

Sissel Bergh-Jacobsen

Bygårdsbebyggelse og sosialt spill

**En undersøkelse av hvorvidt, hvordan og i hvilken grad
bygårdsbebyggelsen i Oslo fra tidlig middelalder til 1624 kan
reflektere byboernes sosiale posisjonering**

Masteravhandling i arkeologi

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Det humanistiske fakultet

Universitetet i Oslo

Høsten 2007

Bygårdsbebyggelse og sosialt spill

**En undersøkelse av hvorvidt, hvordan og i hvilken grad
bygårdsbebyggelsen i Oslo fra tidlig middelalder til 1624 kan
reflektere byboernes sosiale posisjonering**

Sissel Bergh-Jacobsen

Masteravhandling i arkeologi

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Det humanistiske fakultet

Universitetet i Oslo

Høsten 2007

Forsideillustrasjon:

Rekonstruksjon av Oslo omkring år 1300, tegnet av Karl-Fredrik Keller. Fra Keller og Schia 1994:20-21.

Forord

Det er flere som skal takkes for bidrag, støtte og tilrettelegging i arbeidet med masteravhandlingen. Hovedveileder Johann Rasmus Brandt har gitt kloke og konstruktive råd og innspill i et krevende løp, og delt av sin ekspertise i den akademiske skriveprosessen. I startfasen sørget tidligere hovedveileder Neil Price for pågangsmot og faglig inspirasjon. Petter B. Molaug ved NIKU har gitt uvurderlig hjelp i formuleringen av undersøkelsens tema. Han har siden gitt fri tilgang til upublisert materiale, tilbakemeldinger på faglige spørsmål og som biveileder bidratt med verdifulle tips og synspunkter.

Økonomisk støtte fra programmet Osloforskning har gjort det betydelig enklere å beholde fokus. Universitetsbiblioteket på Blindern har raskt og effektivt kommet alle bestillinger i møte, og vist tålmodighet ved de i overkant lange låneperioder. Til slutt vil jeg takke mine medstudenter for oppmuntringer og alltid hyggelig samvær, og familie og venner for uvurderlig støtte i en intens tid.

Oslo, 1. desember 2007

Sissel Bergh-Jacobsen

Innhold

Forord.....	i
Innholdsfortegnelse.....	iii
Figurliste.....	vi
Tabelliste.....	ix
 Kapittel 1: Innledning.....	 1
Temaer og problemstillinger.....	1
Avgrensning: Tid, rom og objekt.....	2
Definisjoner.....	3
Kilder.....	4
<i>Arkeologisk materiale.....</i>	<i>4</i>
<i>Historisk, bygningshistorisk og kulturhistorisk materiale.....</i>	<i>6</i>
Undersøkelsens oppbygning og struktur.....	6
 Kapittel 2: Forskningsstatus.....	 8
Boligen og bygården i det gamle Oslo: Utgravning, dokumentasjon og forskning.....	8
Bygning og mening i arkeologisk forskning.....	10
 Kapittel 3: Teoretiske perspektiver og metodisk tilnærming.....	 12
En hermeneutisk forankring.....	12
Kontekstuell forståelse.....	13
Mangfoldig mening.....	14
<i>Intensjon, ubevisst og uintendert mening.....</i>	<i>14</i>
<i>Manifestering, manipulasjon og ambisjon.....</i>	<i>15</i>
Bebyggelse som tegn.....	16
Stil og sosialt spill.....	17
Krysskulturelle analogier: Til belysning.....	19
Lokalhistoriske kontekster: Tre nivåer.....	20
Undersøkte trekk.....	21
Diakron inndeling av materialet: Branntrinn.....	23
Synkron inndeling av materialet: Tomtegrenser.....	23
Kildekritikk.....	24

Kapittel 4: Bebyggelsesutviklingen på Mindets tomt / Søndre felt og i

Oslogate 6.....	27
Samlet utvikling.....	27
<i>Branntrekk 14.....</i>	27
<i>Branntrekk 13.....</i>	29
<i>Branntrekk 12.....</i>	31
<i>Branntrekk 11.....</i>	33
<i>Branntrekk 10.....</i>	35
<i>Branntrekk 9.....</i>	37
<i>Branntrekk 8.....</i>	39
<i>Branntrekk 7.....</i>	40
<i>Branntrekk 6.....</i>	42
<i>Branntrekk 5.....</i>	44
<i>Branntrekk 4.....</i>	46
<i>Branntrekk 3.....</i>	47
<i>Branntrekk 2.....</i>	48
<i>Branntrekk 1.....</i>	49
Undersøkte trekk: Utvikling.....	51
<i>Fundamentering: Grunnmur.....</i>	51
<i>Tilhugne sviller.....</i>	52
<i>Veggkonstruksjon.....</i>	53
<i>Svalganger.....</i>	55
<i>Planform.....</i>	56
<i>Boligstørrelse.....</i>	57
<i>Tomtebredde.....</i>	58

Kapittel 5: Bygårdsbebyggelse og sosialt spill..... 59

Periode I: 1025 – 1223.....	59
<i>Tilhugne sviller.....</i>	59
<i>Boligstørrelse.....</i>	62
<i>Planform: Treromsbygninger og treromsstuer.....</i>	63
Periode II: 1223 – 1523.....	67

<i>Fundamentering: Grunnmur.....</i>	67
<i>Boligstørrelse.....</i>	69
<i>Planform: Treromsbygninger.....</i>	71
<i>Svalganger.....</i>	72
<i>Tomtestørrelse.....</i>	74
Periode III: 1523 – 1624.....	77
<i>Veggkonstruksjon: Steinkjellere.....</i>	77
<i>Boligstørrelse.....</i>	80
Sammenfatning i historisk lys.....	82
<i>Periode I.....</i>	82
<i>Periode II.....</i>	83
<i>Periode III.....</i>	85
Kapittel 6: Utledning og avslutning.....	86
Sosiale forskjeller mellom midtre / søndre og nordre bydel?.....	86
Oppsummering og perspektiver.....	89

Litteraturliste

Appendiks

Figurliste

Figur 1	Rekonstruksjon av toromsstue og fleretasjes stretebygninger langs Vestre strete.....	4
Figur 2	Oversiktskart over Oslo rundt år 1300, med "Mindets tomt" / "Søndre felt" og "Oslogate 6" markert.....	5
Figur 3	Trapesformede sviller under laftet vegg, i perspektiv og i vertikalt snitt.....	21
Figur 4	Oversiktsplaner for "Mindets tomt" / "Søndre felt", branntrekk 14.....	27-28
Figur 5	Oversiktsplaner for "Mindets tomt" / "Søndre felt", branntrekk 13.....	29
Figur 6	Faseplaner for "Oslogate 6", branntrekk 13.....	29-30
Figur 7	Oversiktsplaner for "Mindets tomt" / "Søndre felt", branntrekk 12.....	31
Figur 8	Faseplaner for "Oslogate 6", branntrekk 12.....	32
Figur 9	Oversiktsplaner for "Mindets tomt" / "Søndre felt", branntrekk 11.....	33
Figur 10	Faseplaner for "Oslogate 6", branntrekk 11.....	34
Figur 11	Oversiktsplaner for "Mindets tomt" / "Søndre felt", branntrekk 10.....	35
Figur 12	Faseplaner for "Oslogate 6", branntrekk 10.....	35-36
Figur 13	Oversiktsplaner for "Mindets tomt" / "Søndre felt", branntrekk 9.....	37
Figur 14	Faseplan for "Oslogate 6", branntrekk 9.....	38
Figur 15	Oversiktsplaner for "Mindets tomt" / "Søndre felt", branntrekk 8.....	39
Figur 16	Faseplan for "Oslogate 6", branntrekk 8.....	39
Figur 17	Oversiktsplaner for "Mindets tomt" / "Søndre felt", branntrekk 7.....	40-41
Figur 18	Faseplaner for "Oslogate 6", branntrekk 7.....	41
Figur 19	Oversiktsplaner for "Mindets tomt" / "Søndre felt", branntrekk 6.....	42-43
Figur 20	Faseplan for "Oslogate 6", branntrekk 6.....	43
Figur 21	Oversiktsplaner for "Mindets tomt" / "Søndre felt", branntrekk 5.....	44
Figur 22	Faseplaner for "Oslogate 6", branntrekk 5.....	44-45
Figur 23	Oversikts- og faseplan for "Mindets tomt" / "Søndre felt" og "Oslogate 6", branntrekk 4.....	46

Figur 24	Oversiktsplan for "Mindets tomt" / "Søndre felt", branntrekk 3.....	47
Figur 25	Oversikts- og faseplan for "Mindets tomt" / "Søndre felt" og "Oslogate 6", branntrekk 2.....	48
Figur 26	Oversikts- og faseplan for "Mindets tomt" / "Søndre felt" og "Oslogate 6", branntrekk 1.....	49-50
Figur 27	Andel og faktisk antall bygninger på grunnmur på "Mindets tomt" / "Søndre felt", branntrekk 14-1.....	51
Figur 28	Andel og faktisk antall bygninger på grunnmur i "Oslogate 6", branntrekk 14-1.....	51
Figur 29	Andel og faktisk antall bygninger på grunnmur på begge felt, branntrekk 14-1.....	51
Figur 30	Andel og faktisk antall bygninger på sviller med trapesformet, firkantet og antatt rundt tverrsnitt, samt bygninger der evt. sviller ikke er bevart. "Mindets tomt" / "Søndre felt", branntrekk 14-1.....	52
Figur 31	Andel og faktisk antall bygninger på sviller med trapesformet, firkantet og antatt rundt tverrsnitt, samt bygninger der evt. sviller ikke er bevart. "Oslogate 6", branntrekk 14-1.....	52
Figur 32	Andel og faktisk antall bygninger på sviller med trapesformet, firkantet og antatt rundt tverrsnitt, samt bygninger der evt. sviller ikke er bevart. Begge felt, branntrekk 14-1.....	53
Figur 33	Andel og faktisk antall bygninger konstruert i stav-/sleppverk, flettverk, stein, laft, samt bygninger i ukjent konstruksjon. "Mindets tomt" / "Søndre felt", branntrekk 14-1.....	53
Figur 34	Andel og faktisk antall bygninger konstruert i stav-/sleppverk, flettverk, stein, laft, samt bygninger i ukjent konstruksjon. "Oslogate 6", branntrekk 14-1.....	54
Figur 35	Andel og faktisk antall bygninger konstruert i stav-/sleppverk, flettverk, stein, laft, samt bygninger i ukjent konstruksjon. Begge felt, branntrekk 14-1.....	54
Figur 36	Andel og faktisk antall bygninger med og uten svalgang på "Mindets tomt" / "Søndre felt", branntrekk 14-1.....	55
Figur 37	Andel og faktisk antall bygninger med og uten svalgang i "Oslogate 6", branntrekk 14-1.....	55
Figur 38	Andel og faktisk antall bygninger med og uten svalgang på begge felt, branntrekk 14-1.....	55

Figur 39	Andel og faktisk antall treromsbygninger, toromsstuer, andre toromsbygninger, ettromsbygninger og bygninger med uklar planform. "Mindets tomt" / "Søndre felt", branntrekk 14-1.....	56
Figur 40	Andel og faktisk antall treromsbygninger, toromsstuer, andre toromsbygninger, ettromsbygninger og bygninger med uklar planform. "Oslogate 6", branntrekk 14-1.....	56
Figur 41	Andel og faktisk antall treromsbygninger, toromsstuer, andre toromsbygninger, ettromsbygninger og bygninger med uklar planform. Begge felt, branntrekk 14-1.....	57
Figur 42	Den største boligens areal i m ² på hvert felt, samt konstruksjonsnummeret til den totalt største boligen, branntrekk 14-4...	57
Figur 43	Boligenes gjennomsnittsareal i m ² på hvert felt, branntrekk 14-4.....	58
Figur 44	Gjennomsnittlig tomtebredde i meter på begge felt, branntrekk 14-1.....	58
Figur 45	To ulike rekonstruksjoner av treromsbygning O10/K167.....	66
Figur 46	Intensivering langs stretet: Rekonstruksjon av bebyggelsen på "Mindets tomt" / "Søndre felt" rundt 1150 (branntrekk 11) og ca. hundre år senere (branntrekk 8).....	71
Figur 47	Østrommet i steinkjeller K1 på "Mindets tomt" / "Søndre felt" (branntrekk 1 og 2) sett mot nordvest.....	81

Tabelliste

Tabell 1	Bebyggelse på "Mindets tomt" / "Søndre felt", branntrekk 14.....	28
Tabell 2	Bebyggelse på "Mindets tomt" / "Søndre felt" og i "Oslogate 6", branntrekk 13.....	30
Tabell 3	Bebyggelse på "Mindets tomt" / "Søndre felt" og i "Oslogate 6", branntrekk 12.....	32
Tabell 4	Bebyggelse på "Mindets tomt" / "Søndre felt" og i "Oslogate 6", branntrekk 11.....	34
Tabell 5	Bebyggelse på "Mindets tomt" / "Søndre felt" og i "Oslogate 6", branntrekk 10.....	36
Tabell 6	Bebyggelse på "Mindets tomt" / "Søndre felt" og i "Oslogate 6", branntrekk 9.....	38
Tabell 7	Bebyggelse på "Mindets tomt" / "Søndre felt" og i "Oslogate 6", branntrekk 8.....	40
Tabell 8	Bebyggelse på "Mindets tomt" / "Søndre felt" og i "Oslogate 6", branntrekk 7.....	42
Tabell 9	Bebyggelse på "Mindets tomt" / "Søndre felt" og i "Oslogate 6", branntrekk 6.....	43
Tabell 10	Bebyggelse på "Mindets tomt" / "Søndre felt" og i "Oslogate 6", branntrekk 5.....	45
Tabell 11	Bebyggelse på "Mindets tomt" / "Søndre felt" og i "Oslogate 6", branntrekk 4.....	46
Tabell 12	Bebyggelse på "Mindets tomt" / "Søndre felt", branntrekk 3.....	47
Tabell 13	Bebyggelse på "Mindets tomt" / "Søndre felt" og i "Oslogate 6", branntrekk 2.....	49
Tabell 14	Bebyggelse på "Mindets tomt" / "Søndre felt" og i "Oslogate 6", branntrekk 1.....	50

Kapittel 1

Innledning

Et blikk på fasadene i dagens Oslo kan avsløre subtile signaler, distinkte forskjeller, utbredte imitasjoner og forgangen storhet. Bybildet rommer ornamenterte murgårder med spir og karnapper, enkle gråbeingårder med slette flater, minimalisme i naturstein og sibirsk lerk, tettbygde rekkehusfelt og modernistiske kjempeblokker, glasert takstein, smårutede vinduer, skjermede tømmertun og funkis i eplehager. Gjennom boliger og bygninger uttrykkes og oppleves byboernes sosiale konkurranse og posisjonering. Hvordan og i hvilken grad kan tilsvarende mekanismer ha virket inn på bebyggelsens karakter og utvikling i tidligere tiders Oslo, slik byen fremsto ved Alnas elveos gjennom middelalder og i tidlig renessanse?

Temaer og problemstillinger

Undersøkelsens hovedproblemstilling er som følger:

Hvordan og i hvilken grad kan bygårdsbebyggelsens karakter og utvikling i Oslo fra 1000-tallets første halvdel og frem til bybrannen i 1624 ha sammenheng med et sosialt spill mellom byboerne, i form av manifestering av og streben etter status og tidsriktighet i et lokalt, urbant miljø?

Problemstillingen omfatter fire delproblemstillinger:

- 1) *Hvilke trekk ved bygningenes og bygårdenes karakter og utvikling i en arkeologisk kontekst kan potensielt gi et innblikk i et sosialt spill mellom byboerne?*
- 2) *Hvordan og i hvilken grad har trekkene opptrådt eller utviklet seg, både på det enkelte område ("Mindets tomt" / "Søndre felt" og "Oslogate 6") og totalt?*
- 3) *Hvordan og i hvilken grad kan trekkenes forekomst og utvikling ha sammenheng med et sosialt spill i løpet av undersøkelsesperioden?*
- 4) *Hva og i hvilken grad kan trekkene fortelle om eventuelle sosiale forskjeller mellom midtre / søndre bydel og nordre bydel?*

Bygårdsbebyggelsens karakter og utvikling i det gamle Oslo har mest sannsynlig vært bestemt av en rekke faktorer. Målet er å undersøke hvorvidt, hvordan og i hvilken grad de materielle levningene kan reflektere eller vitne om byboernes sosiale ytringer, nærmere bestemt *det sosiale spill*. Begrepet er valgt for å fremheve det lokale og detaljerte undersøkelsesnivået, samt det som antas å ha vært en geografisk sett relativt homogen

befolkningsmasse (jfr. Schia 1991:176-177). I motsetning til annen forskning om perioden (f.eks. Rosén 2004; Thomasson 1997) er ikke hovedmålet å avdekke dynamikken mellom de sosiale lag (f.eks. stender eller klasser), men snarere å undersøke ytringer med utgangspunkt i den enkelte bygård. Detaljnivået muliggjøres av det relativt begrensede antall levninger, samtidig som deres lokale utstrekning ikke kan favne det fullstendige sosiale spekter. Like fullt kan kollektive identitetsmarkeringer ha etterlatt spor i materialet.

Med *status* menes sosial posisjon rangert etter prestisje, det vil si personens egen og andres anseelse av ham / henne. Livsstil, deriblant måten å bo på, er sentral i avgrensningen av en statusgruppe, hvor de potensielt ”likeverdige” riktignok må anerkjenne hverandre. Selv om statusdifferensiering må sies å være avhengig av økonomisk differensiering, er ikke økonomisk posisjon (som ”klasse”) avgjørende i seg selv (Weber 1978, se Cuff et al. 1998:50-52).

Mens moderne samfunn preges av flere alternative og til dels konkurrerende statussystemer, antas det at middelaldersamfunnets differensiering har vært forholdsvis koherent (jfr. Scott 1996:108). Særlig i middelalderens første århundrer var menneskenes mentalitet trolig preget av konformitet og hierarki (Nedkvitne og Norseng 2000:327). Kirken og staten, som var i sterk vekst, baserte imidlertid sitt regelverk på enkeltmennesket som individ (Bagge 2000:203-204). Det må samtidig understrekes at ingen sosiale hierarkier er permanente; å ha sosial oppdrift og å strekke seg inn i overliggende sosiale miljøer bør nærmest anses som en allmennmenneskelig egenskap (jfr. Blockmans 1999:1; Nedkvitne og Norseng 2000:326). Barrierene mellom stendene i det gamle Oslo og omegn (geistlighet, aristokrati, bymenn (kjøpmenn og håndverkere) og bønder, se f.eks. Heiberg og Petersen 1861:39 [1532]) var heller ikke stengt (Nedkvitne og Norseng 2000:313,324-325).

Tidsriktighet kan på et vis betraktes som et uttrykk for sosial status, idet begrepet viser til det sosialt anerkjente ”i tiden”. Streben etter eller manifestering av tidsriktighet kan samtidig gjenspeile et sosialpsykologisk belagt behov for å uttrykke seg selv gjennom sosial sammenligning (jfr. s. 19, se Wiessner 1989:57), uten at den primære hensikt har vært å markere eller søke å heve sin sosiale status. Begrepet blir ytterligere diskutert i kap. 3.

Avgrensning: Tid, rom og objekt

Som en urban lokalitet har det gamle Oslo syntes velegnet for undersøkelse. En by kjenntegnes nettopp av en sammensatt og heterogen befolkningsstruktur (Carelli 2001:100), selv om de største sosiale forskjellene trolig har eksistert innad i bygården (Schia 1991:176-177). Det gamle Oslo skilte seg like fullt ut fra sitt rurale omland ved sine mange ”offentlige”

(kirkelige eller kongelige), ruvende bygg, som kan ha vært viktige inspirasjonskilder for byboerne og deres hus. Gjennom handel har byen også vært en innfallsport for fremmede impulser og ideer (jfr. Molaug 2001:767).

Oslo er videre valgt ut fordi det fremgravde bygningsmaterialet er omfattende og godt tilrettelagt for videre forskning. Bakgrunnskunnskap og nærhet til både undersøkelsesområde og dokumentasjon har også spilt en vesentlig rolle. En undersøkelse av byens sekshundreårige utvikling og eksistens før anleggelsen av Christiania har kunnet fange opp lange linjer og dyptgripende endringer, samtidig som perioden har vært tilstrekkelig avgrenset til å åpne for analyse på detaljnivå. Det må likevel påpekes at en kortere tidslinje ville ha tillatt ytterligere fordypning.

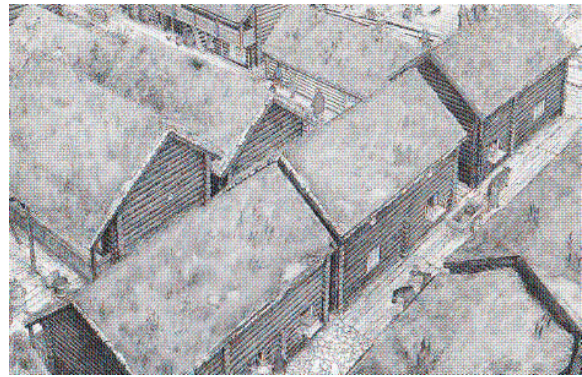
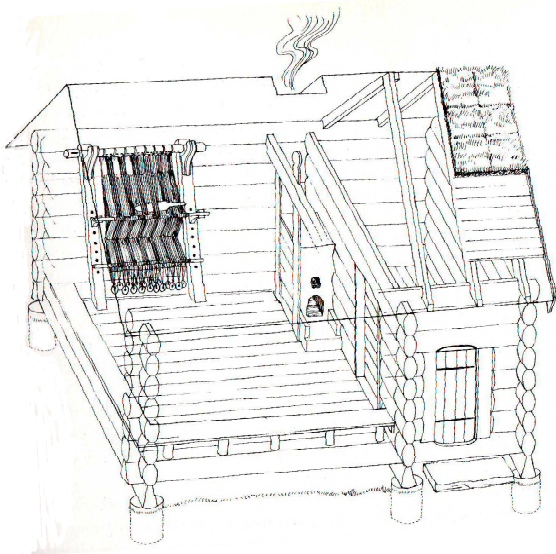
En *bygård* kan defineres som ”en samling hus med ulike funksjoner, samt en gårds- plass, på en forholdsvis tett bebygget tomt, avgrenset ved tomtegrenser til ett – i forhold til den agrare gården – lite område” (Schia 1987b:16). Bygården har trolig kunnet deles inn i mindre eierenheter (1987b:16). I undersøkelsen er det bygningenes ytre trekk som er tatt i betraktning (jfr. s. 21-23): Fundamentering, veggkonstruksjon, størrelse (primært hva gjelder boliger), planform og ytre detaljer. Tomte- og bygårdsstørrelsen, samt visse aspekter ved bygårdsstrukturen (integrert i den øvrige teksten) er også undersøkt. Studiet av bygningenes innredning og orientering er blitt nedprioritert både av kapasitetshensyn og fordi de aktuelle funnene ikke umiddelbart bidro til å kaste lys over problemstillingene.

Definisjoner

Branntrinn (til dels forkortet br.tr.): De jordlag, bebyggelsesrester og gjenstander som er funnet mellom to lag dannet ved brann (brannlag) og i det øverste brannlaget. Et branntrinn kan bestå av flere **faser** (jordlag og konstruksjoner tolket som tilnærmet samtidige), men aldri inkludere mer enn én brann (Schia 1987b:15).

Strete: En brolagt offentlig ferdselsåre, i Oslo orientert mot nord / nordøst (Schia 1987b:20).

Stretebygning / -bod (figur 1): Bygning lokalisert med langsiden inntil stretet, trolig med lager- og verksteds- eller handelsfunksjon (Christophersen 1989:117-118). Fleretasjes stretebygninger ble trolig utbredt fra 1200-tallet, med boligfunksjon i overetasjen. Boligtypen kan gradvis ha overtatt for den tradisjonelle **toromsstuen** i én etasje (Molaug 2001:775; figur 1), som besto av et smalt forrom, et tilnærmet kvadratisk hovedrom og hjørneildsted.

Figur 1. Rekonstruksjon av toromsstue (t.v.) og fleretasjes stretebygninger langs Vestre strete (etter Keller og Schia 1994:46; Schia 1991:167).

Kilder

Arkeologisk materiale

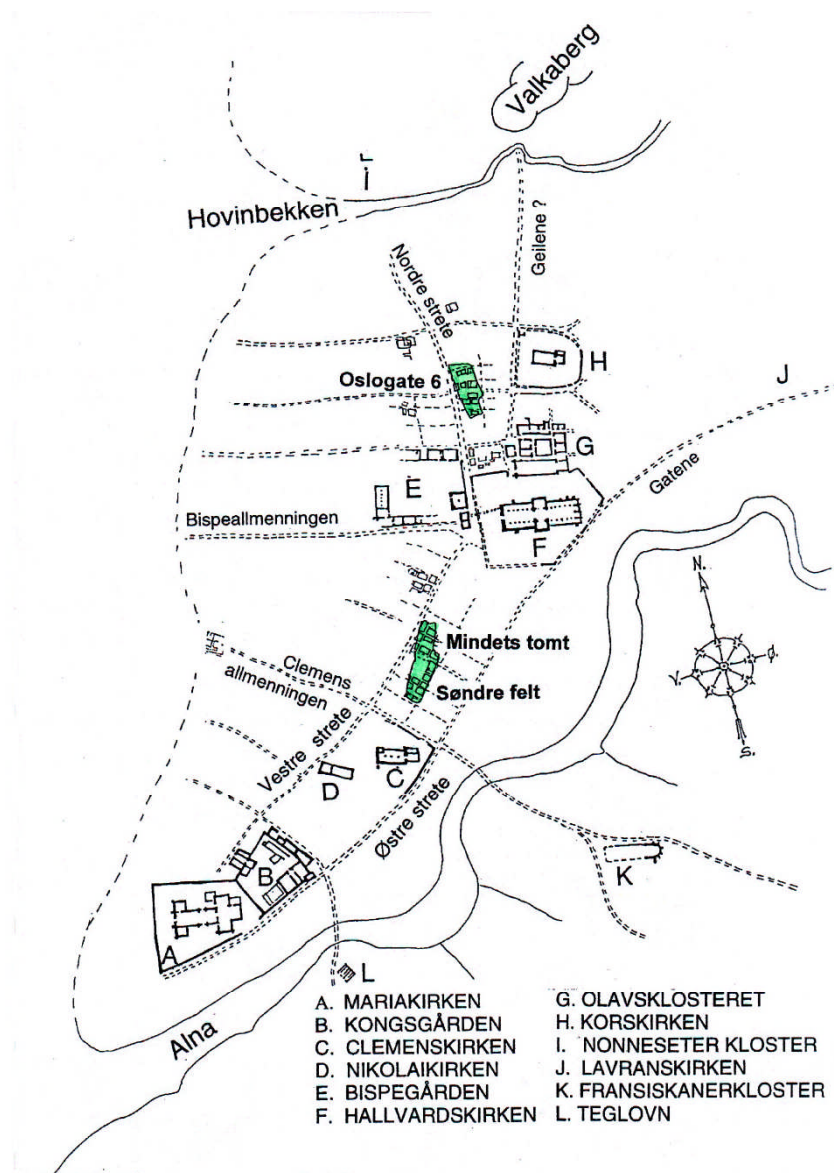
Bygården og boligen har vært sentrale problemområder ved flertallet av de større arkeologiske utgravningene foretatt i Gamlebyen etter 1970 (Lunde 1991:25; Molaug 1991:94-95, 1992b:5-6, 2002a:5; Schia 1986:39,61-62). Som ledd i en satsing på urban arkeologi utløst av bryggebrannen i Bergen i 1955 (Molaug 2002c:11; jfr. s. 8) må de aktuelle bygningsrestene også sies å være fremgravd og dokumentert på en mer systematisk og metodisk måte enn tidligere. Disse har dermed syntes best egnet for undersøkelsens formål.

Da bygningenes nære omgivelser eller romlige kontekst (i første rekke bygården) er av stor betydning for undersøkelsen, har de dokumenterte levningene fra de to største utgravningsfeltene "Mindets tomt" / "Søndre felt" (1970-72 / 1973-76) og "Oslogate 6" (1987-1989) vært mest aktuelle (figur 2). De to feltene er lokalisert i hhv. den søndre / midtre og den nordre delen av det gamle Oslo, og en sammenligning kan potensielt gi indikasjoner på ulikheter mellom de to områdene.

"Mindets tomt" / "Søndre felt" (heretter M.t. / S.f.) er to sammenhengende felt med et areal på til sammen ca. 1000 m². Feltet ligger i krysset Oslogate / Bispegaten, og har i middelalderbyen vært lokalisert omtrent midtveis mellom bispegården og Klemenskirken (Lidén 1977b:13). Trolig har feltet ligget inntil Vestre strete, en antatt hovedgate med handelsvirksomhet (Nedkvitne og Norseng 2000:263). Mens bebyggelsen på M.t. er delt inn i 13 branntrinn og 23 faser fra 1000- til 1600-tall, er det på S.f. dokumentert 14 branntrinn og 27 faser. Inndelingen på de to feltene er synkronisert så langt som mulig. Det er sporet rundt 60 bygninger på M.t. og i underkant av 120 på S.f. (Fett 1989:15-16; Lidén 1977b:17-18; Schia 1987b:10). Den anvendte dokumentasjonen er hentet fra rapportene "Feltet" "Mindets

tomt". Stratigrafi, topografi, daterende funngrupper" (Lidén 1977a) og "Søndre felt". Stratigrafi, bebyggelsesrester og daterende funngrupper" (Schia 1987a), med supplerende opplysninger fra Tryggve Fetts (1989) "Bygninger og bygningsdetaljer".

"Oslogate 6" (heretter O6) utgjør deler av både Oslogate 4, 6 og 8, med et utgravd areal på ca. 800 m². I middelalderbyen var feltet lokalisert nordøst for bispegården og vest for Korskirken, og både gjenstandsfunn og skriftlige kilder vitner om skomakervirksomhet i området. I vest kan feltet ha grenset til Nordre strete. Den urbane bebyggelsen er delt inn i 7 branntrinn og 22 faser fra slutten av 1000-tallet til 1600-tallet. Det er funnet i overkant av 110 bygninger (Flodin et al. 1992; Molaug 1992b:1, 1992c, 1992d; 1998:41; Schia 1991:84-88). Dokumentasjonen er hentet fra den upubliserte rapporten "Oslogate 6" (Molaug 1992a).

Figur 2. Oversiktskart over Oslo rundt år 1300 med monumenter og de viktigste gatene tegnet inn. Utgravningsfeltene Mindets tomt / Søndre felt og Oslogate 6 er markert (etter Molaug 2002d:54).

Bygningsmateriale fra øvrige utgravninger i Gamlebyen samt gjenstandsfunn fra de to feltene er kun tatt i betraktning i den grad dette har vært til vesentlig belysning. Arkeologiske bygningslevninger fra det øvrige Østlandet har derimot vært for knapt til å anvendes (jfr. Skre 1996:66). I aktuelle tilfeller er materialet fra M.t. / S.f. og O6 sammenlignet med fremgravde og dokumenterte bygningsrester fra Folkebibliotekstomten i Trondheim, som er datert til omkring samme tidsrom (se f.eks. Christophersen et al. 1988).

Historisk, bygningshistorisk og kulturhistorisk materiale

Undersøkelsen favner et tidsrom som kan belyses også av andre kilder og metoder enn de arkeologiske, og knytter seg slik til et historisk-arkeologisk felt (se f.eks. Andrén 1997). I all hovedsak er det tatt utgangspunkt i et antall sekundærkilder, da fordypningen har måttet begrenses til det arkeologiske materialet.

Historiske kilder som lover, brev, diplomer og sagaer har både kunnet supplere og kontekstualisere primærmaterialet, slik disse er tolket i historisk forskning (se f.eks. Bagge 2000; Dyrvik et al. 1979; Nedkvitne og Norseng 2000). Materialet gir riktignok relativt begrenset informasjon på detaljnivå. Det er f.eks. ikke funnet skriftlige opplysninger om bygårdene mellom Klemenskirken og bispegården (deriblant M.t. / S.f.) (Schia 1991:44).

Med bygningshistorisk materiale menes i denne sammenheng stående eller dokumenterte bygninger fra middelalderen og senere som kan sammenlignes med det arkeologiske primærmaterialet. Bygningshistorie er et mangslungent felt, og kan delvis anses som en del både av en arkeologisk og en kulturhistorisk tradisjon (jfr. Roede 2001:39-41). Med varhet for forskjeller mellom by og land samt de gjenstående bygningers diskutabile representativitet, har bygningshistoriske analyser gitt innblikk i bybebyggelsens konstruksjon, funksjon og fremtoning (se f.eks. Berg 1989; Christie 1974). I den kulturhistoriske tradisjonen studeres ”folkekulturen” gjennom de tilgjengelige ”fysiske uttrykk” (både tekst og objekt) (Andrén 1997:133-136). I tillegg til å beskrive og funksjonsbestemme historiske bygningstyper tas også den bredere sosiokulturelle konteksten i betraktning (se Christensen 1995).

Undersøkelsens oppbygning og struktur

Undersøkelsen er delt inn i seks kapitler. I kapittel 2 gis en gjennomgang av tidligere forskning på feltet, og det redegjøres kort for hva som karakteriserer dagens virksomhet. I kapittel 3 presenteres og drøftes de teoretiske perspektiver som vil anvendes i undersøkelsen. De aktuelle metodiske tilnærmingene beskrives og begrunnes, og det søkes svar på del-

problemstilling nr. 1. I kapittel 4 fremstilles både den samlede bebyggelsesutviklingen og de utvalgte trekkenes forekomst og utvikling, på hvert enkelt felt og totalt (delproblemstilling nr. 2). I kapittel 5 undersøkes hvordan og i hvilken grad trekkenes forekomst og utvikling kan ha sammenheng med et sosialt spill (delproblemstilling nr. 3). Resultatene sammenfattes i lys av en bredere historisk kontekst. I det sjette og avsluttende kapittelet drøftes hva og i hvilken grad trekkene kan fortelle om eventuelle sosiale forskjeller mellom områder i byen (delproblemstilling nr. 4), før det konkluderes med oppsummering og avsluttende perspektiver.

Kapittel 2

Forskningsstatus

Boligen og bygården i det gamle Oslo: Utgravning, dokumentasjon og forskning

Rester etter byboernes hus fra det gamle Oslo ble for første gang dokumentert i kjølvannet av utbyggingen av Smålsbanen i 1877-1878 (Lunde 1991:21; se f.eks. Blix 1879). Tempoet og metodene ved jernbanens utgravninger mot slutten av 1800-tallet ble imidlertid bestemt av konstruksjonsmessige behov, og et enormt materiale gikk tapt i prosessen (Christie 1969:151; Molaug 1997:456). Arkitektenes og arkeologenes hovedoppgaver frem mot første verdenskrig var snarere å studere monumentalbygningene, samt å rekonstruere middelalderbyens topografiske struktur (Schia 1986:36).

Arkitekt Gerhard Fischer gav i 1950 ut en første samlet oversikt over middelalderbyen. I mellomkrigstiden organiserte han en rekke utgravninger, bl.a. av ”skomakerbodene” i den nordlige bydelen (se Fischer 1950). Ifølge Schia (1986:39) har utgravningene av bybefolkningens trehus før 1970 bidratt vesentlig til å klarlegge bebyggelsens retning med viktige topografiske opplysninger. Bybefolkningens levemåte, samt husenes og bygårdenes form og størrelser med gårdsplasser og mindre gater, gir de imidlertid lite informasjon om.

Utgravningene på Bryggen i Bergen etter bybrannen i 1955 ble en milepæl for utviklingen av en metodisk og systematisk byarkeologi i Nord-Europa (Karlberg og Eriksson 1994:23). Den stratigrafiske lagrekkefølgen spilte nå en sentral rolle (Lunde 1991:25). Først i 1970 skulle nyvinningene bli fulgt opp i Oslo, hvor et drøyt tiår med omfattende utgravninger (deriblant av M.t. / S.f.) ble utgangspunktet for forskningsprosjektet ”De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo” (se f.eks. Lidén 1977a; Molaug 1988a; Schia 1979a; 1987a). Bygården var et sentralt studieområde (Molaug 1991:94). Utgravningene var preget av en positivistisk tilnærming, med vekt på å samle inn og dokumentere funn så fullstendig som mulig (Molaug 2002b:9). Materialet ble bearbeidet med vekt på ”ytre” aspekter som kronologi og bebyggelsesutvikling, typologi og frekvens. Axel Christophersen (1989:109) påpeker at det nettopp var de konstruksjonsmessige sidene som var i fokus på 1970- og 80-tallet. Symbolske og kommunikative aspekter ved materialet fra Gamlebyen ble ikke vektlagt (Molaug 1991:99). Prioriteringen bør delvis ha bunnet i stort tids- og arbeidspress. Imidlertid ble det tilstrebet å bygge opp et solid fundament for utforskning også av andre aspekter ved

middelalderbyene (Molaug og Ulriksen 2002:32).

Under Gamlebyutgravningene ble etterreformatorisk materiale (som ikke er automatisk fredet) dokumentert like grundig som de eldre levningene. Problemstillinger fra byens siste 300 år er imidlertid ikke drøftet i særlig omfang, både som følge av mindre interesse og dårlige bevaringsforhold (Ekroll 1991:74). Diskusjonen om byggeskikken i Oslo på 1500- og 1600-tallet er i stor grad blitt utført av arkitekter og historikere og det arkeologiske materialet er i liten grad trukket inn (Ekroll 1991:75). I 1988 foretok Erik Schia et begynnende forsøk på å rekonstruere "Oslo før brannen i 1624" på grunnlag av arkeologisk materiale. Øystein Ekroll fulgte opp i 1991, hvor han i tillegg til arkeologiske og historiske kilder har undersøkt stående "byhus" i Oslos omegn (Ekroll 1991).

Aktivitets- og funksjonsanalyse av bygninger og gjenstander vant innpass i byarkeologien fra 1980-tallet og ble satt på dagsorden på 1990-tallet (Molaug og Ulriksen 2002:32). Axel Christophersen (1989; se også Christophersen og Nordeide 1994) har forsøkt å dele middelalderens bygård i Trondheim inn i en fremre, midtre og bakre funksjonell sone, som han også skiller ved bruk av termer som "offentlig" og "privat". Petter B. Molaug har foretatt tilsvarende funksjonsanalyser både av bygninger, bygårder og bydeler i Oslo. Han påpeker bl.a. hvordan en eventuell forskyvning av boligfunksjon fra den midtre til den fremre sonen kan tolkes som uttrykk for økt selvrespekt hos byboerne, og berører også det sosiale forholdet mellom nordre og midtre / søndre bydel (Molaug 1998; 2001:778; 2002d:58-60).

Rommet som sosial konstruksjon og arena for kulturell praksis ble omfattet med stigende interesse opp gjennom 1990-årene, inspirert av nye, postprosessuelle perspektiver (Christophersen 2001:51; jfr. s. 10-11). I lys av kategorier som norm, handling og romlig struktur har Christophersen undersøkt fremveksten av en urban identitet i norske middelalderbyer med vekt på Trondheim (Christophersen 1998, 2000, 2001). Han betrakter bl.a. gaterommet som "den historiske møteplassen mellom representanter for det jordeiende aristokratiets vaklende maktstrukturer og det kapitalakkumulerende borgerskap" (Christophersen 2001:61). Vibeke Bjøve (2005) og Even Bjørddal (2006) har hhv. i sin master- og hovedfagsoppgave gjennomført tilsvarende studier med utgangspunkt i Oslo og Trondheim. I hovedsak vektlegges og undersøkes skillet mellom manifestasjoner av rurale identiteter og en egenartet, bymessig identitet. Andre typer identitetsmarkeringer, relatert f.eks. til sosial status og ambisjon, er kun behandlet i henhold til urbanitetsspørsmålet. Molaug (2001:769) har imidlertid understreket hvordan byboerne bør ha anvendt sine bygninger til å signalisere sosial posisjon, grunnet i et behov for å være "representativ" (jfr. s. 19).

Etter den store utgravningsbølgen fra 1970- til 1990-tallet gjenstår det å bearbeide og

utforske store mengder materiale (Molaug og Ulriksen 2002:82). Ifølge Axel Christophersen er den største utfordringen for nordisk byarkeologi å beskrive og forstå byen som en arena for sosial og kulturell aktivitet (Christophersen 2000a:11), noe jeg vil hevde også omfatter sammenhengen mellom bygnings- og bygårdsutviklingen og det sosiale spill som kan ha funnet sted i en urban og lokal kontekst.

Bygning og mening i arkeologisk forskning

Blant mangfoldet av postprosessuelle retninger som fikk feste i arkeologisk forskning på begynnelsen av 1980-tallet, har den materielle kulturens meningsfullhet vært et karakteriserende premiss (se f.eks. Hodder 1982a, 1989, 2003). I følge Martin Locock har den arkeologiske bygningsforskningen vært de materialistiske og funksjonalistiske forklarings siste skanse. Beslutninger tatt av fortidens husbyggere og huseiere er kun blitt tolket i henhold til ”eksterne” og ”objektive” kriterier (1994b:1). Arkeologene har tilsynelatende vært meget opptatt av å registrere bygningers fysiske særpreg ned til den minste detalj, men har gått glipp av noe sentralt ved å erstatte forståelse med beskrivelse (Pearson og Richards 1994b:xi).

Allerede på 1950-tallet teoretiserte italienske arkitekter over temaet arkitektur og mening (se f.eks. Pane 1948). Feltet vokste etter hvert, innledningsvis dominert av lingvisten Ferdinand de Saussure’s lære om tegn, eller semiologi (Broadbent 1980:1, jfr. s. 16). Saussure’s ideer ble utgangspunktet for den såkalte strukturalismen, hvor ulike former for kultur ble ansett for å være manifestasjoner av skjulte og underliggende meningsbærende strukturer og grammatikalske regler (kultur som språk) (Johnson 1999:90-91; Olsen 1997:194-195; Roede 2001:15-18). Et strukturalistisk utsyn, og følgelig et fokus på ubevisst mening, gjorde seg gjeldende i en liten del av arkeologisk bygningsforskning fra 1970-tallet (se f.eks. Deetz 1977; Glassie 1975). Den strukturalistiske tilnærmingen anses som en forløper til floraen av postprosessuelle retninger (Hodder 2003:73). Imidlertid er tilnærmingen bl.a. blitt kritisert for et passivt aktørperspektiv og et normativt og ”lukket” syn på mening (Hodder 1982b:8, 2003:61-68; Olsen 1997:209-211).

Rundt midten av 1980-tallet ble det innen arkitekturforskningen utviklet et deskriptivt system eller ”romsyntaks” for å analysere ”the social logic of space”, uten å ta rommets fysiske fremtoning i betraktning (se Hillier og Hanson 1984). Systemet har strukturalistiske trekk, men med rom for dynamikk mellom aktør og struktur (Price 1995:111,114). Tilnærmingen har vært avgjørende for hvordan den postprosessuelle ”archaeology of houses” har utviklet seg siden slutten av 1980-årene (Christophersen 1998:61; se f.eks. Locock 1994;

Samson 1990), selv om den er blitt utsatt for omfattende kritikk. Kritikken dreier seg hovedsakelig om synet på romlig form som direkte funksjon av sosiale relasjoner (Lawrence 1987:52-54; Price 1995:114; Samson 1990:10-17). Syntaktiske analyser av det sosiale rom har også ofte oversett det potensielle mangfold av meninger (Samson 1990:16). Kombinert med annen teori (f.eks. om materiell kultur og kontekstuell mening) blir tilnærmingen imidlertid betraktet som et nyttig verktøy (Pearson og Richards 1994c:30; Roesdahl 2003:10).

I de senere års arkeologiske forskning omkring bygning og mening kan det se ut til at studiet av fysiske trekk (f.eks. konstruksjon og detaljer) er kommet noe i skyggen av romlige undersøkelser (se f.eks. Locock 1994a; Malm 2003; Pearson og Richards 1994a; Samson 1990), sannsynligvis som en del av reaksjonen på de tidligere materialistiske og funksjonalistiske tilnærminger (se f.eks. Price 1995:110). Blant arbeider som også tar for seg bygningers fysiske fremtoning kan nevnes Heather Burke's historisk-arkeologiske undersøkelse omkring sammenhengen mellom stil, identitet og ideologi (1999), og Joakim Thomassons artikkel (1997, samt doktorgradsavhandling under utførelse) om det danske borgerskapets fremvekst slik denne kommer til uttrykk både i bygningenes fysiske fremtoning og romlige organisering. Manifestering av og streben etter sosiale posisjoner figurerer både i Burke's og Thomassons arbeider, men i et større og mer grovmasket perspektiv enn i denne undersøkelsen. Det sosiale spill er imidlertid et relativt perifert tema i den gjennomgatte litteraturen, selv om det i en rekke arbeider fokuseres på uttrykk for makt og ideologi (f.eks. Frizell 2003; Landmark 1998; Markell 1994; Samson 1994; Saunders 1990; Scott 1990).

Muligens kan det tilsynelatende svake fokuset på arkitektoniske ytringer om sosial status, ambisjon eller tidsriktighet til dels skyldes en noe forslitt bruk av statusbegrepet i prosessuell arkeologi, da det ble anvendt som en funksjonell klassifikasjon, uten at objektet selv ble gjenstand for nærmere studium (jfr. Hodder 1982b:9; Johnson 1999:69; Olsen 1997:51-52). Målet med foreliggende undersøkelse er å gi et aktuelt og nyansert bidrag innen studiet av bygning og mening.

Kapittel 3

Teoretiske perspektiver og metodisk tilnærming

En hermeneutisk forankring

Med hermeneutikk menes erkjennelsesteorien om det å forstå, som i motsetning til naturvitenskapenes empiriske erkjennelsesteori nærmer seg meningsbærende størrelser ved å fortolke, snarere enn å lovforklare (se Jakobsen 1996:136-137). Undersøkelsen har derfor en hermeneutisk forankring. Hermeneutisk "teori" og "metode" er imidlertid mangetydig (Gilje 1987:9). Innen den tradisjonelle metodehermeneutikken har man søkt å gjenskape aktørens mening eller intensjon, som det hevdes at man kan nå frem til ved å sette seg inn i aktørens situasjon eller rammebetingelser (Jakobsen 1996:137-142). De såkalte nyhermeneutikerne, med filosofen Hans-Georg Gadamer i spissen, mener imidlertid at det er vår egen historiske kontekst og våre egne fordommer omkring objektet vi skal tolke som muliggjør forståelse. I tolkerens møte med teksten eller materialet dannes en ny forståelseshorisont, som overskrider både tolkerens og objektets opprinnelige horisont. Aktørens originale mening er for Gadamer "død mening"; objektets mening blir bestemt med utgangspunkt i den som tolker (Gilje 1987:35-39, 43; Jakobsen 1996:148-149; Olsen 1997:111-113; se Gadamer 1981:270-274).

Å undersøke en eventuell sammenheng mellom materiell kultur og sosialt spill innebærer nødvendigvis å sikte etter aktørenes intensjonelle kommunikasjon, noe post-prosessualisten Ian Hodder mener arkeologen bør søke etter, og som det til en viss grad bør være mulig å nå (Hodder 1991:12; 2000:90). Byboernes sosiale ytringer har imidlertid ikke eksistert uavhengig av de potensielle tolkernes kulturelle persepsjoner og erfaringer (se f.eks. Christophersen 2000b:123); effektiv kommunikasjon betinges snarere av felles referanser. Aktørens originale mening anses derfor ikke for å være en uavhengig eller "død" størrelse. Undersøkelsens tilbakeskuende perspektiv, med en fortid som allerede er "aktiv" hos forskeren (se Gadamer 1981:270-274), gjør det samtidig mulig å finne mønstre som til dels overgår byboernes forståelseshorisont, f.eks. hva gjelder endringer i et større romlig og tidsmessig perspektiv.

Undersøkelsen er like fullt preget av egen forståelseshorisont, som både betinger og legger til rette for hvordan studieobjektene betraktes, hvilke spørsmål som stilles og hvilke teorier, modeller og begreper som tas i bruk. Gadamers idé om "sammensmeltede horisonter" er imidlertid blitt kritisert av flere (se f.eks. Habermas 1986; Hodder 1991; Johnsen og Olsen 2000; Ricoeur 1990; Warnke 1988). Det kan synes uklart hvor grensen går mellom

sammensmelting av horisonter og projisering av forskerens horisont over på de fortidiges horisont, og hvordan man skiller mellom ”legitime” og ”illegitime” fordommer (Johnsen og Olsen 2000:113; se Warnke 1988). I denne forbindelse er det nødvendig og fruktbart, om enn umulig i streng forstand, å være seg bevisst de anvendte kategoriers og analogiers potensielle historisitet, f.eks., hva gjelder begrepet ”sosialt spill” samt forbindelsen mellom et eventuelt ”sosialt spill” og det stumme arkeologiske materialet. Kan hende er det sosiale spill i det lengste en nåtidig ”linse” for å fatte fortidige uttrykk og prosesser. Samtidig kan ikke våre kategoriers og analogiers eventuelle historisitet bedømmes uten å prøves ut på ”de andre”, enten disse er fjerne i tid eller rom.

Kontekstuell forståelse

All kunnskap og forståelse er nødvendigvis kontekstuell (Barrett 2006:194), dvs. oppnådd i lys av en sammenheng eller helhet. Ulike kontekstuelle aspekter er blitt vektlagt i arkeologisk forskning i løpet av historien (Papaconstantinou 2006:3-9). Ian Hodder stod på 1980-tallet i front for en kontekstuell arkeologi (se Hodder 2003). Den materielle kulturens mening kan i følge Hodder kun avdekkes i sin lokale, kulturhistoriske kontekst, definert som ”the totality of the relevant environment” (2003:188). Konteksten er imidlertid ikke konstant (2000:89).

Wason (1994:12) innvender at også en krysskulturell forbindelse mellom ”a configuration of material culture and an aspect of social organization” kan være en gyldig kontekst. Hodder uttaler derimot at det ikke finnes et direkte, universelt, krysskulturelt forhold mellom atferd og materiell kultur (Hodder 2003:15). Han medgir riktignok at en kontekstualisering avhenger av visse generaliteter (legitime ”fordommer”), men at disse må tolkes i relasjon til spesifikke kontekster (2000:89). Derimot mener han ikke at det finnes krysskulturelle relasjoner mellom materiell kultur og sosial status (2000:87-88, 91-92). Samtidig avvises såkalte midtnivåteoriers (”middle-range theories”) gyldighet (2003:17-18), dvs. teoretiserte antakelser om forbindelser mellom materiell kultur (det statiske) og aspekter ved fortidige kulturer og samfunn (det dynamiske) (Johnson 1999:49-50; se Binford 1983).

Wason (1994:25) hevder derimot at midtnivåteorier, f.eks. om sammenhengen mellom materiell kultur og sosial ulikhet, er anvendelige for å tolke hva som faktisk er skjedd, uten at de dermed kan forutsi menneskelige handlinger. Midtnivåteorier bør delvis bygge på krysskulturelle prinsipper, men også på historisk kontekstualiserte prinsipper (Wason 1994:24). Osloboernes forståelseshorisonter kan vanskelig undersøkes uten utprøving og anvendelse nettopp av teoretiserte analogier, som styrkes eller svekkes i møtet med lokale kontekster.

I løpet av de seneste 20 år har også arkeologens egen kontekst vært gjenstand for oppmerksomhet, delvis inspirert av nyhermeneutikken omtalt ovenfor. F.eks. har både Tilley (1993), Olsen og Johnsen (2000) og Yates (2000) problematisert den påståtte og fastlåste todelingen mellom fortid og nåtid. Hodder har tilsynelatende hatt et noe ambivalent forhold til den nåtidige kontekstens rolle (jfr. Olsen og Johnsen 2000). Uten å hengi seg til relativistiske posisjoner, eller å avskrive aktørers intensjoner og dermed kulturelle referanser som ”døde”, irrelevante (jfr. Barrett 2006:204) eller utilnærmelige, er det samtidig avgjørende med konstant varhet både i forhold til ens eget kontekstualiserte utgangspunkt, og fortidens kompleksitet og uforutsigbarhet.

Mangfoldig mening

Selv om en kontekst kan binde og sannsynliggjøre et meningsinnhold, er den ikke dermed uttømmende: Et objekts relasjoner er snarere heterogene og oppdelte (Thomas 2000:9). En kan dermed ikke vente å finne monolittiske symbolske betydninger, men mening som varierer i tid og rom. En bygnings eller bygårds utforming i det gamle Oslo kan ikke kun betraktes som en enkeltpersons verk. Beslutningstakerne har virket innenfor et samfunn og en tid, de har delt visse kulturelle oppfatninger, og de kan sies å ha handlet ut fra sitt ”habitus” (”sosialt genererte individuelle holdninger, felles for grupper eller klasser (...) Gjennom habitus internaliserer vi veiledende grunnskjemaer for all adferd, og habitus kan derfor forklare felles trekk i stil, vaner og kroppsholdninger” (Roede 2001:15; se Bourdieu 1977; Kjeldstadli 1996)). For det andre bør oppføringen av en bygning i mange tilfeller anses som et resultat av forhandling, f.eks. mellom huseiere (og huseiere imellom), husbyggere, byggmestere og eventuelt arkitekter (jfr. Locock 1994b:5-6). Forhandlingen om en bolig tok heller ikke nødvendigvis slutt etter oppførelsen; snarere har boligen stadig blitt tilpasset sine beboere (Locock 1994b:6). Det gamle Oslos bygninger og bygårder bør ha vært påvirket av en rekke faktorer, f.eks. byggetekniske overveielser, funksjon, miljø (f.eks. tilgang på materialer), tilgjengelig plass, historie og tradisjon, sosiale hensyn (f.eks. antall beboere), lover og reguleringer (Molaug 2001:765-768; Wason 1994:136).

Intensjon, ubevisst og uintendert mening

Hodder skiller mellom intensjon og mening, herunder ubevisst og uintendert mening. Selv om en huseier ikke nødvendigvis har ment å uttrykke status gjennom et visst arkitektonisk trekk, er et prestisjefyllt trekk eller objekt vanligvis anvendt intensjonelt. Intensjonene tømmer

imidlertid ikke trekket eller objektet for mening (Hodder 2000:88). Ubevisst mening omfatter de kulturelle meningene som ligger til grunn for hvordan vi handler og som vi sjelden eller i liten grad bringer i fokus (se også Locock 1994b:6-7). Et intensjonelt uttrykk kan anses som ubevisst idet uttrykket er et resultat av et antall valg den enkelte, ut fra sin kulturelle erfaring, opplever som mulige (Burke 1999:26). Personlige og til dels ubevisste behov for sosial anerkjennelse kan også ha virket bak en sosial ytring. Ubevisst kommunikasjon betyr imidlertid ikke det samme som passiv kommunikasjon (jfr. Carr 1995b:184). Et sosialt spill innebærer aktiv kommunikasjon, da denne befinner seg innenfor byboernes kontroll.

Uintendert mening refererer til oppfattet mening som skiller seg fra intendert mening. Byboere av ulik "habitus" vil i mange tilfeller forbinde det samme objektet med forskjellige konseptuelle skjemaer (Hodder 2000:88). F.eks. kan en huseiers måte å strebe etter status av enkelte bli oppfattet som vulgær, gammelmodig, eller eventuelt ha ingen signaleffekt overhead. Et objekts assosiasjoner kan også forandre seg også over tid. Lars Roede (2001:14) betrakter huset som "det mest seiglivede av alle forbruksgoder". Følgelig påpeker han at en form eller byggemåte som i en periode har symbolisert høy status, siden kan bli devaluert til å uttrykke det stikk motsatte. Bjarne Stoklund uttaler at "i et dynamisk samfund vil der imidlertid i løbet av kortere eller lengere tid komme et misforhold mellem form og indhold eller betydning". Det vil alltid være visse uoverensstemmelser mellom husets form og betydning, selv om stadige krefter søker å utligne disse (Stoklund 1996:22).

Manifestering, manipulering og ambisjon

Det kan være vanskelig å bedømme om aktuelle sosiale ytringer har reflektert reell sosial identitet (høy sosial status) eller sosial ambisjon (forsøk på å høyne sin sosiale status) (se Rosén 2004:22,103; Wason 1994:22-23), selv om utbredelsen, utviklingen og mønstrene i et materiale kan gi indikasjoner (jfr. kap. 6). Undersøkelsens hovedmål er imidlertid å finne frem til de sosiale ytringene, eller det sosiale spillet, i seg selv.

Marxistisk, postprosessuell teori betoner den materielle kulturen som kanal for ideologisk kommunikasjon (se f.eks. Kristiansen 1984). Det hevdes at materiell kultur kan bli brukt til å maskere, like fullt som å reflektere virkeligheten, f.eks. ved å fornekte forskjeller (Burke 1999:222; Olsen 1997:189-190). Følgelig behøver det f.eks. ikke være noen sammenheng mellom sosial status og arkitektonisk dekorasjon eller annen elaborering av boligen. Eventuell manipulering av symboler kunne best ha blitt belyst ved å undersøke de rådende ideologier i det gamle Oslo. Dette er ikke gjort, da målsetningen nettopp er å finne tegn på markering av forskjeller. Det må samtidig påpekes at Oslo i middelalderen var preget

av klare rangordninger, der ”to herskende stender (geistlighet og aristokrati, min anm.) dyrker sin egenart, og aggressivt hevder egen verdighet overfor hverandre og de bredere lag av befolkningen” (Nedkvitne og Norseng 2000:323). M.t. / S.f. og O6 kan i stor grad har vært bebodd av vanlige bymenn (se f.eks. Molaug 1992e:4-5; Schia 1991:45; Wikstrøm 2006:12), som vanskelig kan ha hatt mulighet til eller interesse av å fornekte forskjeller. Økt velstand betyr riktignok ikke alltid det samme som ”flere ting”. De høyt rangerte i samfunnet har imidlertid hatt tilgang til begrepet ”stilfullhet” (Burke 1999:222; jfr. s. 18).

Bebyggelse som tegn

De ulike trekk ved bebyggelsen i det gamle Oslo kan betraktes som tegn, idet de på samme måte som ord både har et konkret uttrykk og et betydningsmessig innhold (utledet fra semiotikken / semiotikken eller læren / vitenskapen om tegn, jfr. s. 10, se Peirce 1986; Saussure 1959). Imidlertid har den materielle kulturen både en funksjonell, ”motivert” betydning (knyttet til selve uttrykket på en naturlig eller rasjonell måte, i motsetning til ordenes betydninger), samt en symbolsk, kommunikativ og mindre ”motivert” betydning (jfr. Barthes 1990:216-217; 264-265). Materialets direkte og funksjonelle betydning kan noe forenklet kalles dets denotative betydning, mens den symbolske betydningen, som gjerne er av sosial, følelsesmessig eller ideologisk art, anses som materialets konnotative betydning (etter Hjelmslev 1961; i Barthes 1990:27-29; Olsen 1997:180; se også Barthes 1967). Assosiasjoner om status eller tidsriktighet kan med andre ord betraktes som konnotative betydninger. Ifølge Barthes skjuler den konnotative betydningen seg under en naturlig og denotativ fremtoning. Jo sterkere de konnotative betydningene er, jo mer rasjonaliseres bruken av objekter nettopp gjennom deres funksjon – ”det funksjonelle alibi” (1990:230-232,266-267).

Psykologen Mihaly Csikszentmihalyi og sosiologen Eugene Rochberg-Halton (1981) har nettopp tatt utgangspunkt i objektet som tegn i sitt studium av selvets relasjoner til de hjemlige ”ting”, deriblant objekter som statussymboler. Idet et objekt blir tiltrodd status, vil det formidle at eieren er ”hevet over mengden” (1981:29). Et objekt kan kvalifisere som et statussymbol i kraft av sjeldenhet og kostbarhet, som begge refererer til graden av oppmerksomhet eller innsats krevd i produksjonen. Et objekt kan imidlertid også tilføres status kun ved ”attracting the attention of people who have status” (1981:30). Bruken av bygninger og boliger for å signalisere sosial status eller ambisjon er vidt anerkjent (se f.eks. Bourdieu 1984:226; Burke 1999; Cliff 1988:200,202; Cordy 1981:86; Johnson 1993:143-160; Lilley 2002:200; Neitzel 1995:410; Rosén 2004:103; Wason 1994:21,136).

Semiotikken er bl.a. grunnet på forestillingen om de tre måter et tegn kan være relatert til sitt objekt: Som et ikon (en realistisk avbildning), en indeks (forbundet fysisk eller eksistensielt) eller et symbol (et umotivert tegn, forbundet gjennom konvensjoner og regler) (Innis 1986a:viii, 1986b:1-2; Peirce 1986:10-19). Hvis en stil gjennom bruk etter hvert forbindes med en sosial gruppe, kan stilen bli en indeks for gruppen, og følgelig også et symbol på forholdet mellom denne og andre grupper i samfunnet (Burke 1999:31). Stil kan f.eks. indeksere velstående posisjoner, og symbolisere disses relativt høye sosiale status. Idet stilen overtas av andre grupper vil den opprinnelige indeksrelasjonen svekkes, og eventuelt erstattes av nye indeksrelasjoner og symboler.

Stil og sosialt spill

Stil er et omdiskutert, kontroversielt og forvirrende begrep i arkeologisk forskning (se f.eks. Carr og Neitzel 1995:3; Conkey og Hastorf 1990:3; Olsen 1997:182-188). Et kulturhistorisk syn på stil som tilsvarende "kultur" gjør seg fortsatt gjeldende i arkeologiske arbeider, men er siden slutten av 1970-tallet blitt utfordret av til dels divergerende perspektiver der stil blir ansett for å fortelle mer om kontekster enn grupper og grenser i seg selv (Carr og Neitzel 1995:8; se f.eks. Wobst 1977, Wiessner 1989, Hodder 1990). Christopher Carr og Jill Neitzel (1995) har forsøkt å integrere de ulike tilnærmingene på alle vitenskapelige nivåer. Stil blir definert i materielle og kontekstuelle termer (som et materielt mønster, f.eks. tilhugne sviller) klart atskilt fra determinerende prosesser (som manifestering av status), og bestående av ulike attributter (Carr 1995a:164-167). Slik kan definisjonen forenkle den videre analysen. Det er også utarbeidet en midtnivåteori som forbinder spesifikke aspekter ved mønsterets form med spesifikke determinerende prosesser. Christopher Carr (1995b:176,184) hevder at manifestering av eller streben etter status er en aktiv kommunikasjonsprosess, som resulterer i kontekstuell synlige manifestasjoner av stil (se også Neitzel 1995:396). Den mest aktive typen kommunikasjon er i følge Carr forhandling om, manipulasjon av og / eller forandring av den sosiale orden (f.eks. aspirasjoner om høyere status), fulgt av sosial eller personlig kommunikasjon med tilpasningsmessige hensikter, og som ikke er rettet mot sosial endring (f.eks. manifestering av reell sosial status) (Carr 1995b:184).

Ifølge Polly Wiessner er kommunikasjon av status ofte enklere å identifisere enn stil som markerer grenser mellom grupper. Hun betrakter stil som et meget effektivt middel til å uttrykke status, som i tilfelle kan signalisere særlig velstand, arbeidsinnsats eller sosiale forbindelser. Konkurransen om sosial status kan komme til uttrykk ved stilistisk imitasjon og

emulering (etterligning). De som streber etter status imiterer dem med høy status, mens de sistnevnte igjen søker å skille seg ut for å opprettholde de sosiale forskjellene (1990:110).

Wiessner mener at kommunikasjon er det sentrale aspektet ved stil, og det eneste til nytte i arkeologisk forskning (1990:106). Det må innvendes at hun dermed blander form og prosess og overser en rekke determinerende prosesser som samtidig bør ha virket inn i manifesteringen av stil, og som nødvendigvis må tas i betraktning i denne undersøkelsen. Hennes perspektiver på sammenhengen mellom stil og status er like fullt relevante når et sosialt spill søkes identifisert og bedømt i et materiale. Heather Burke (1999) har i sitt studium av stil, sosial identitet og ideologi tatt i bruk begrepet ”stilfullhet” (”stylishness”), som betegner emulert stil opprinnelig assosiert med høy status. I likhet med Wiessner anser hun stil som en primær komponent i konstruksjonen av sosial og personlig identitet, mens stilfullhet derimot er ”generated by choice among the wealthy”. En stil blir imidlertid ikke stilfull før den blir imitert av en annen gruppe, noe som resulterer i behov for nye uttrykk i de øvre lag (1999:221). Med et tilsvarende perspektiv kaller Bjørn Stoklund (1996:22) de forbildedannende grupper innen boligkulturen for ”referansegrupper”. Ifølge Thorstein Veblen (1965:103-104 [1899]) er emuleringens mål ikke bare å komme opp på nivå med ”klassen” over, men også å overgå andre mennesker i samme sosiale ”klasse” som en selv. Pierre Bourdieu (1984:251-254) skiller mellom ”the ’distinguished’ possessors and the ’pretentious’ challengers” der de sistnevnte søker å fremstå som mer distingverte enn de er ved å øke sin symbolske kapital (f.eks. ved å etterligne en arkitektonisk stil).

Perspektivene til både Wiessner, Burke, Stoklund, Veblen og Bourdieu kan relateres til den såkalte ”dryppe ned-teorien”, som ligger til grunn for de fleste redegjørelser for motens utvikling (Svendsen 2004:36; se også Spencer 1966 [1879]). Moten anses for å skapes på toppen, for så å renne nedover i de sosiale lagene. Svendsen innvender at moten historisk sett også har ”dryppet oppover” (f.eks. fra middelklassen til overklassen), og at moten utvikler seg etter sin egen logikk, der ”eliten” består av dem som klarer å nyttiggjøre seg utviklingen raskere enn andre, og slik skaper sin egen status ved å være på høyde med sin tid (2004:42-46,54-56). Svendsen sikter imidlertid til moten i moderne forstand, slik den har utviklet seg fra 1700-tallet. Moten slik den kan spores tilbake til 1300-tallet beskrives som ”tilgjengelig bare for de få, de rike, i århundrer, men den spredte seg etter hvert til stadig flere da borgerskapet vokste frem, og også de ønsket å være ’på moten’”. Før den merkantile kapitalismens fremvekst hevder han imidlertid at stilmessige endringer i hovedsak tok form av varige estetiske normavløsninger, uten en klar bevissthet om ”det nye” (2004:22-23).

Selv om moten som et prinsipp om det nye trolig har gjort seg stadig mer gjeldende på

ulike felt i løpet av undersøkelsesperioden (1025-1624), er ikke begrepet det mest hensiktsmessige i denne sammenheng. Bygninger kan også betraktes som et særlig ”varig” forbruks-gode (Roede 2001:14). ”Dryppe ned”-perspektiver bør derfor være bedre egnet i studiet av stil som redskap for å manifestere eller strebe etter status, enn i studiet av stil som uttrykk for motens logikk. Det er ikke dermed sagt at byboerne ikke har hatt forestillinger om det tidsmessige, eller at midlertidige strømninger ikke har funnet sted. Tidsriktighet henger snarere sammen med sosial identifikasjon og avstandstaken. Menneskets behov for å etablere et bilde av seg selv (”self-image”) gjennom sosial sammenligning er bredt belagt i sosialpsykologisk forskning (jfr. Wiessner 1989:57). Også beboerne i det gamle Oslo bør ha søkt å fremtre på de til enhver tid sosialt anerkjente måter. Nye uttrykk må derfor ikke ha spredt seg kun fordi byboerne bevisst har villet fremheve eller øke sin sosiale status, men også fordi de har ønsket å gi et sosialt akseptabelt bilde av seg selv. Med tidsriktighet menes riktignok en tidsmessig begrenset anerkjennelse, aktualitet eller attraktivitet.

Stilistisk kommunikasjon av sosial status har sannsynligvis økt i omfang idet Oslos befolkning har vokst og mer kompliserte hierarkiske strukturer har utviklet seg, og hvor man ikke har hatt mulighet til å kjenne alle personlig (jfr. Neitzel 1995:396). Finn Werne (1993:78-81) skiller i den forbindelse mellom ”presentative” og ”representative” hus, som henholdsvis presenterer seg selv (noe nærværende) og representerer noe som ikke er eller kan være nærværende (f.eks. sosial status, makt, rikdom). Husene i byen, f.eks. i det gamle Oslo, kan ha vært mer representative enn bygningene på landsbygda, der det var vanskeligere å ”skape” seg (se også Rosén 2004:99-103).

Krysskulturelle analogier: Til belysning

For å bedømme en eventuell sammenheng mellom bygårdsbebyggelsens karakter og utvikling i det gamle Oslo og et sosialt spill anses det som nevnt hensiktsmessig å søke å samordne krysskulturelle og lokalhistoriske kontekster, i lys av de teoretiske perspektivene drøftet ovenfor. Med krysskulturell kontekst menes i denne sammenheng bredt belagte forbindelser mellom privat arkitektur og status, som primært er funnet frem til gjennom etnografiske analogier (studier av levende samfunn som på ett eller flere vis ligner det fortidige samfunnet mer enn vårt eget industrialiserte samfunn) (Wason 1994:27), men også gjennom arkitektur-historiske eller historisk-arkeologiske studier, der skriftlige kilder kan belyse en sammenheng (f.eks. Johnson 1993; Lilley 2002; Roede 2001). Krysskulturelle analogier (midtnivåteorier) er imidlertid ikke lovmessige, og heller ikke fruktbare før de ses i sammenheng med de

lokalhistoriske kontekstene.

Paul Wason (1994) har utarbeidet en omfattende metodologi for å trekke slutninger om sosial status ut fra et arkeologisk bygningsmateriale, basert på etnografiske analogier. En generell tendens og ledetråd, som samtidig må tas med forbehold, er korrelasjonen mellom energibruk og sosial status. Potensielle forbindelser fremsatt av Wason er riktignok ikke anvendt som begrensning a priori, men snarere brukt til å belyse undersøkte forhold. I den relativt homogene bygningsmassen er samtlige nye uttrykk og endringer i og vedrørende bygårdenes ytre trekk (jfr. s. 3) studert i henhold til et eventuelt sosialt spill. Slik søkes ikke kun etter potensielle uttrykk for status, men også i hvilken grad endringer eller foreløpige strømninger kan reflektere manifestering av eller streben etter tidsriktighet.

Lokalhistoriske kontekster: Tre nivåer

I sine lokalhistoriske kontekster er trekkenes eventuelle sammenheng med et sosialt spill undersøkt på tre nivåer, som parallelt er sett i forbindelse med den krysskulturelle konteksten omtalt ovenfor.

For det første er trekkenes diakrone utbredelse søkt avdekket både på M.t. / S.f., i O6 og totalt. Deretter er trekkene gransket i sin romlige (synkrone), arkeologiske kontekst med utgangspunkt i den diakrone analysen. En eventuell sammenheng med et sosialt spill er bedømt både ved å undersøke hvorvidt andre faktorer kan ha ligget til grunn for husets eller bygårdens utforming (jfr. s. 14), og om og i hvilken grad det aktuelle trekket opptrer sammen med andre uttrykk som potensielt kan ha uttrykt status eller tidsriktighet. Har en bygning både ligget i det øvre størrelsessjiktet samt vært forsynt med en sjelden og relativt arbeids- eller kostnadskrevende detalj (dvs. trekk som krysskulturelt har en tendens til å reflektere sosial status), antas det at sannsynligheten er høyere for at både størrelsen og detaljen i det aktuelle tilfellet kan ha vært ment å markere sosial posisjon (uavhengig om eieren i realiteten har befunnet seg høyt på rangstigen). Ved å tolke to usikre variabler på grunnlag av hverandre øker imidlertid faren for sirkelresonnementer. Til sammen må de derfor kun anses for å gi en noe sterkere indikasjon enn de ville gjort hver for seg. Samtidig vil faren for sirkelresonnementer trolig minskes noe ved å bringe inn den lokale konteksten på alle tre nivåer.

For å bedømme en eventuell sammenheng på det ”romlige” nivået er det hensiktsmessig både å sammenholde, komparere og kombinere (det ”tredje” nivået). Med å sammenholde menes å se funnene i lys av annen arkeologisk forskning på bebyggelse eller andre typer levninger fra det gamle Oslo. Med komparasjon menes å sammenligne aktuelle deler av

materialet med tilsvarende arkeologisk materiale fra en annen, men lignende kontekst, nærmere bestemt det gamle Trondheim. Med kombinasjon menes å anvende annet kilde-materiale, som tolket i historisk, bygningshistorisk og kulturhistorisk forskning (jfr. s. 6).

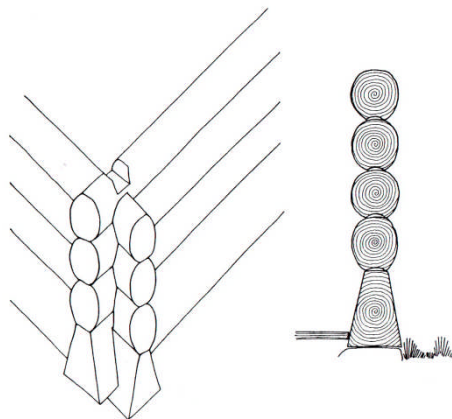
Undersøkte trekk

Blant trekkene som er undersøkt, ser noen kun i liten eller ingen grad ut til å kunne gi innblikk i et sosialt spill. Argumentasjonen vil ikke gjengis i kap. 5, men kun omtales i korthet blant de øvrige undersøkte trekk nedenfor.

Fundamentering: Grunnmur. Fundamentering ble gjort for å stabilisere byggegrunnen, for å beskytte bygningen mot råteangrep, for å utligne nivåforskjeller i hellende terreng og for å hindre dyrs adgang til bygningen (Fett 1989:39). Grunnmuren har sannsynligvis vært den mest ressurskrevende, men minst utbredte fundamenttypen. Med grunnmur menes sammenhengende syllsteinsrekke i flere skift, murt med eller uten bindemiddel.

Tilhugne sviller. Med sviller menes bunnrammen i en trebygning, eller den nederste kransen av stokker. Svillene er mest utsatt for råte, og er derfor gjerne store og solide

(Christie 1974:34). Et mindretall av svillene har vært tilhugget og antatt et trapesformet (figur 3) eller firkantet tverrsnitt. Firkantede sviller blir trukket frem av Wason (1994:143) som eksempel på særlig håndverksmessig kvalitet, et trekk som kan ha hatt sammenheng med sosial status.

Figur 3. Trapesformede sviller under laftet vegg, i perspektiv (t.v.) og i vertikalt snitt (etter Christie 1974:16).

Veggkonstruksjon. Ulik bruk av materialer i samme område kan indikere statusmessige forskjeller eller streben etter slike, både fordi forskjellig bruk kan reflektere ulik ressurstilgang eller ferdighet, og fordi visse materialer kan ha hatt spesielle kulturelle

betydninger (Wason 1994:143). Laft har trolig vært den dominerende konstruksjonsmåten i hele undersøkelsesperioden, mens flettverk, stav- og sleppverk har vært i bruk i varierende grad. Det har imidlertid vært vanskelig å øyne noen sammenheng mellom de tre sistnevnte teknikker og et sosialt spill. Bygging i stein, som med ett unntak (et lettere tilbygg) er dokumentert i form av steinkjellere, er derfor den eneste som er drøftet nærmere i undersøkelsen. Konstruksjon i stein har som oftest vært mer ressurskrevende enn bygging i tre (se f.eks. Roede 2001:213-214), og utbredelsen i det gamle Oslo er karakteristisk.

Boligstørrelse. Størrelsen er én av de viktigste variablene i det arkeologiske studiet av boliger, både fordi den gjerne er mulig å gjenfinne, og fordi betydelige størrelsesforskjeller ofte representerer sosiale ulikheter (Wason 1994:137; se f.eks. Johnson 1993:140-163). Boligstørrelsen kan imidlertid også reflektere antall beboere eller tilleggsfunksjoner i bygningen (Wason 1994:140). Som det tilsynelatende mest utbredte bolighuset frem til senmiddelalderen har toromsstuen fått mest oppmerksomhet (se Christensen 1995:84; Molaug 2001:774), også fordi materialet er relativt stort og sammenlignbart. Boliger i eventuelle overetasjer (jfr. s. 3) er derimot vanskelige å spore i det arkeologiske materialet. Studiet er derfor begrenset til husene med klarest boligfunksjon (jfr. s. 58). Arealene er beregnet ut fra bygningenes ytre mål. Noen arealer var allerede oppgitt i utgravningsrapportene, men flertallet av målene er beregnet med utgangspunkt i plantegningene.

Planform. Forskning har vist at sammenhengen mellom planform og status er mindre klar enn hva gjelder størrelsen (Wason 1994:141-143, se f.eks. Johnson 1993:144,150). Med planform menes her antall rom, samt deres innbyrdes forhold i bygninger med flere enn to rom. Treromsbygningene (tre rom på rekke) skiller seg i størst grad ut fra den øvrige bebyggelsen, de opptrer i ulik grad på de to feltene, og de ser i hovedsak ut til å ha krevd særlige ressurser. Disse er derfor drøftet i kap. 5, i tillegg til de få bevarte treromsstuene (toromsstuer med delt forrom), som tradisjonelt har vært assosiert med de noe høyere sosiale lag (Berg 1989:156; Christensen 1995:89). Treromsplanenes utbredelse ses imidlertid også i forbindelse med de øvrige planformene på feltene.

Svalganger. Svalganger er overbygde ganger foran eller rundt trehus (jfr. figur 45). I undersøkelsesmaterialet er det kun funnet mulige rester etter svalganger i første etasje, selv om det for eksempel også bør ha vært slike rundt de øvre etasjene i stretebygningene (Molaug 2001:775). Svalgangen var en praktisk løsning ved utvendig trapp fra første til annen etasje, den beskyttet tømmeret og gav et stabilt og tørt klima i rommet innenfor (jfr. s. 73). Arne Christensen (1995:59) mener imidlertid at den estetiske virkningen må ha betydd mest. I alle tilfeller er det kun bevart et fåtall svalganger på grunnplan, som nødvendigvis har krevd særlige ressurser. Disse er undersøkt nærmere.

Andre tilbygg. Bygninger med andre tilbygg opptrer særlig på 1100- og 1200-tallet, men ser snarere ut til å være et resultat av praktiske behov enn et sosialt spill. De vil derfor ikke drøftes videre i denne forbindelse.

Tomtestørrelse. Tomteverdien i middelalderens byer var et resultat både av tomtens størrelse, lokalisering og bruk (Lilley 2002:192). I Christiania i 1624 ble de utparsellerte tomtestørrelsene f.eks. tilpasset innbyggernes stand og stilling (Roede 2001:74-75). Samtidig

påpeker Lilley (2002:192) at små, urbane eiendommer ofte hadde høyere relativ verdi enn arealrike tomter. Ved samtidig å ta bygningsmassens karakter og tetthet i betraktning, kan tomtestørrelsene muligens gi innblikk i et sosialt spill. Det vil riktignok tas utgangspunkt i tomtebreddene, da tomtelengdene ikke kan fastslås med større sikkerhet. I de fleste tilfeller er tomtebreddene allerede angitt i feltrapportene (Molaug 1992c; Schia 1987a), mens det enkelte ganger har vært behov for å måle på plantegningene.

Diakron inndeling av materialet: Branntrinn

Trekkenes diakrone utbredelse er fremstilt med utgangspunkt i branntrinn 1-14 på S.f. 13 av brannene er også sporet på M.t., mens det i O6 kun er funnet rester etter 7 branner. Brannene på alle felt er søkt synkronisert med hverandre og relatert til bybranner nevnt i skriftlige kilder (Molaug 1992d:19; Sæther 1987:23-38). De tilsynelatende nøyaktige dateringene må imidlertid tas med forbehold, da de arkeologiske data stort sett kun gir dateringer innenfor en ramme av ca. 25 – 75 år for de enkelte branntrinnene (se Schia 1987c:52; Molaug 1992d:18-19). Det er også meget usikkert om brannene på M.t. / S.f. og O6 er de samme (Molaug 1992d:19). Det begrensede antallet branner i O6 gjør at halvparten av de 14 branntrinnene har måttet sammenstilles med ubrente faser herfra. Sammenstillingen er utført ved omtrentlige beregninger av hver fases lengde ut fra dateringsforslagene i utgravningsrapporten (jfr. inndeling i kap. 5; Tørhaug 1998:98). Det er riktignok særlig vanskelig å avgjøre hvilke konstruksjoner og lag som har vært noenlunde samtidige i en ubrent fase, og inndelingene må betraktes som en forenklet tolkning. Branntrinn 14 og 3 har ikke kunnet synkroniseres med lag eller konstruksjoner fra O6. Selv om et "branntrinn" ikke alltid har endt i en brann i O6 eller M.t., vil termen anvendes for enkelhets skyld.

Synkron inndeling av materialet: Tomtegrenser

På begge felt er bebyggelsesrestene inndelt i det man antar har vært forskjellige tomter. Inndelingen gjør det mulig å undersøke det sosiale spill på mikronivå. På M.t. / S.f. er det i størstedelen av perioden sporet mellom fire og fem tomter, mens man i O6 stort sett har kunnet dele bebyggelsen inn i fem tomter. Tomtegrensene har kunnet identifiseres ved sammenfall av flere grenselinjer, som gjerder, dråpefall, veggflukter og skiller i jordlag, når disse har ligget på samme sted over et lengre tidsrom og i flere faser (Schia 1987b:20). Tolkningene har imidlertid ofte måttet gjøres på usikkert grunnlag. Metodene er også blitt kritisert av Ulf Alström (1991), som i motsetning til Schia og Molaug mener at tomtegrensene

har ligget helt fast (selv om tomter kan ha blitt slått sammen), innrettet etter et visst måle-system. Keith Lilley (2002:200) beskriver derimot tomtestørrelsene i middelalderbyene som i ”konstant flyt”.

Jeg har valgt å ta utgangspunkt i Schias og Molaugs beregninger, både fordi jeg ikke anser Alströms antakelser som mer sannsynlige, og fordi hans metode kun er anvendt og utprøvd på en mindre del av materialet. En utvidet bruk av metoden i fremtiden kan imidlertid åpne for alternative og spennende tolkninger.

Kildekritikk

En rekke faktorer påvirker bygningsmaterialets utsagnskraft, og ulike informasjonstapsmodeller er blitt konstruert for å forstå prosessen (se f.eks. Larsson 1999; Schiffer 1995). I følgende kritiske gjennomgang vil det tas utgangspunkt i tre relevante sekvenser: Natur- og menneskeskapte prosesser før utgravning; utgravning, tolkning (i felt og ved etterarbeid) og dokumentasjon, samt materialets utsagnskraft i studiet av den sosiale ”virkelighet”.

Både på M.t. / S.f. og i O6 er kulturlagene fra senmiddelalderen dårligere bevart. Det kan skyldes at de har ligget over grunnvannstands nivået, kombinert med kort avstand til dagens overflate og større muligheter for surstofftilførsel. Muligens har også en tilsynelatende redusert befolkningsmengde på denne tiden, med langsommere akkumulering av kulturlag, resultert i dårligere bevaringsforhold (Schia 1986:45). Langsommere akkumulering av kulturlag kan også ha sammenheng med færre avfallsdeponeringer og intensivert renhold i bygårdene (Andrén 1986:263; Solli 1989:139-140). Bevaringsforholdene varierer også feltene i mellom. Mens det på M.t. er bevart organisk materiale (f.eks. tre) fra de eldste lagene og frem til omkring 1350, er bevaringsforholdene på S.f. dårlige etter 1250, og helt i syd allerede fra tidlig 1100-tall. Lagene er generelt langt tynnere på S.f. enn på M.t. (Schia 1987c:54-55). I O6 blir bevaringsforholdene stadig dårligere fra slutten av 1200-tallet, og nyere forstyrrelser har ødelagt store deler av de øvre kulturlagene (Flodin et al. 1992:3.3-3.7).

Generelt må en derfor regne med at en rekke trebygninger ikke har etterlatt noen spor. Endringer og nye uttrykk kan dermed være tapt for forskningen, og feltene til dels vanskelige å sammenligne. Det må også understrekes at en hver bygning som opprinnelig har stått på feltene enten har brent, blitt revet ned eller rast sammen på et visst tidspunkt. I det vesentlige har man derfor kun funnet bygningenes nederste deler, noe som utelukker en mengde potensielle trekk for undersøkelse. Flere av de nederste delene er tilsynelatende også brent helt opp, kassert eller gjenbrukt i andre konstruksjoner. Dendrokronologiske prøver fra begge

felt tyder på relativt stor grad av gjenbruk (Molaug 1992d:15; Schia og Thun 1987:486-487). Gjenbruk har først og fremst forekommet i fundamenter og utendørs plankedekker. I noen tilfeller er imidlertid også sviller eller andre veggstokker tatt i bruk på nytt (Schia og Thun 1987:486), og det finnes derfor en mulighet for at de dokumenterte tilhugne svillene har opptrådt tidligere enn antatt i det samme området, og eventuelt at bruken av de aktuelle svillene kun har vært et utslag av nødvendighet, uten at øvrige intensjoner har ligget til grunn. De tilhugne svillenes karakteristiske utbredelse i materialet gir riktignok ingen umiddelbare indikasjoner på større grad av gjenbruk.

Alle de fremgravde bygningsrestene (eller levninger tolket slik) fra M.t. / S.f. og O6 er blitt tegnet, fotografert og gitt skriftlig kommentar, men i ettertid er de med få unntak blitt kassert (Fett 1989:17). Undersøkelsen bygger derfor på de dokumenterte restene, snarere enn materialet i seg selv. Dokumentasjonen er utførlig og gjort med tanke på fremtidig forskning, men man er samtidig prisgitt andres oppfatning av hva som er riktig, betydningsfullt og relevant. Ifølge Fett (1989:17) har det ofte vært et skjønnsspørsmål hva som har blitt regnet som en selvstendig konstruksjon, eller som del av en annen. Hva gjelder bygningenes utstrekning, form og romfordeling har det også rådet usikkerhet, selv om undersøkelsen i størst mulig grad baserer seg på de best underbygde tolkningene. Potensielt kan også noen av bygningene tolket som boliger (primært toromsstuene) ha hatt andre funksjoner, som eldhus eller skytningsstuer. I alle tilfeller kan de oppgitte boligarealene ikke anses som helt nøyaktige, da det i flere tilfeller er oppdaget små uoverensstemmelser mellom mål nedskrevet i rapportene og de tilhørende plantegningene. Arealene antas likevel å gi et noenlunde korrekt bilde av forholdsmessige variasjoner.

Antageligvis er det ennå ikke gravet ut rester etter en hel bygård på noen av feltene. En husstands fullstendige eiendom vil dermed ikke være synlig i materialet. Samtidig er feltene relativt store i utstrekning. Da de utgravde tomtene på M.t. og S.f. henholdsvis viser de fremre / midtre og midtre / bakre deler av bygårdene, kan de samlet gi et forholdsvis helhetlig bilde av bebyggelsesutviklingen innen det begrensede området. O6 strekker seg ikke fullt så langt inn fra det antatte stretet, og bygårdenes bakre deler kan muligens ha ligget utenfor feltkanten. Så langt som mulig er forskjellen tatt høyde for.

Selv om bygningsmaterialet fra de to utgravningsfeltene er ment å gi et så bredt tolkningsgrunnlag som mulig, gir det ikke dermed et representativt bilde av utviklingen i det gamle Oslo. Feltene utgjør til sammen under én prosent av middelalderbyens antatte utstrekning på 270 dekar (Schia 1991:139). I beste fall kan funnene fra M.t. / S.f. og O6 gjenspeile tendenser i bygningsmassen. Relasjonen til et sosialt spill er nødvendigvis

forbundet med stor usikkerhet, selv om funnene så langt som mulig er sett i lys av ulike former for kontekstuell informasjon. Med all sannsynlighet kan det imidlertid også finnes alternativ mening i det samme, begrensede materialet.

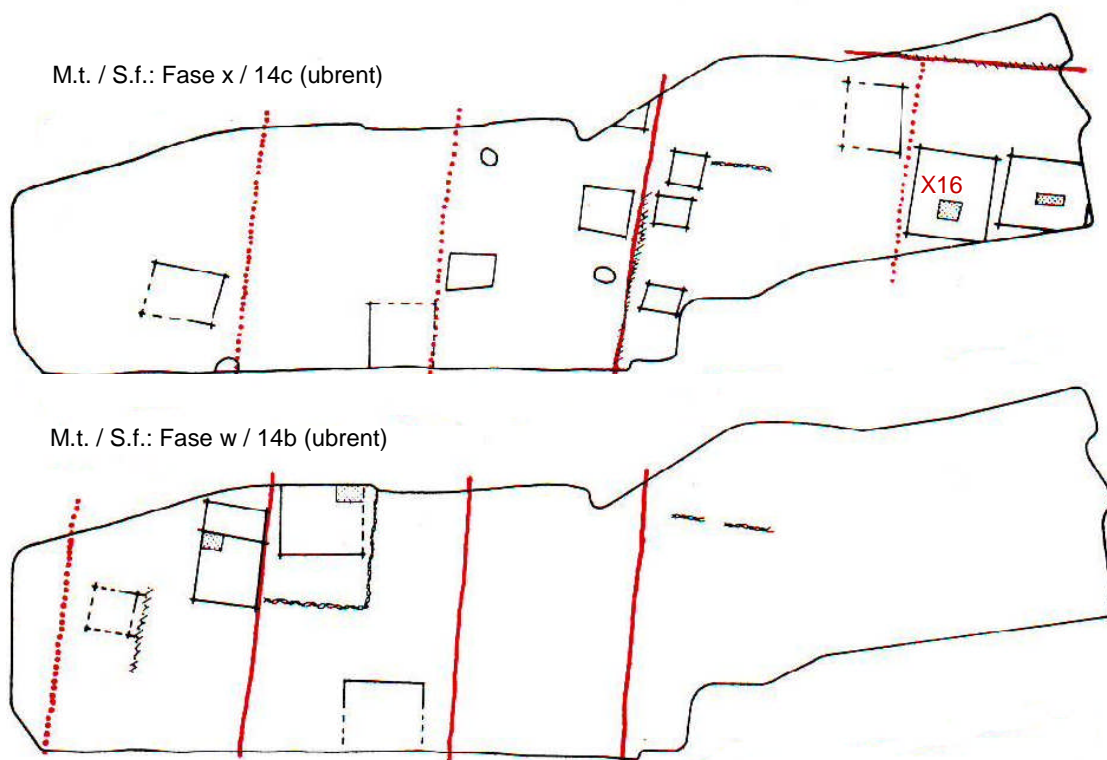
Kapittel 4

Bebyggelsesutviklingen på Mindets tomt / Søndre felt og i Oslogate 6

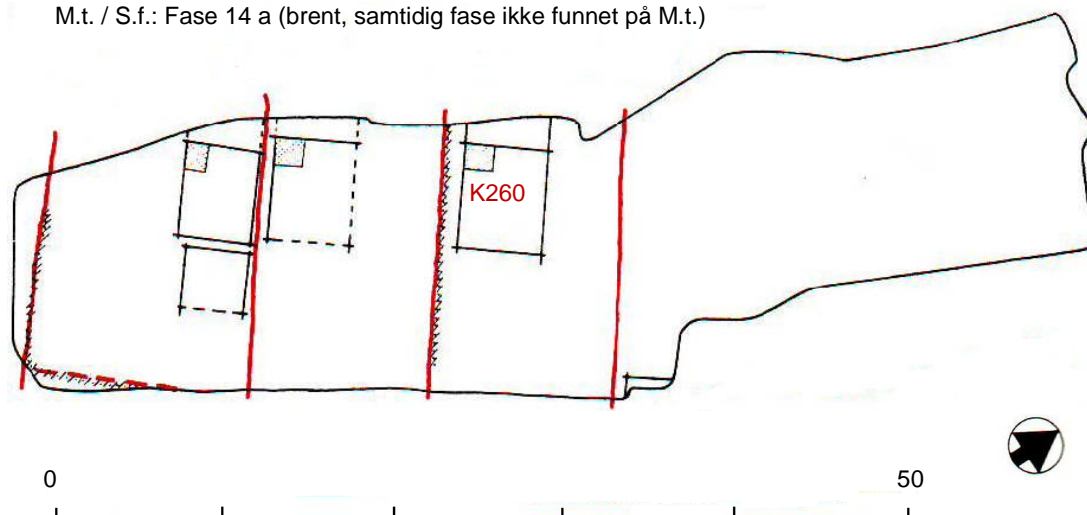
Samlet utvikling

Gjennomgangen av den samlede utviklingen er ment å gi oversikt og sammenheng før hvert undersøkte trekks diakrone utbredelse fremstilles i kapittelets siste del. For hvert branntrinn presenteres tilhørende faseplaner, hvor alle undersøkelsens omtalte bygninger er merket av. Faseplanene for M.t. / S.f. er kun ment som oversiktsplaner (fra Schia 1987e:204-205), som ikke er like nøyaktige som tegningene undersøkelsen bygger på. For O6 presenteres derimot de opprinnelige planene i forminsket utgave (fra Molaug 1992d). På planene for de ubrente fasene på M.t. / S.f. synes kun konstruksjoner som er revet før påfølgende brann (brent fase), mens de tilsvarende planene fra O6 viser alle samtidige bygninger. Et lite antall bygninger (primært i fase x / 14c) er ikke tegnet inn på planene, da disse er tolket i ettertid (jfr. Fett 1989:15-16). Tegningene fra hvert felt er fremstilt i tilnærmet lik målestokk, men med ulik orientering. Mer utfyllende beskrivelser av hver bygning presenteres i appendiks.

Branntrinn 14 (figur 4, tabell 1): 1025-1075 (M.t.: Fase x, w. S.f.: Fase 14a - c.)

M.t. / S.f.: Fase 14 a (brent, samtidig fase ikke funnet på M.t.)

Figur 4 (forrige og denne side). Oversiktsplaner for M.t. / S.f., br.tr. 14. Fase x / 14c (eldst) til 14a, med de fremgravde bygninger tegnet inn. Bygninger omtalt i undersøkelsen (konstruksjonsnr. i rødt), tomtegrenser (røde linjer) og ildsteder er merket av. Stiplede linjer markerer usikkerhet.

Bemerkninger: Bebyggelsesrestene er fragmentariske, og sammenkoblingen av M.t. og S.f. er usikker.

Antall bygninger¹	23 (alle på M.t. / S.f.)
Veggkonstruksjon	9 laftede bygninger, 2 grophus i flettverk, 2 grophus av uklar konstruksjon, 10 bygninger av uklar konstruksjon
Planform	4-5 toromsstuer, 7 ettromsbygninger, 11-12 med uklar planform
Boligstørrelse	4 målbare toromsstuer og 1 ettromsbygning med ildsted mellom 20 - 47 m ² . Størst: K260
Tomtebredde²	11 til 12-13 m (gj.sn. 11,5 m)
Bebyggelsestetthet	21 %
Annet³	K260 har kvadratiske sviller og mulig sval. 3 av grophusene er fylt med latrineavfall.

Tabell 1. Bebyggelse på M.t. / S.f., br.tr. 14.

Sammenfatning: I begynnelsen av brannttrinnet står bygningstyper som sjelden opptrer i yngre lag (grophus, flettverksbygninger, ettromsbygning med sentralt ildsted). Bebyggelsen får i løpet av brannttrinnet en mer homogen struktur. De første toromsstuene opptrer i midten av brannttrinnet og dominerer mot slutten. Sammenlignet med senere bebyggelse er ingen av stuene i det øvre størrelsessjiktet (over 50 m²), og tomtene er relativt smale. Kvadratiske

¹ Eventuelle tilbygg er inkludert under "Antall bygninger" og "Konstruksjon", da disse ofte er oppført i annen konstruksjonsteknikk enn hovedbygningen.

² Målingene tar utgangspunkt i tomtebreddene i de brente eller yngste fasene i hvert branntrinn, da disse trolig gir det beste sammenligningsgrunnlaget.

³ Med "Annet" menes andre relevante trekk. Bygninger med de undersøkte attributtene grunnmur, tilhugne sviller og svalganger nevnes ved konstruksjonsnummer.

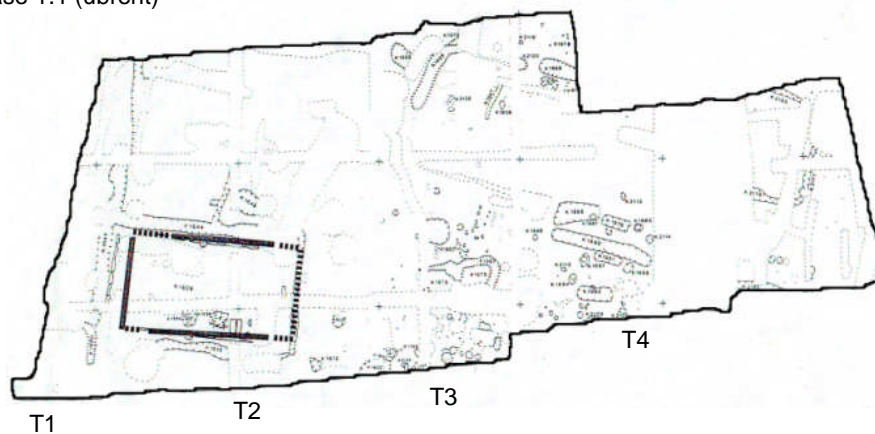
sviller og svalgang kan ha vært i bruk fra slutten av branntrinnet.

Branntrinn 13 (figur 5-6, tabell 2): 1075-1100 (M.t.: Fase u, v. S.f.: Fase 13a – b. O6: Fase 1.1 - 1.2.)

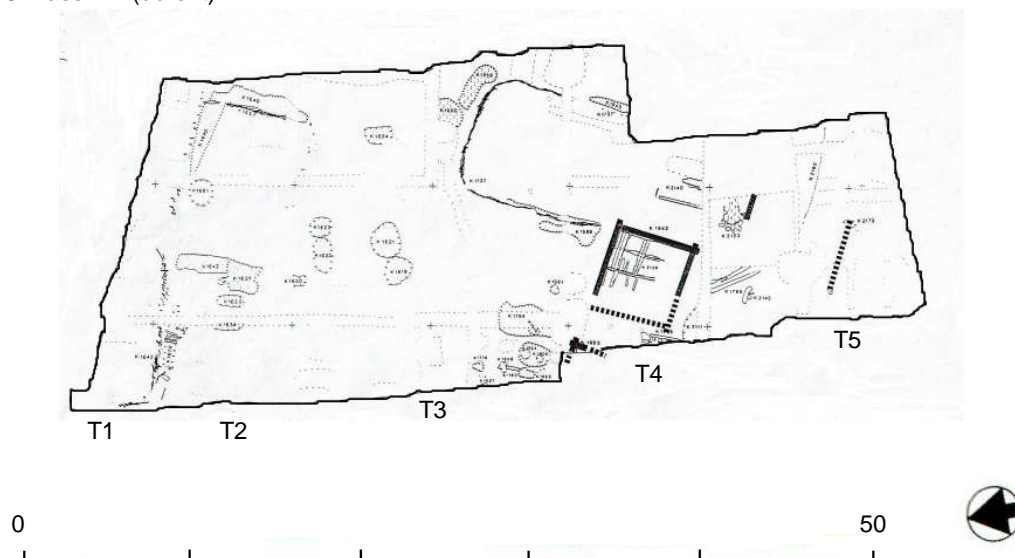

Figur 5. Oversiktsplaner for br.tr. 13, M.t. / S.f. Fase v / 13b (eldst) og fase u / 13a. Vestre strete kan trolig skimtes i nordvestre hjørne.

O6: Fase 1.1 (ubrent)

O6: Fase 1.2 (ubrent)

Figur 6 (forrige og denne side). Faseplaner for br.tr. 13, O6. Fase 1.1 (eldst) og fase 1.2. Tomt 1-5 er markert i den grad det er funnet spor etter disse, men mulige grenser er ikke tegnet inn. Nordre strete har trolig gått langs feltet i vest.

Bemerkninger: Bebyggelsesrestene på M.t. er fragmentariske. Bevaringsforholdene for organisk materiale i O6 er mindre gode.

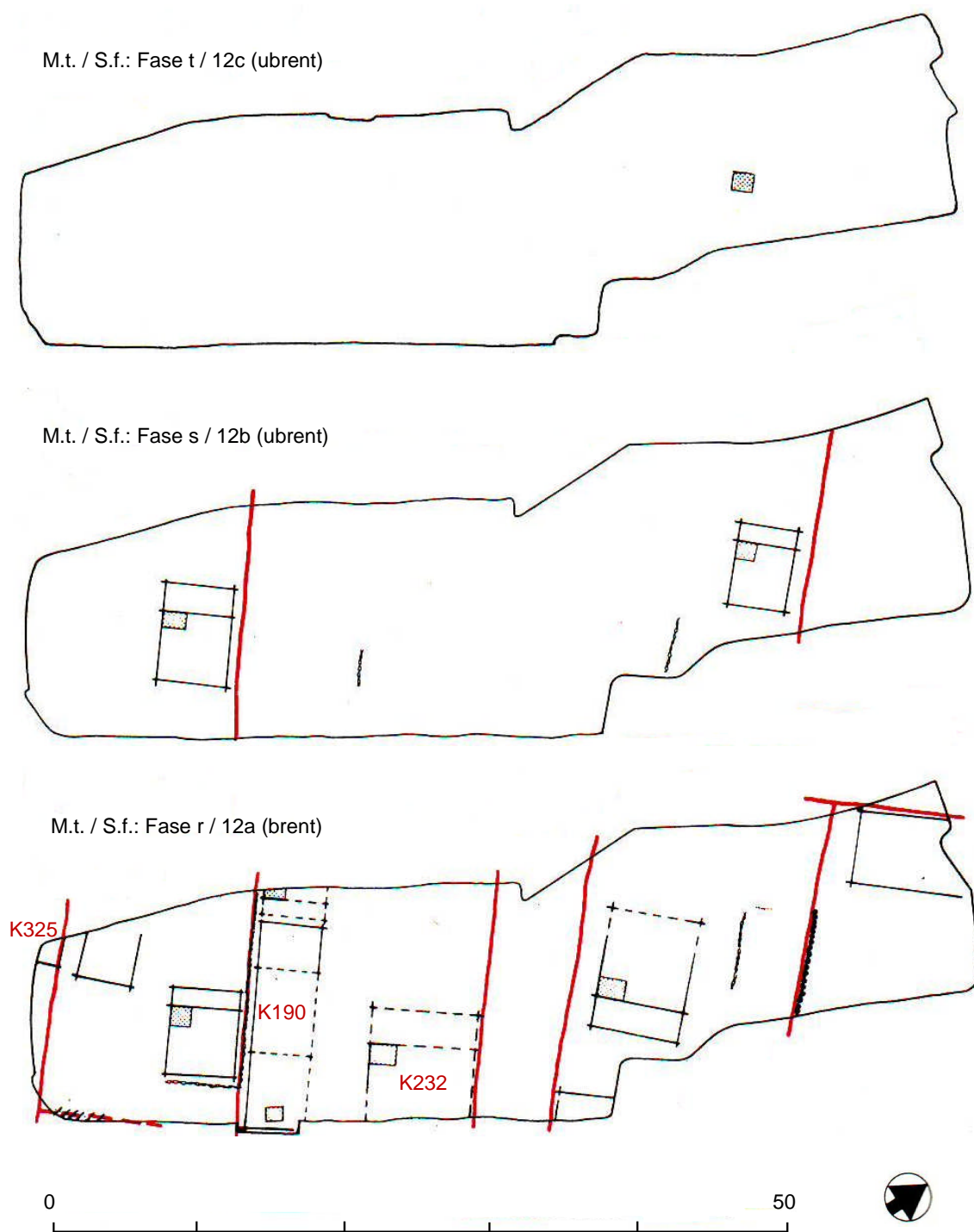
Antall bygninger	19 (15 på M.t. / S.f., 4 i O6), medregnet 1 tilbygg
Veggkonstruksjon	9 laftede bygninger, 4 stav- / sleppverksbygninger, 6 av uklar konstruksjon
Planform	1 treromsbygning (K213), 6 toromsstuer, 1 (K210) med mulig delt forrom, 4 ettromsbygninger, 7 med uklar planform
Boligstørrelse	6 målbare toromsstuer mellom 30 og 42 m ² . Størst: K217
Tomtebredde	6 til 15-16 m på M.t. / S.f. (gj.sn. 11,5 m). 10,5-12,5 til 12,5-13 m i O6 (gj.sn. 11,75 m).
Bebyggelsestetthet	25 % på M.t. / S.f., ikke beregnet (men lav) i O6.
Annet	V15 har kvadratiske sviller. Stretebygning på M.t.

Tabell 2. Bebyggelse på M.t. / S.f. og i O6, br.tr. 13.

Sammenfatning: De første bygningene er dokumentert i O6. Den eldste bevarte stretebygningen og treromsbygningen (begge på M.t. / S.f.) er oppført i brannttrinnet. Toromsstuene (kun på M.t. / S.f.) er fremdeles relativt små. K210 kan ha vært den tidligste med delt forrom. Tomtene er gjennomsnittlig omtrent like store på feltene, men forskjellene er større på M.t. / S.f.

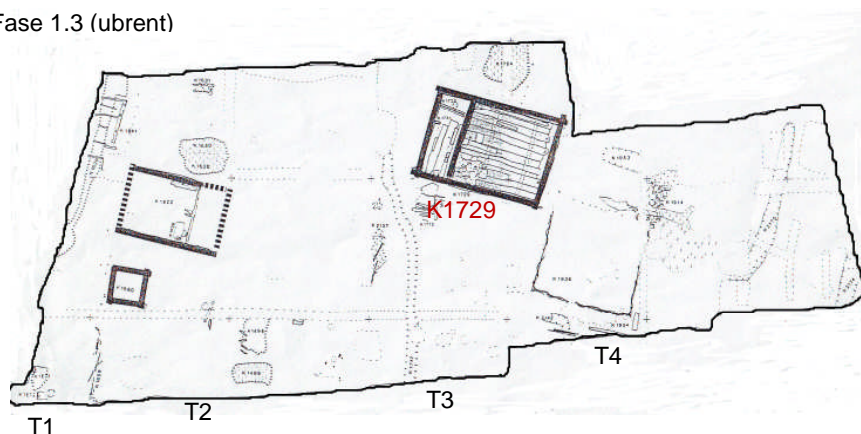
**Branntrinn 12 (figur 7-8, tabell 3): 1100-1137 (M.t.: Fase r, s, t. S.f.: Fase 12 a – c.
O6: Fase 1.3 - 1.4.)**

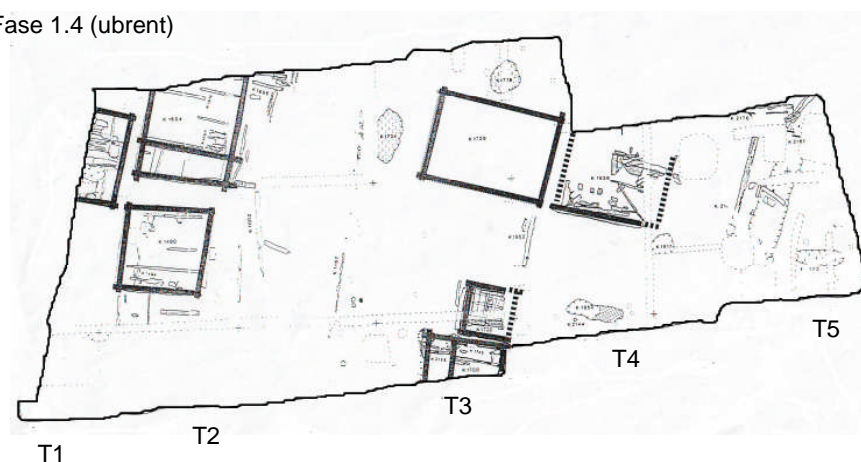
Figur 7. Oversiktsplaner for br.tr. 12, M.t. / S.f. Fase t / 12c (eldst) til fase r / 12a.

O6: Fase 1.3 (ubrent)

O6: Fase 1.4 (ubrent)

Figur 8. Faseplaner for br.tr. 12, O6. Fase 1.3 (eldst) og fase 1.4.

Bemerkninger: Bebyggelsesrestene på M.t. / S.f. er fragmentariske, men gir et godt bilde av topografien i området.

Antall bygninger	22 (13 på M.t. / S.f., 9 i O6)
Veggkonstruksjon	7 laftede bygninger, 2 stav- / sleppverksbygninger, 1 flettverkskonstruksjon, 12 av uklar konstruksjon
Planform	1 treromsbygning (K190), 9 toromsstuer hvorav 1 (K1729) med delt forrom, 1 bygning med to rom, 3 ettromsbygninger, 8 med uklar planform
Boligstørrelse	9 målbare toromsstuer mellom 24 - 66 m ² på M.t. / S.f. og 24 - 40 m ² i O6. Størst: K232
Tomtebredde	13-14 til 15 m på M.t. / S.f. (gj.sn. 14,3). I O6 som i forrige br.tr.
Bebyggelsestetthet	28 % på M.t. / S.f., ikke beregnet (men noe lavere) i O6.
Annet	K1729 kan ha steintrapp utenfor inngangen. K190 har trapesformede sviller. K325 har grunnmur. 1 stretebygning både på M.t. og i O6 (sistnevnte muligens med flere etasjer).

Tabell 3. Bebyggelse på M.t. / S.f. og i O6, br.tr. 12.

Sammenfatning: De eldste toromsstuene er sporet i O6, men de største har stått på M.t. / S.f. Treromsbygningen på M.t. / S.f. er den tidligste bevarte bygningen med trapesformede sviller,

og den eldste grunnmuren har ligget under en bygning av ukjent form og funksjon på samme felt. Muligens kan den eldste bygningen med flere etasjer (en liten stretebygning) ha stått i O6. Tomtene er bredere på M.t. / S.f. enn i O6, og bebyggelsestettheten er fortsatt lav.

Branntrinn 11 (figur 9-10, tabell 4): 1137-1159 (M.t.: Fase o, p, q. S.f: Fase 11 a - c. O6: Fase 1.5 – 1.6.)

Figur 9. Oversiktsplaner br.tr. 11, M.t. / S.f. Fase q / 11c (eldst) til fase o / 11a.

Bemerkninger: Bebyggelsesrestene på M.t. / S.f. er fragmentariske, men gir et forholdsvis godt bilde av topografien i området.

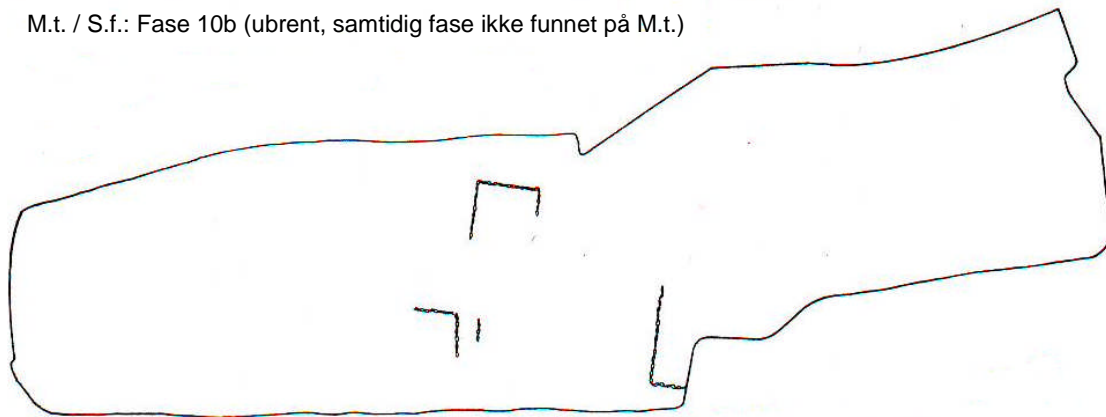
Antall bygninger	30 (16 på M.t. / S.f., 14 i O6), medregnet 3 tilbygg
Veggkonstruksjon	5 laftede bygninger, 4 stavbygninger, 21 av uklar konstruksjon
Planform	1 treromsbygning (O10/K167), 13 toromsstuer, 2 bygninger med to rom, 1 ettromsbygning, 10 med uklar planform
Boligstørrelse	O10/K167 (trolig bolig) er ca. 95 m ² . 9 målbare toromsstuer mellom 25-55 m ² .
Tomtebredde	12,5 – 14 m på M.t. / S.f. (gj.sn. 13,5 m). Som i forrige br.tr. i O6.
Bebyggelsestetthet	35 % på M.t. / S.f., i O6 rundt 50 % i S og under 30 % i N. Bygninger vegg i vegg i O6. ⁴
Annet	O10/K167 og K1765 har muligens sval, og O10/K167 har også firkantede sviller. K203, K2164 og K1597 har trapesformede sviller. Stretebygning både på M.t. og i O6.

⁴ I motsetning til på M.t. / S.f. har det sannsynligvis stått kjedede bygninger i O6 i hvert fall frem til slutten av 1200-tallet. Bevaringsforholdene i de yngre periodene er for dårlige til å fastslå strukturen.

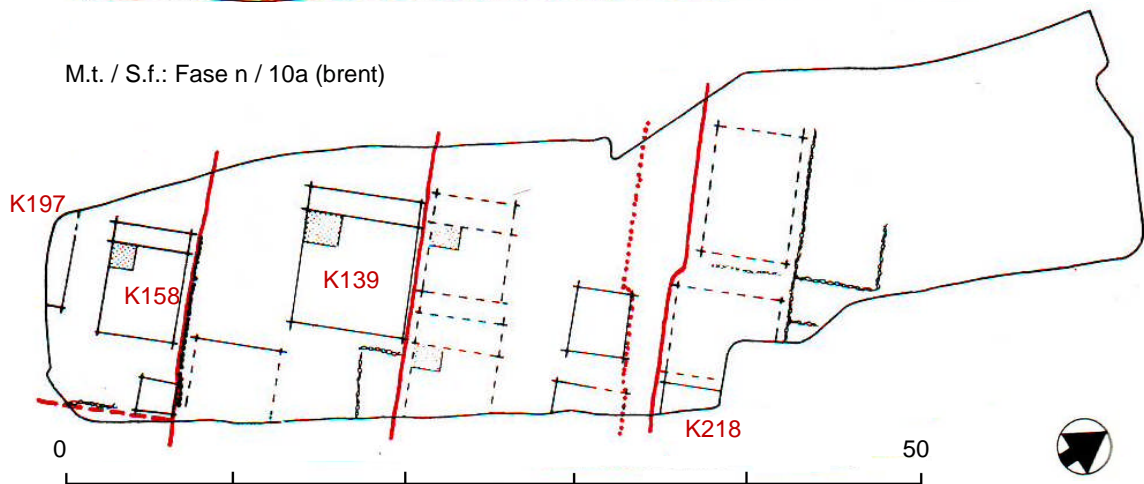
Sammenfatning: Bygningene står betraktelig tettere enn tidligere, og andelen toromsstuer er på sitt høyeste. Bebyggelsen i O6 har fått en enda mer ordnet struktur enn på M.t. / S.f. Husene står tettest syd i O6, hvor kjedede bygninger blir utbredt. Den sannsynligvis eneste bevarte treromsboligen er funnet på M.t. / S.f. Den største toromsstuen har ligget i O6. Tilhugne sviller er mer utbredt på begge felt.

Branntrinn 10 (figur 11-12, tabell 5): 1159-1200 (M.t.: Fase n. S.f.: Fase 10 a - b. O6: Fase 2.1 – 2.3.)

M.t. / S.f.: Fase 10b (ubrent, samtidig fase ikke funnet på M.t.)

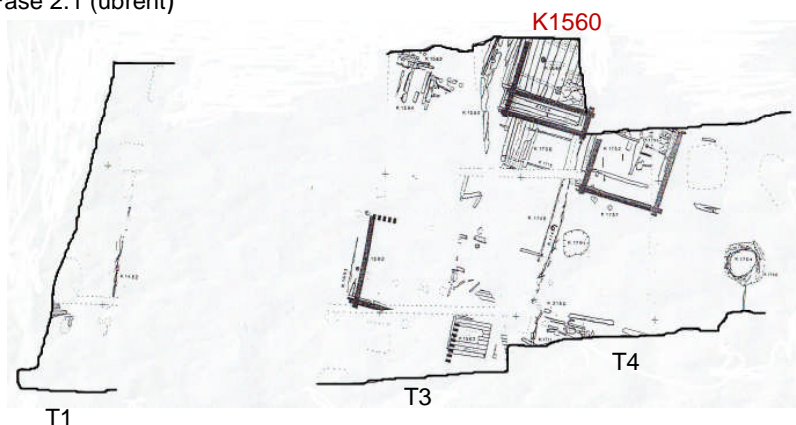

M.t. / S.f.: Fase n / 10a (brent)

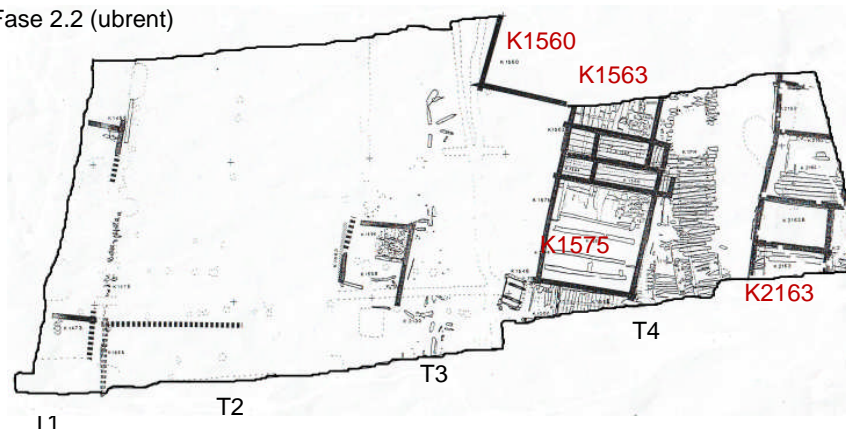
Figur 11. Oversiktsplaner for br.tr. 10, M.t. / S.f. Fase 10b (eldst) og fase n / 10a.

O6: Fase 2.1 (ubrent)

O6: Fase 2.2 (ubrent)

O6: Fase 2.3 (ubrent)

Figur 12 (forrige og denne side). Faseplaner for br.tr. 10, O6. Fase 2.1 (eldst) til fase 2.3.

Bemerkninger: Bebyggelsesrestene på S.f. er fragmentariske, men gir et forholdsvis godt bilde av topografien i området. I slutten av brannttrinnet er samordningen mellom M.t. og S.f. er usikker.

Antall bygninger	34 (12 på M.t. / S.f., 22 i O6), medregnet 2 tilbygg
Veggkonstruksjon	14 laftede bygninger, 2 stav-/sleppverksbygninger, 18 av uklar konstruksjon
Planform	11 toromsstuer hvorav 2 (K1563 og K1575) med delt forrom, 3 ettromsbygninger, 18 med uklar planform
Boligstørrelse	10 målbare toromsstuer mellom 20 og 57 m ² . Størst: K139
Tomtebredde	13 m på M.t. / S.f. I O6 som i forrige br.tr.
Bebyggelsestetthet	38 % på M.t. / S.f., rundt 40 % i O6.
Annet	K158 har grunnmur. K1563 og K1575 kan ha trapp foran inngangen. K218, K197, K1560, K1563, K2163, K1441 og K2189 har trapesformede sviller. K139 har firkantede sviller. Stretebygning i O6.

Tabell 5. Bebyggelse på M.t. / S.f. og i O6, br.tr. 10.

Sammenfatning: Toromsstuene er omtrent like store på begge felt. Trapesformede og firkantede sviller er tilsynelatende enda mer utbredt enn i forrige branntrekk. For første gang siden branntrekk 12 er en bygning (også på M.t. / S.f.) reist på grunnmur.

Branntrekk 9 (figur 13-14, tabell 6): 1200 – 1223 (M.t.: Fase m. S.f.: Fase 9a - c. O6: 2.4.)

Figur 13. Oversiktsplaner for br.tr. 9, M.t. / S.f. Fase 9c (eldst) til fase m / 9a. En stretebygning i fase m / 9a (nevnt i tabellen) er ikke tegnet inn på planen.

O6: Fase 2.4 (ubrent)

Figur 14. Faseplan for br.tr. 9, O6. Fase 2.4.

Bemerkninger: Bebyggelsesrestene på S.f. er fragmentariske i første del av branntrinnet. Det samme gjelder bygningsrestene på M.t. i siste del.

Antall bygninger	32 (18 på M.t. / S.f.; 14 i O6), medregnet 1 tilbygg
Veggkonstruksjon	7 laftede bygninger, 1 sleppverksbygning, 24 av uklar konstruksjon
Planform	12 toromsstuer, 1 bygning med to rom, 18 med uklar planform
Boligstørrelse	11 målbare toromsstuer mellom 26 og 56 m ² . Størst: K1456
Tomtebredde	9,5-14 m på M.t. / S.f. (gj.sn. 12 m). I O6 som i forrige br.tr.
Bebyggelsestetthet	39 % på M.t. / S.f., rundt 50 % i O6.
Annet	K1441 med trapesformede sviller står fortsatt. 2 stretebygninger på begge felt.

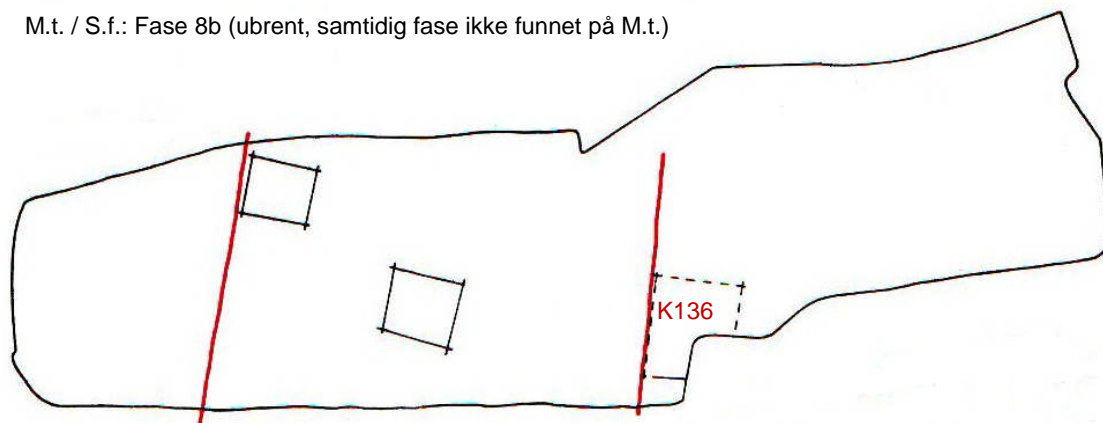
Tabell 6. Bebyggelse på M.t. / S.f. og i O6, br.tr. 9.

Sammenfatning: Toromsstuene i O6 er gjennomgående større enn på M.t. / S.f. mot slutten av branntrinnet og den gjennomsnittlige tomtebredden er lik, i motsetning til tidligere.

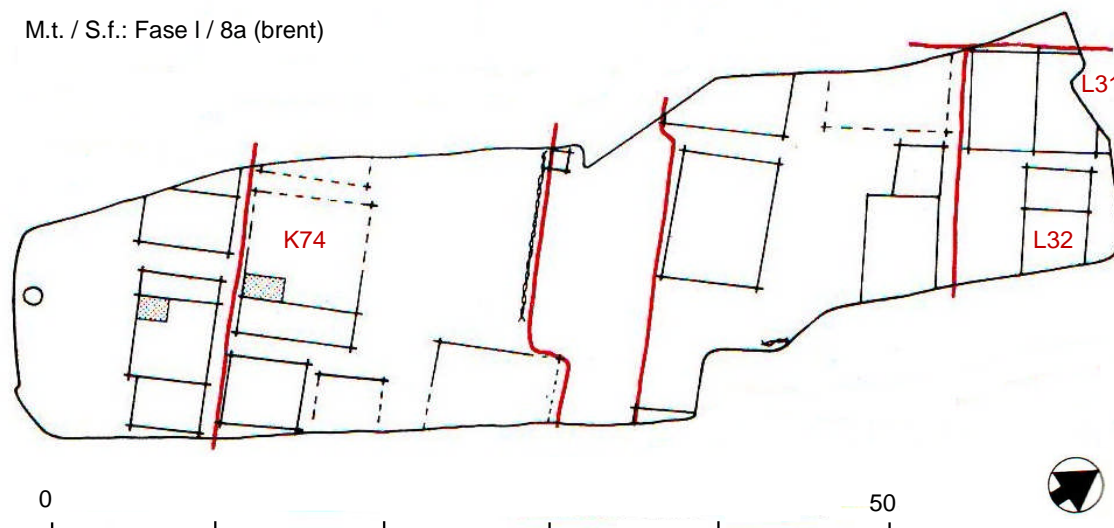
Bygningene kan jevnt over ha stått tettere i O6. Antall stretebygninger er doblet på begge felt. Knappt noen av bygningene har nå tilhugne sviller.

Branntrinn 8 (figur 15-16, tabell 7): 1223-1254 (M.t.: Fase I. S.f: Fase 8a - b. O6: 2.5.)

M.t. / S.f.: Fase 8b (ubrent, samtidig fase ikke funnet på M.t.)

M.t. / S.f.: Fase I / 8a (brent)

Figur 15. Oversiktsplaner for br.tr. 8, M.t. / S.f. Fase 8b (eldst) og fase I / 8a.

O6: Fase 2.5 (brent)

Figur 16. Faseplan for br.tr. 8, O6. Fase 2.5.

Bemerkninger: Bebyggelsesrestene gir et noe ufullstendig bilde på M.t.

Antall bygninger	29 (19 på M.t. / S.f., 10 i O6), medregnet 2 tilbygg
Veggkonstruksjon	7 laftede bygninger, 3 stavbygninger, 19 av uklar konstruksjon
Planform	1-2 treromsbygninger (L31 og muligens L32), 7-8 toromsstuer, 1 bygning med to rom, 3 ettromsbygninger, 14-15 med uklar planform
Boligstørrelse	5 målbare toromsstuer mellom 29 - 55 m ² . Størst: K74 og K1353.
Tomtebredde	16-17 og 17-19 m på M.t. / S.f. (gj.sn. 17,25 m). I O6 som i forrige br.tr.
Bebyggelsestetthet	45 % på M.t. / S.f., 53 % i O6.
Annet	K136 har trapesformet svill. K1314, K1272 og muligens L32 kan ha sval. 3 stretebygninger på M.t., 1 i O6.

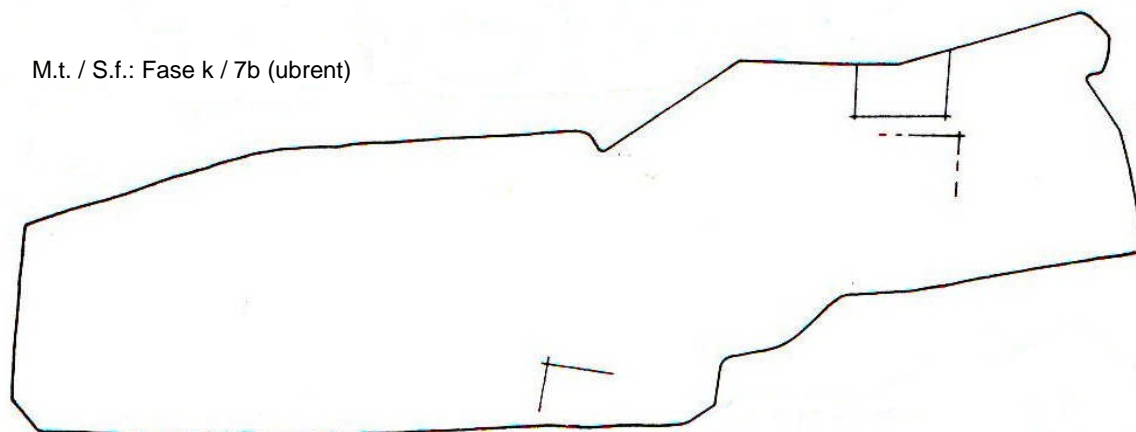
Tabell 7. Bebyggelse på M.t. / S.f. og i O6, br.tr. 8.

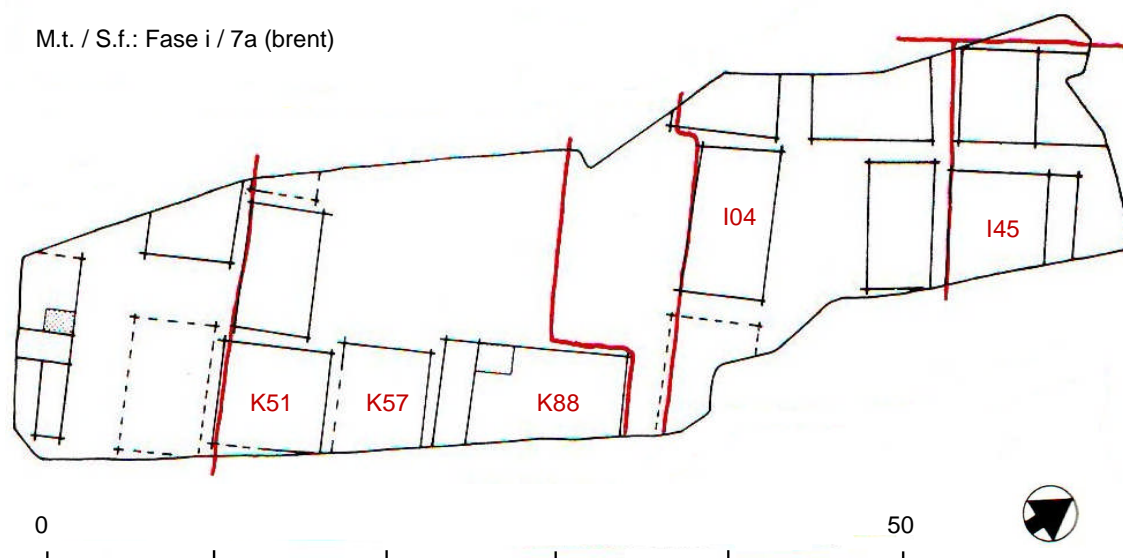
Sammenfatning: Tomter er slått sammen og blir betydelig bredere på M.t. / S.f.

Stretebygningene ser ut til å ha stått tette langs Vestre strete, én av dem med flere rom.

Toromsstuene er omtrent like store på begge felt. Andelen toromsstuer har riktignok sunket betydelig på M.t. / S.f. Flere bygninger kan ha hatt svalganger.

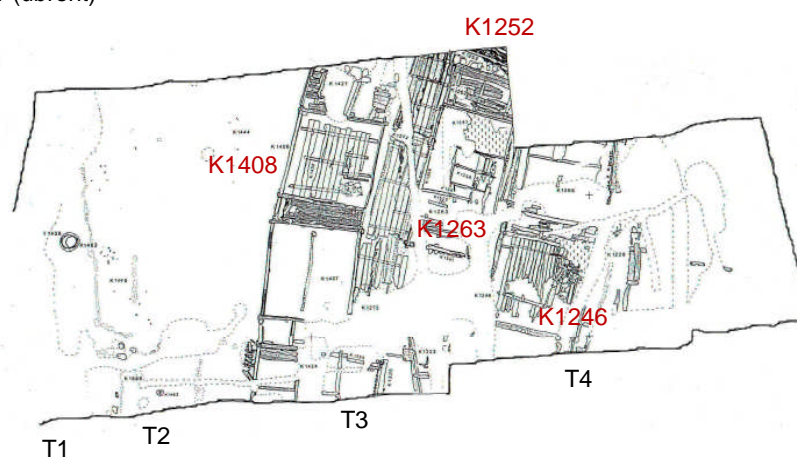
Branntrinn 7 (figur 17-18, tabell 8): **1254-1287 (M.t.: Fase k, i. S.f.: Fase 7a - b. O6: Fase 3.1 – 3.2.)**

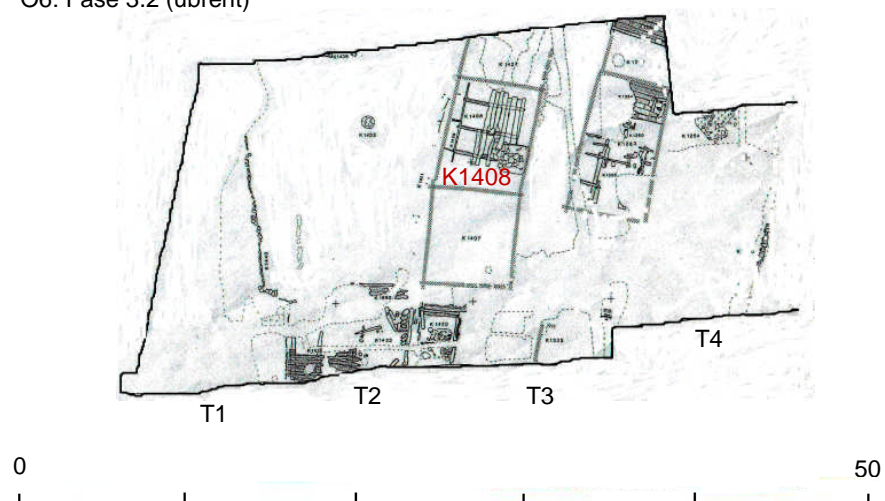

Figur 17 (forrige og denne side). Oversiktsplaner for br.tr. 7, M.t. / S.f. Fase k / 7b (eldst) og fase i / 7a.

O6: Fase 3.1 (ubrent)

O6: Fase 3.2 (ubrent)

Figur 18. Faseplaner for br.tr. 7, O6. Fase 3.1 (eldst) og fase 3.2.

Bemerkninger: I O6 mangler store deler av kulturlagene på tomt 1, 4 og 5 f.o.m. dette branntrinnet og fremover. I begynnelsen av branntrinnet er det dårlig bevaringsgrad på tomt 2, vestlig del (mot stretet). Mot slutten utgjør levningene på tomt 3 kun en samling endringer som ikke kan kobles til andre. På S.f. har søndre halvdel av feltet dårligere bevaringsforhold i begynnelsen av branntrinnet. På M.t. er vestre del av feltet (mot stretet) dårlig bevart mot slutten.

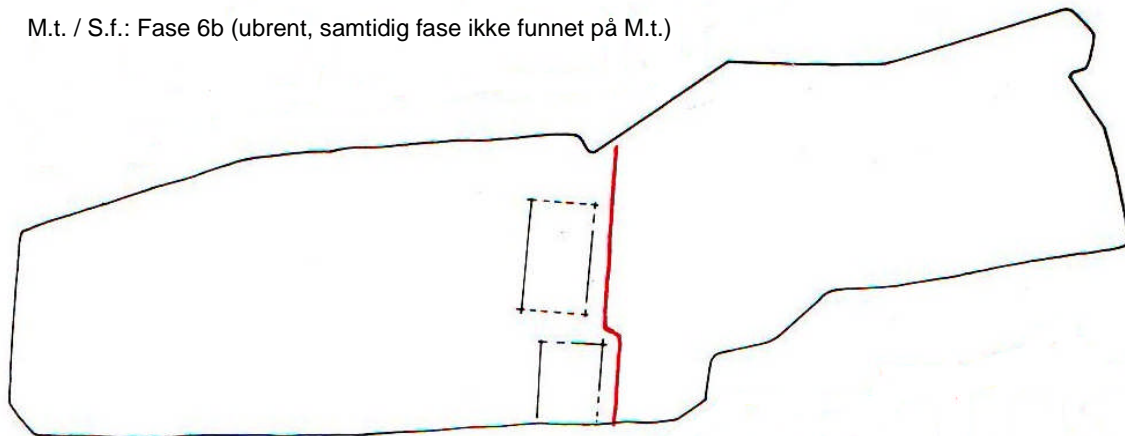
Antall bygninger	32 (19 på M.t. / S.f., 13 i O6), medregnet 1 tilbygg
Veggkonstruksjon	7 laftede bygninger, 25 av uklar konstruksjon
Planform	1 treromsbygning (K1263), 6-7 toromsstuer, 3 bygninger med to rom, 3 ettromsbygninger, 17-18 med uklar planform
Boligstørrelse	5 målbare toromsstuer mellom 30-72 m ² på M.t. / S.f. og 30-40 m ² i O6. Størst: K88
Tomtebredde	15 og 18-24 m på M.t. / S.f. (gj.sn. 18 m). I O6 har tomt 1 og 3 økt noe på bekostning av tomt 2 (gj.sn. likevel anslått som i forrige br.tr.).
Bebyggelsestetthet	48 % på M.t. / S.f. 60 % i S i O6, men meget lav i N.
Annet	I04, I45 og K1246 har muligens sval. K1408 har trapesformede sviller. K51, K57, K1263 og K1252 er delvis fundamentert på grunnmur. Generelt tettere og mer solid fundamentering f.o.m. dette branntrinnet. 3 stretebygninger på M.t., 2 små hus med gavlen inntil stretet i O6.

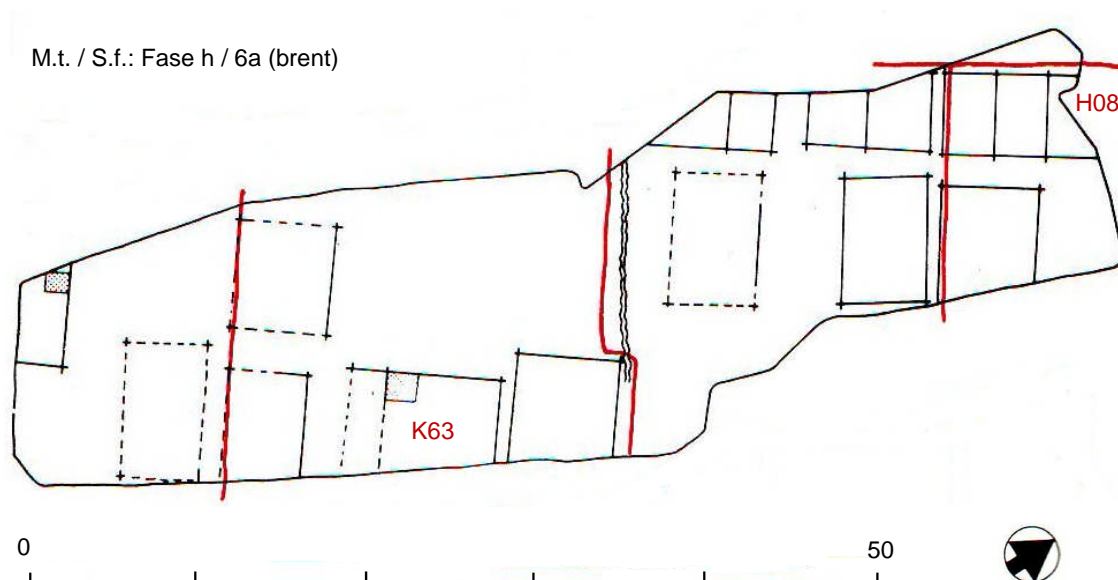
Tabell 8. Bebyggelse på M.t. / S.f. og i O6, br.tr. 7.

Sammenfatning: Stretebygningene på M.t. står fremdeles tettere enn i O6. Generelt er bygningenes fundamentering sterkere, noe som bl.a. kan tyde på flere etasjer. Andelen grunnmurer har økt. Toromsstuene er små, med ett uvanlig stort unntak på M.t. / S.f. Svalganger kan fortsatt ha vært relativt utbredt.

Branntrinn 6 (figur 19-20, tabell 9): 1287-1308 (M.t.: Fase h. S.f.: Fase 6a - b. O6: Fase 3.3.)

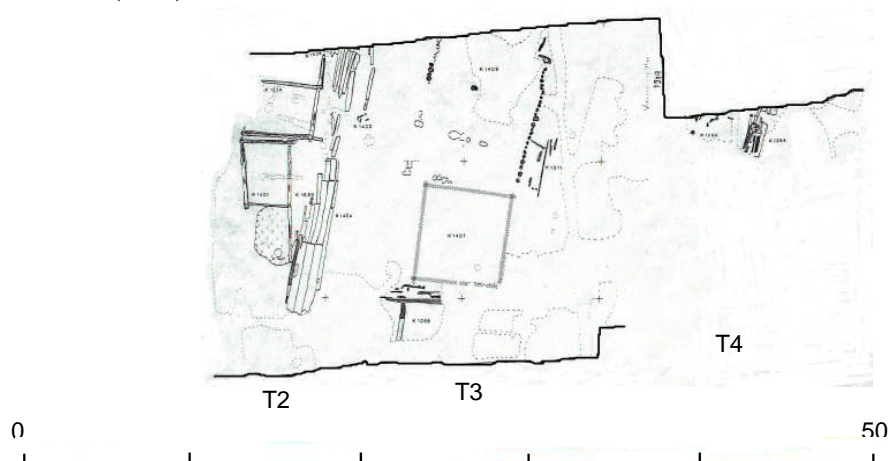
M.t. / S.f.: Fase 6b (ubrent, samtidig fase ikke funnet på M.t.)

Figur 19 (forrige og denne side). Oversiktsplaner for br.tr. 6, M.t. / S.f. Fase 6b (eldst) og fase h / 6a.

O6: Fase 3.3 (brent)

Figur 20. Faseplan for br.tr. 6, O6. Fase 3.3.

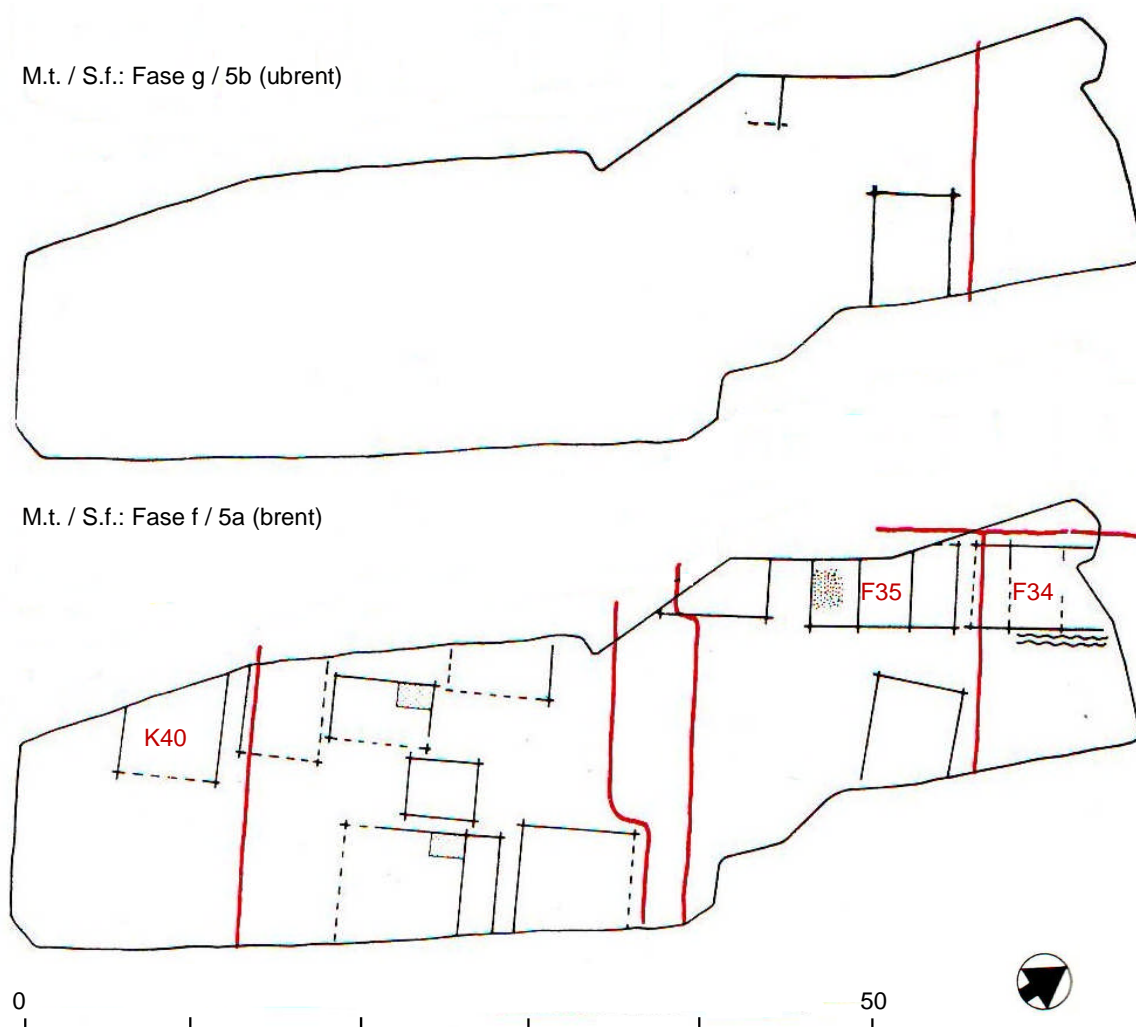
Bemerkninger: Bebyggelsesrestene er fragmentariske på S.f. og i O6, men kan på S.f. gi et godt topografisk bilde av nordre halvdel.

Antall bygninger	21 (14 på M.t. / S.f., 7 i O6)
Konstruksjon	3 laftede bygninger, 18 av uklar konstruksjon
Planform	1 treromsbygning (H08), 3 toromsstuer, 2 bygninger med to rom, 2 ettromsbygninger, 13 med uklar planform
Boligstørrelse	Tre målbare toromsstuer mellom 39 og 60 m ² . Størst: K63
Tomtebredde	16-18 og 23-24 m på M.t. / S.f. (gj.sn. 20,25). I O6 er tomt 3 blitt enda bredere, muligens opptil 16 m (gj.sn. på 12,5 m).
Bebyggelsestetthet	51 % på M.t. / S.f., uklart i O6.
Annet	3 stretebygninger på M.t.

Tabell 9. Bebyggelse på M.t. / S.f. og i O6, br.tr. 6.

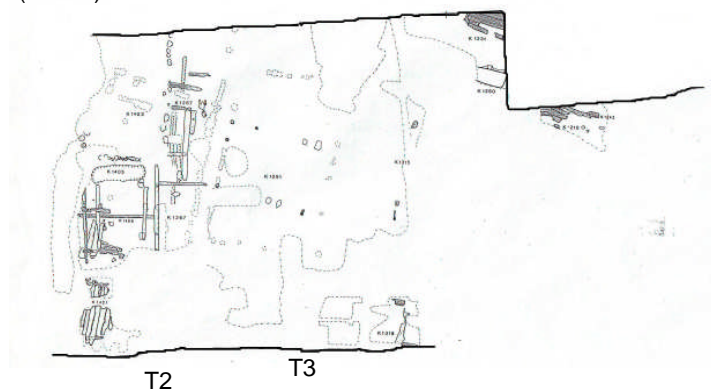
Sammenfatning: Tomtene på M.t. / S.f. er blitt enda bredere, og i O6 finnes den bredeste tomten som noen gang er sporet på feltet. Gjennomsnittsbredden er likevel betraktelig lavere i O6 enn på M.t. / S.f. De få toromsstuene er større enn tidligere.

Branntrinn 5 (figur 21-22, tabell 10): 1308-1352 (M.t.: Fase f, g. S.f.: Fase 5a - b. O6: Fase 4.1 – 4.3.)

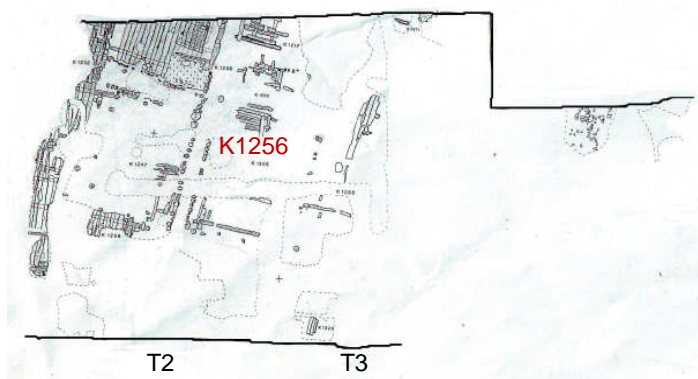
Figur 21. Oversiktsplaner for br.tr. 5, M.t. / S.f. Fase g / 5b (eldst) og fase f / 5a.

O6: Fase 4.1 (ubrent)

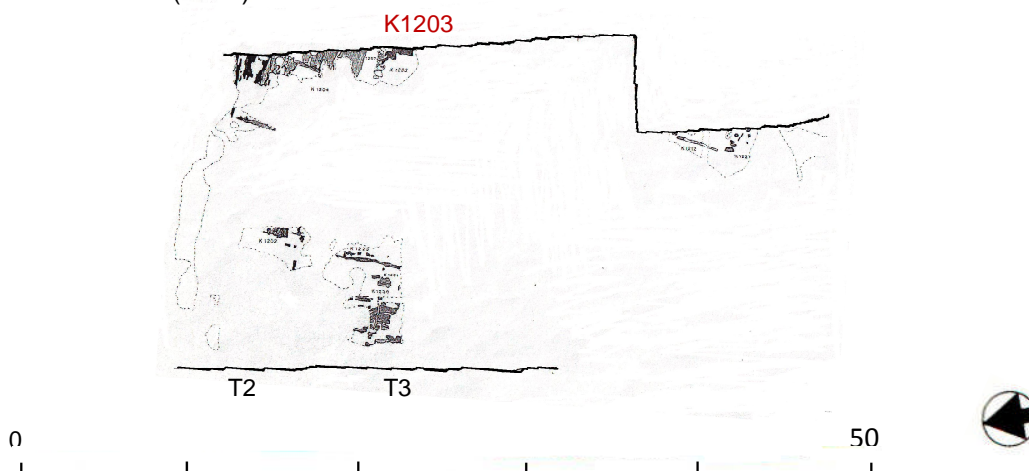

O6: Fase 4.2 (ubrent)

O6: Fase 4.3 (brent)

Figur 22 (forrige og denne side). Faseplaner for br.tr. 5, O6. Fase 4.1 (eldst) til fase 4.3.

Bemerkninger: Branntrinnet er fragmentarisk og ufullstendig på S.f. og i noe mindre grad på M.t. I O6 er bevaringsforholdene for organisk materiale relativt dårlige, og mot slutten av branntrinnet er det lite bevart av kulturlag.

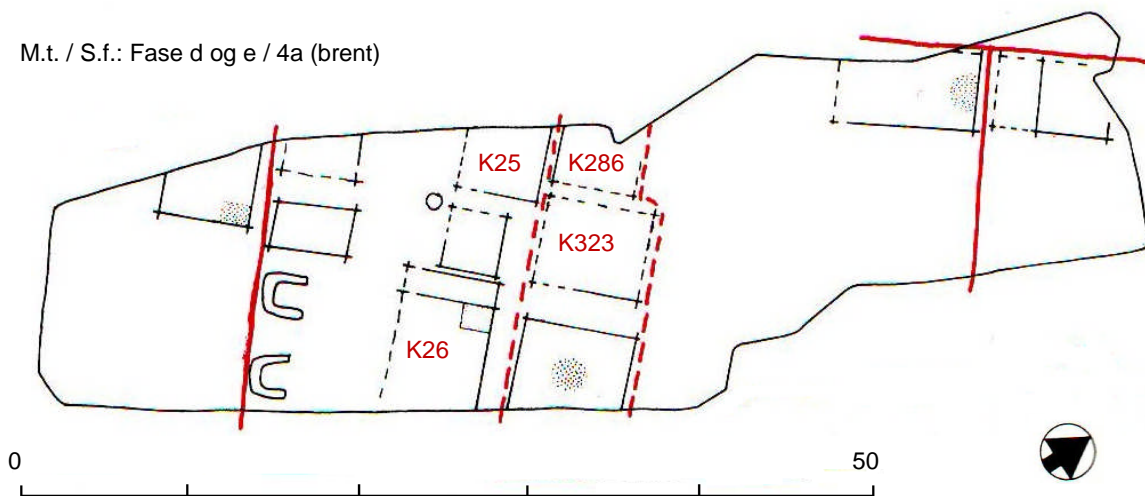
Antall bygninger	28 (13 på M.t. / S.f., 15 i O6)
Veggkonstruksjon	4 laftede bygninger, 24 av uklar konstruksjon
Planform	2 treromsbygninger (F34 og F35), 3 toromsstuer, 23 med uklar planform
Boligstørrelse	Tre målbare toromsstuer mellom 50 og 68 m ² . Størst: K1256
Tomtebredde	På begge felt som i forrige branntrinn. Grensen mellom tomt 1 og 2 i O6 er tilbake slik den var i br.tr. 8.
Bebyggelsestetthet	58 % på M.t. / S.f., kan ha vært 70 % i O6.
Annet	K40 og K1203 kan delvis være fundamentert på grunnmur. 3 stretebygninger på M.t.

Tabell 10. Bebyggelse på M.t. / S.f. og i O6, br.tr. 5.

Sammenfatning: Alle toromsstuene har ligget i det øvre størrelsessjiktet. Bebyggelsestettheten har aldri vært høyere på M.t. / S.f., og har muligens vært enda høyere i O6.

Branntrinn 4 (figur 23, tabell 11): 1352-1456 (M.t.: Fase d, e. S.f.: Fase 4a. O6: Fase 5.1.)

M.t. / S.f.: Fase d og e / 4a (brent)

O6: Fase 5.1 (brent)

Figur 23. Oversikts- og faseplan for br.tr. 4, M.t. / S.f. og O6. Fase d og e / 4a og fase 5.1.

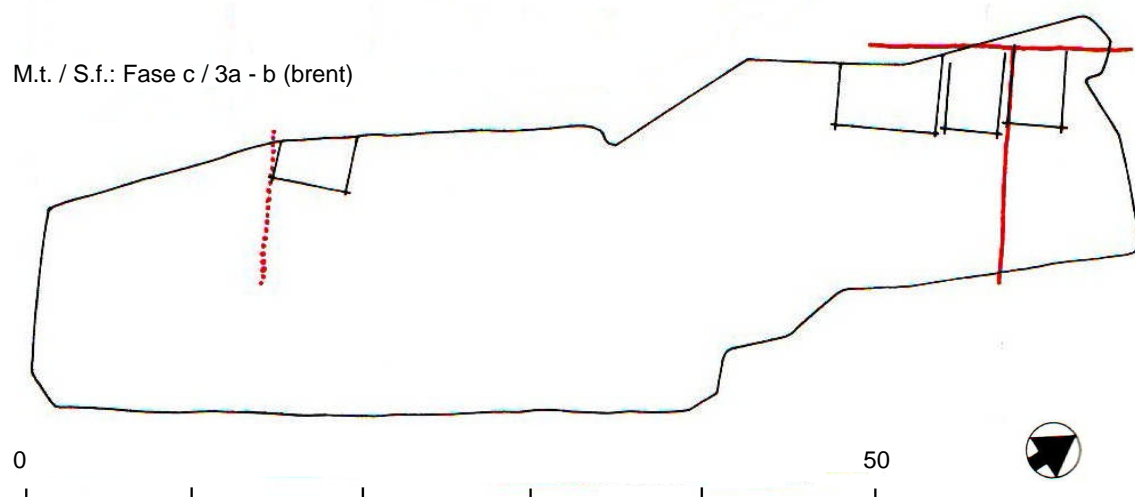
Bemerkninger: Branntrinnet er fragmentarisk og ufullstendig på alle felt, særlig i O6 hvor kulturlagene bare er bevart som små øyer.

Antall bygninger	12 (11 på M.t. / S.f., 1 i O6)
Veggkonstruksjon	Uklart. Trolig har i hvert fall bygningene på S.f. vært laftet (Schia 1987c:78).
Planform	1 toromsstue, 1 bygning med to rom, 2 ettromsbygninger, 8 med uklar planform
Boligstørrelse	45 m ² (K26)
Tomtebredde	8, 15-16 og 20 m (gj.sn. 14,5 m) på M.t. / S.f. I O6 som i forrige br.tr.
Bebyggelsestetthet	51 % på M.t. / S.f., uklart i O6.
Annet	Fundamentering på grunnmur, syllsteiner og steinfundament betraktelig mer utbredt på M.t. / S.f. enn tidligere (gjelder 8 av 11 bygninger). Minst 3 har grunnmur (K25, K286, K323). 2 stretebygninger på M.t. / S.f., muligens 1 i O6.

Tabell 11. Bebyggelse på M.t. / S.f. og i O6, br.tr. 4.

Sammenfatning: Toromsstuen er den yngste bevarte og mindre enn stuene i forrige branntrinn. Steinfundamenter er blitt betraktelig mer utbredt på M.t. / S.f., mens fundamenteringen i O6 er vanskelig å bedømme.

Branntrinn 3 (figur 24, tabell 12): 1456-1523 (M.t.: Fase c. S.f.: Fase 3a - b. O6: Samtidig fase ikke funnet.)

Figur 24. Oversiktsplan for br.tr. 3, M.t. / S.f. Fase c / 3a - b.

Bemerkninger: Branntrinnet er fragmentarisk på M.t. / S.f. og i knappeste laget til å representere et eget trinn på S.f.

Antall bygninger	4 (alle på M.t. / S.f.)
Veggkonstruksjon	3 laftede bygninger, 1 av uklar konstruksjon
Planform	Uklart. Muligens 2 ettromsbygninger.
Boligstørrelse	Ingen bygninger med klar boligfunksjon.
Tomtebredde	Uklart
Bebyggelsestetthet	49 %
Annet	1 stretebygning og 2 bygninger med gavlen inntil stretet.

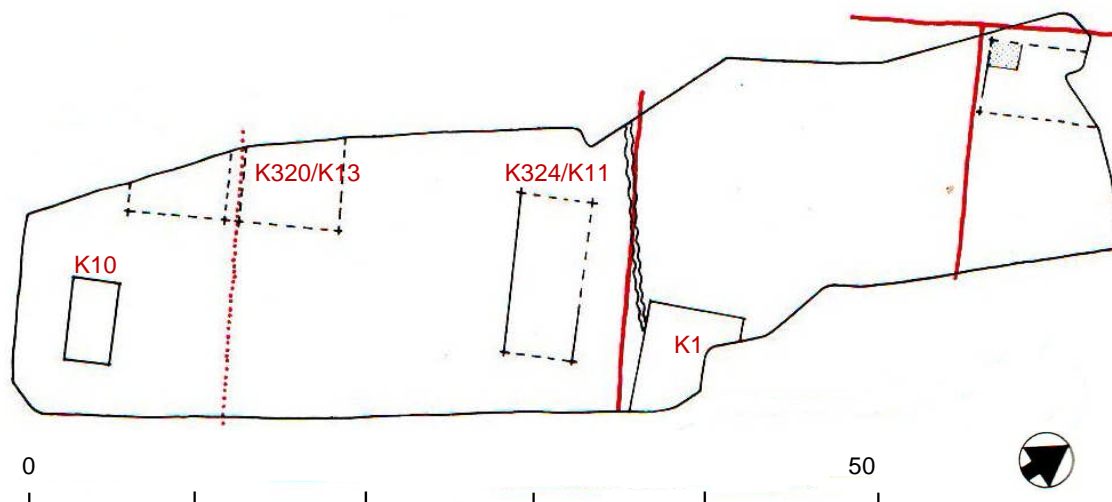
Tabell 12. Bebyggelse på M.t. / S.f., br.tr. 3.

Sammenfatning: Det er sporet få bevarte bygninger. M.t. / S.f. kan fremdeles ha vært tettbygd langs stretet.

Branntrinn 2 (figur 25, tabell 13): 1523-1567 (M.t.: Fase b. S.f.: Fase 2a. O6: Fase 6.1.)

M.t. / S.f.: Fase b / 2a (brent)

O6: Fase 6.1 (brent)

Figur 25. Oversikts- og faseplan for br.tr. 2, M.t. / S.f. og O6. Fase b / 2a og 6.1. Steinkjeller K2153 er ikke med på faseplan for O6, men ble oppført i slutten av branntrinnet.

Bemerkninger: Branntrinnet er fragmentarisk og ufullstendig på S.f. / M.t. I O6 er det bare små flekker igjen av kulturlag, særlig på tomt 2 og 3.

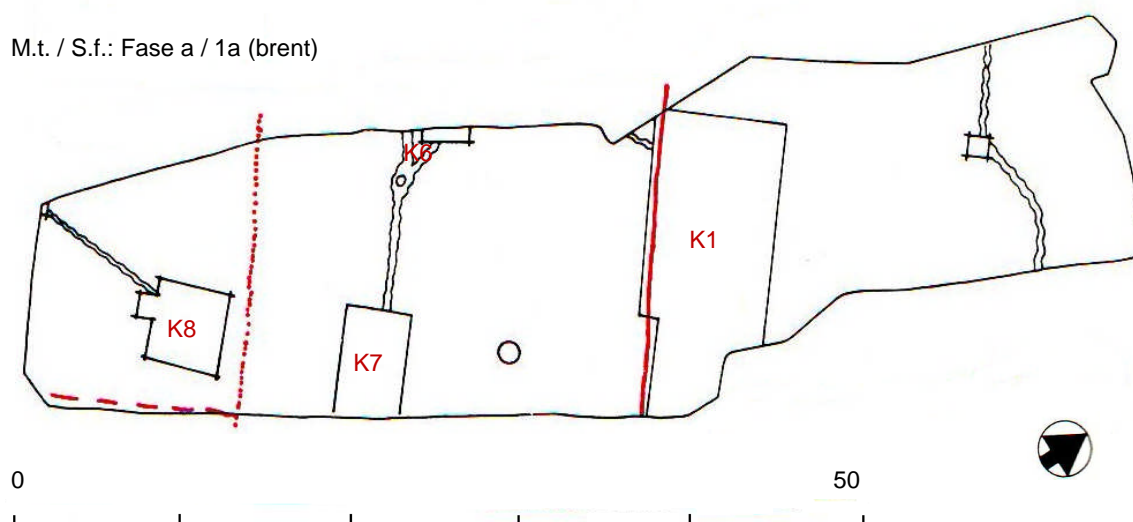
Antall bygninger	9 (6 på M.t. / S.f., 3 i O6), medregnet 1 tilbygg
Veggkonstruksjon	3 steinkjellere med overetasjer i uklar konstruksjon (K1, K10, K2153), 1 laftet bygning, 1 stav-/sleppverksbygning, 4 bygninger av uklar konstruksjon
Planform	2 ettromskjellere (K1, K10), 6 med uklar planform. Steinkjellernes evt. overetasjer har uklar planform.
Boligstørrelse	Ingen bygninger med klar boligfunksjon. For øvrig vanskelig å måle de største bygningene.
Tomtebredde	19-20 og 23 m på M.t. / S.f. (gj.sn. 21,25 m). Uklart i O6.
Bebyggelsestetthet	41 % på M.t. / S.f., uklart i O6.
Annet	I tillegg til steinkjellerne har 2 bygninger grunnmur (K324/K11, K320/K13). Muligens 1 stretebygning på M.t.

Tabell 13. Bebyggelse på M.t. / S.f. og i O6, br.tr. 2.

Sammenfatning: De eldste bevarte steinbygningene (steinkjellerne) er sporet på begge felt. Bygningene på M.t. / S.f. står relativt spredt og er ikke lenger organisert i rekker.

Branntrinn 1 (figur 26, tabell 14): 1567-1624 (M.t.: Fase a. S.f.: Fase 1a. O6: Fase 7.1 - 7.3.)

M.t. / S.f.: Fase a / 1a (brent)

O6: Fase 7.3 (brent)

Figur 26 (forrige og denne side): Oversikts- og faseplan for br.tr. 1, M.t. / S.f. og O6. Fase a / 1a og fase 7.3.

Bemerkninger: Branntrinnet er fragmentarisk på M.t. / S.f. Forholdene er svært fragmentariske i O6.

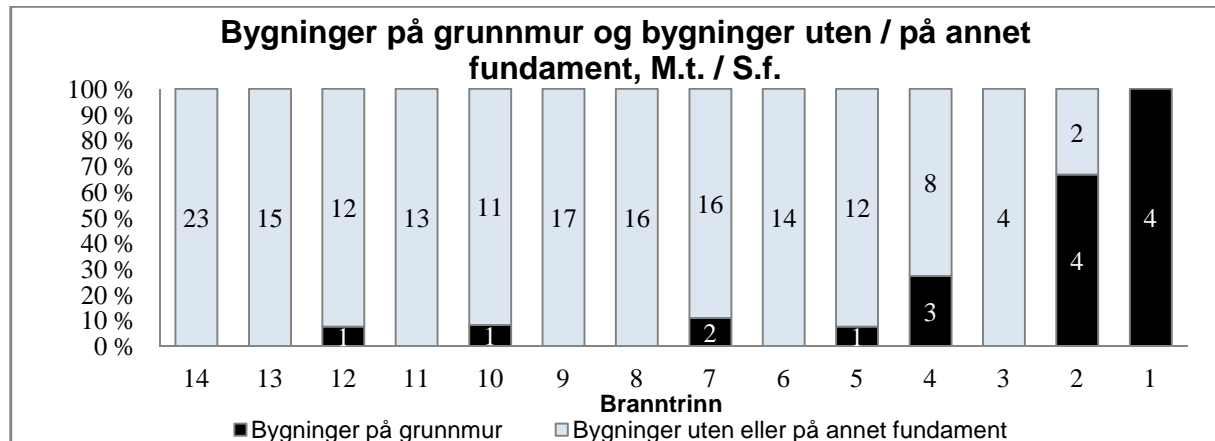
Antall bygninger	9 (5 på M.t. / S.f., 4 i O6), medregnet 1 tilbygg
Veggkonstruksjon	4 steinkjellere med overetasje i ukjent konstruksjon (K1, K6, K7, K2153), 1 trekjeller (K8), muligens 1 bygning i tegl (tilbygg til K7), 1 stav-/sleppverksbygning, 2 av uklar konstruksjon
Planform	1 steinkjeller med to rom (K1), 2 ettromskjellere (K7, K8), 5 med uklar planform
Boligstørrelse	Muligens kan K1 (135 m ² grunnplan) ha boligfunksjon.
Tomtebredde	1 tomt på 23 m på M.t. / S.f. Uklart i O6.
Bebyggelsestetthet	32 % på M.t. / S.f., uklart i O6.
Annet	Bortsett fra steinkjellerne og teglbygningen har 1 av bygningene (trekjeller K8) grunnmur, samt steinbrolagt gulv.

Tabell 14. Bebyggelse på M.t. / S.f. og i O6, br.tr. 1.

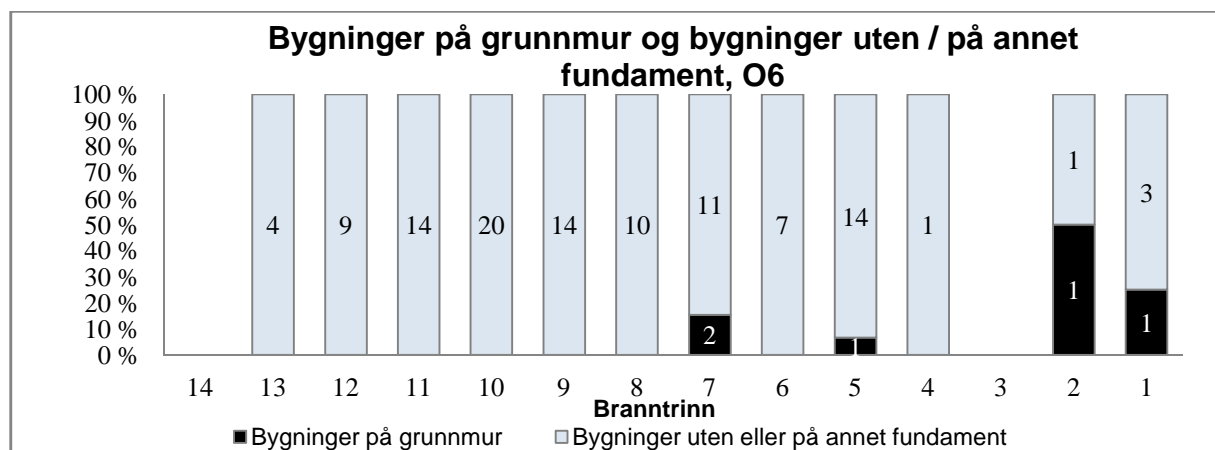
Sammenfatning: Flertallet av bygningene på M.t. / S.f. og rundt halvparten av bygningene i perioden har hatt steinkjellere, mens overetasjenes konstruksjon er usikker. Den eneste steinkjelleren i O6 har ligget tilbaketrukket. K1 er den største bygningen i det totale undersøkelsesmaterialet.

Undersøkte trekk: Utvikling

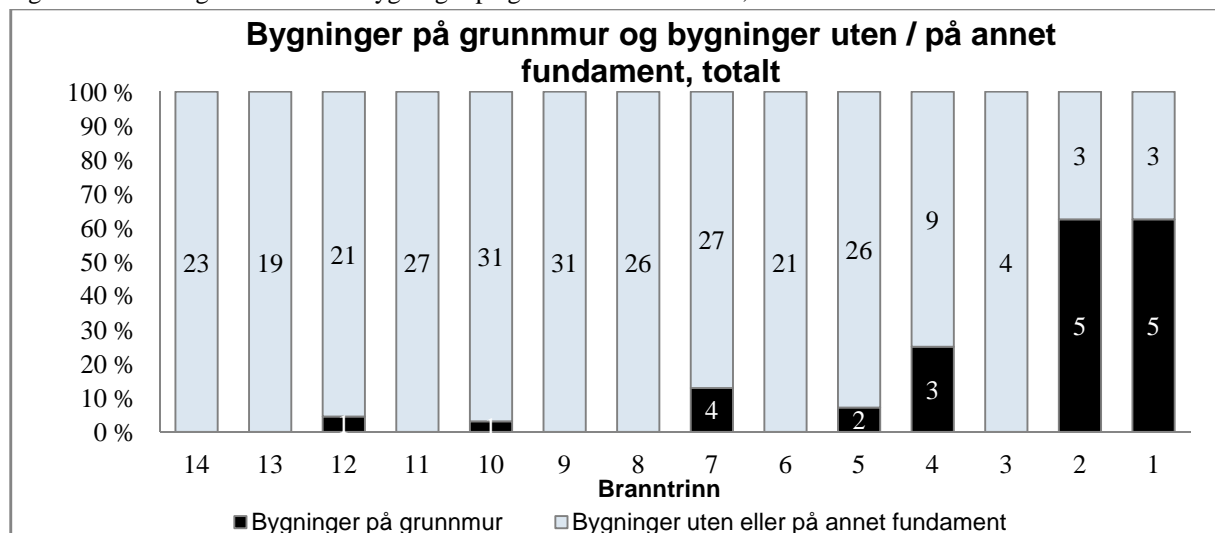
Fundamentering: Grunnmur (figur 27-29)

Figur 27. Andel og faktisk antall bygninger på grunnmur i br.tr. 14-1, M.t. / S.f.

Figur 28. Andel og faktisk antall bygninger på grunnmur i br.tr. 14-1, O6.

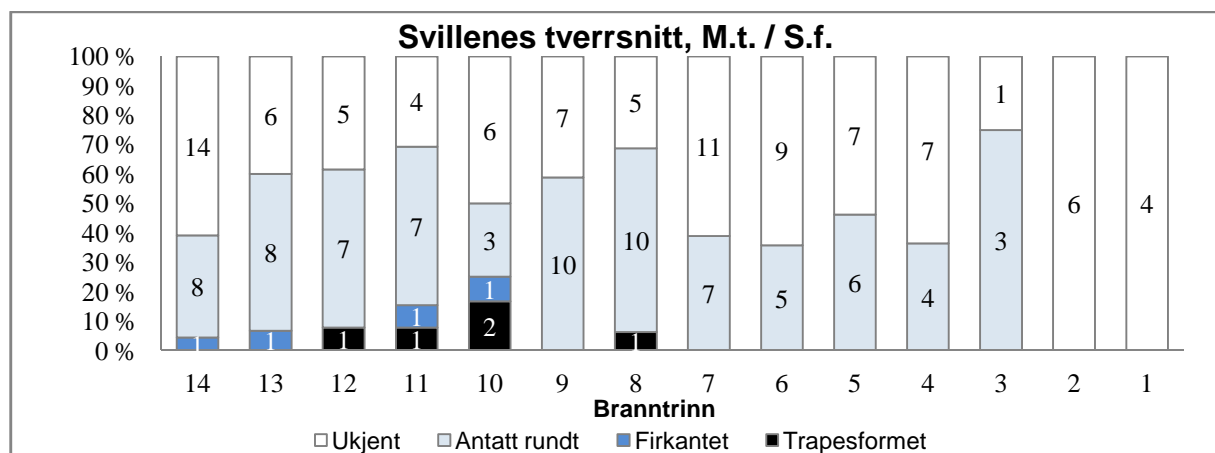

Figur 29. Andel og faktisk antall bygninger på grunnmur i br.tr. 14-1, begge felt.

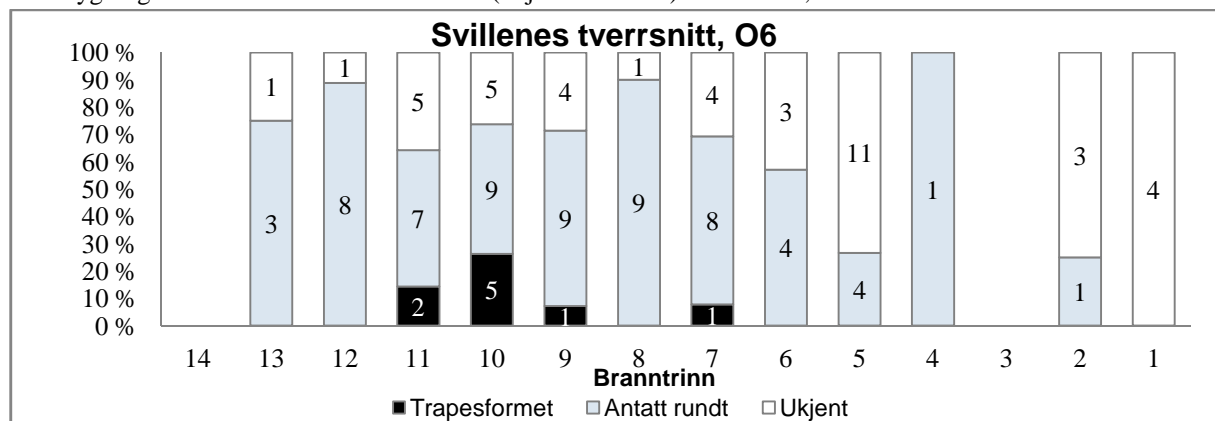
Bygningene på M.t. / S.f. og i O6 ble oftest fundamentert på stående trestabber, men også fundamentering på syllsteiner (enten spredt eller i sammenhengende rekker) ser ut til å ha

vært relativt utbredt. I flere av bygningene ble det ikke funnet spor etter fundamentering overhodet. Fra midten av 1200-tallet (branntrinn 7) er bygningene oftere blitt fundamentert på sammenhengende stabbe- eller syllsteinsrekker (i motsetning til enkeltstående og spredte stabber eller steiner) og syllsteiner er blitt mer utbredt som fundament (se f.eks. Fett 1989:39-43; Molaug 1992c:8,11). Samtidig blir grunnmuren mer utbredt. Minst 7 % av samtlige bevarte bygninger har vært fundamentert på grunnmur, nærmere bestemt 4 % av husene i O6 og 9 % av bygningene på M.t. / S.f. Den eldste bevarte grunnmuren på M.t. / S.f. (K325) opptrer over hundre år før den tidligste i O6 (K1263).

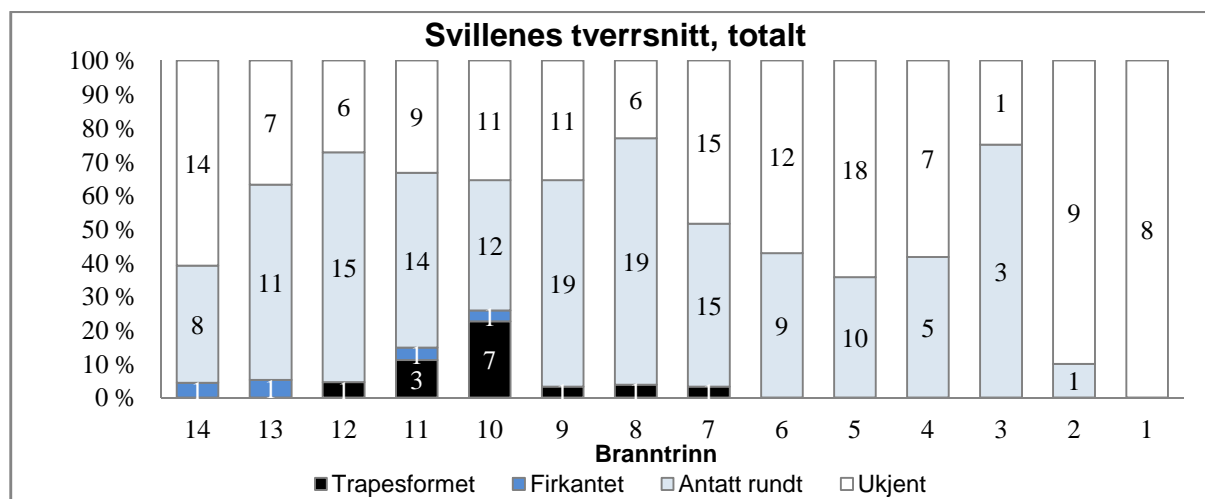
Tilhugne sviller (figur 30-32)

Figur 30. Andel og faktisk antall bygninger på sviller med hhv. trapesformet, firkantet og antatt rundt tverrsnitt, samt bygninger der evt. sviller ikke er bevart (ukjent tverrsnitt). Br.tr. 14-1, M.t. / S.f.

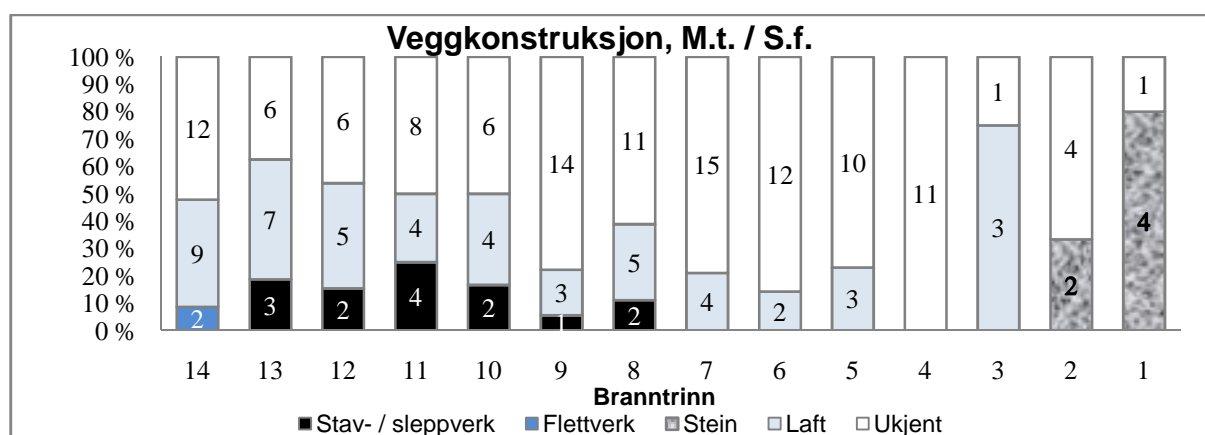
Figur 31. Andel og faktisk antall bygninger på sviller med hhv. trapesformet, firkantet og antatt rundt tverrsnitt, samt bygninger der evt. sviller ikke er bevart (ukjent tverrsnitt). Br.tr.14-1, O6.

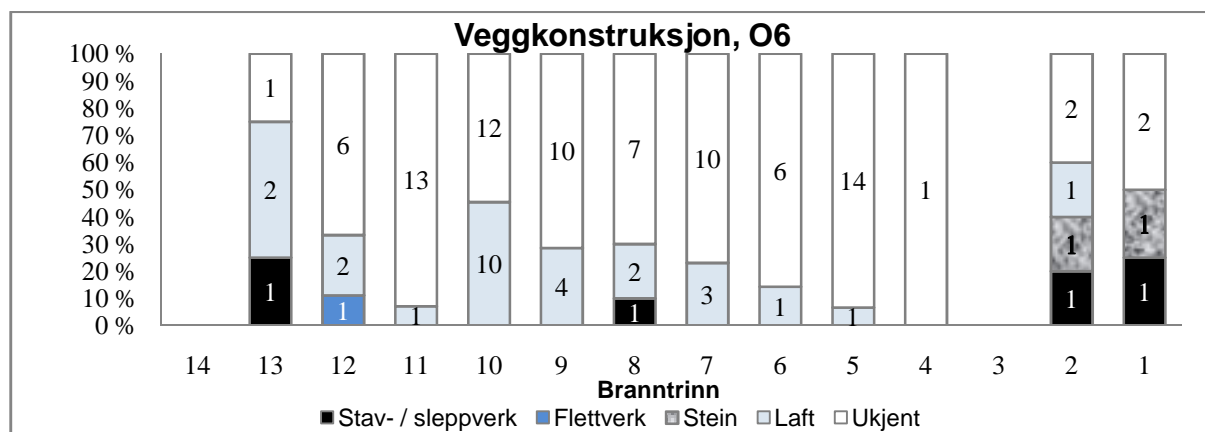
Figur 32. Andel og faktisk antall bygninger på sviller med hhv. trapesformet, firkantet og antatt rundt tverrsnitt, samt bygninger der evt. sviller ikke er bevart (ukjent tverrsnitt). Br.tr. 14-1, begge felt.

Det har ikke alltid vært mulig å fastslå svillenes tverrsnitt. Heller ikke er tverrsnittet nødvendigvis oppgitt i utgravningsrapportene, men man må regne med at tverrsnitt av sjelden form (firkantet eller trapesformet) er beskrevet (Molaug, personlig kommunikasjon 2007). Dokumenterte sviller uten oppgitt tverrsnitt regnes derfor som "antatt runde" i diagrammene ovenfor. I én av bygningene som er oppgitt med trapesformede sviller (K190) var det også tatt i bruk en rund svill under minst én av veggene. Siden samtlige sviller sjelden er bevart i en bygning, kan enkelte av bygningene oppgitt med "antatt runde" sviller hypotetisk også ha hvilt på tilhugne sviller. I O6 har ingen bevarte bygninger vært oppført på firkantede sviller, mens de første trapesformede svillene in situ opptrer ett branntrinn senere enn på M.t. / S.f. (hhv. branntrinn 11 og branntrinn 12).

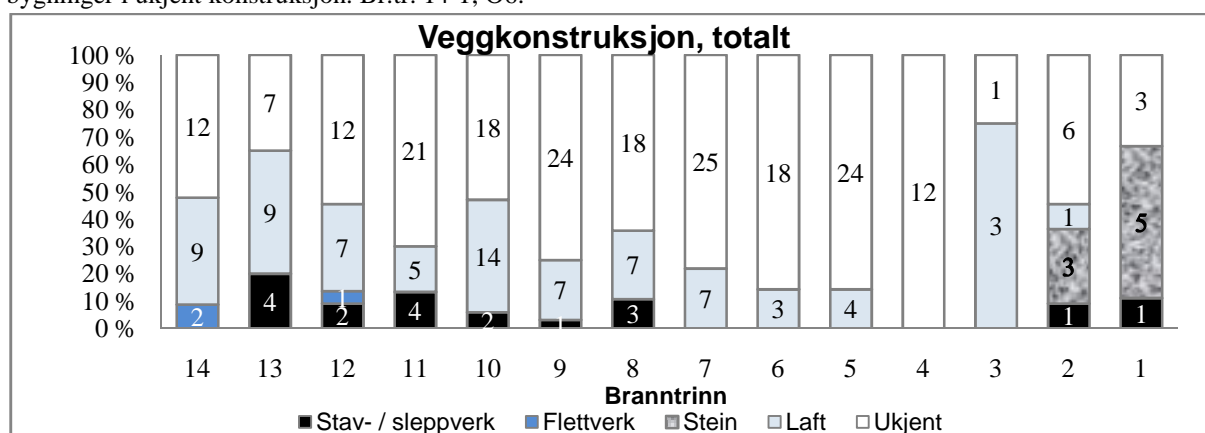
Veggkonstruksjon (figur 33-35)

Figur 33. Andel og faktisk antall bygninger konstruert hhv. i stav-/sleppverk, flettverk, stein, laft, samt bygninger i ukjent konstruksjon. Br.tr. 14-1, M.t. / S.f.

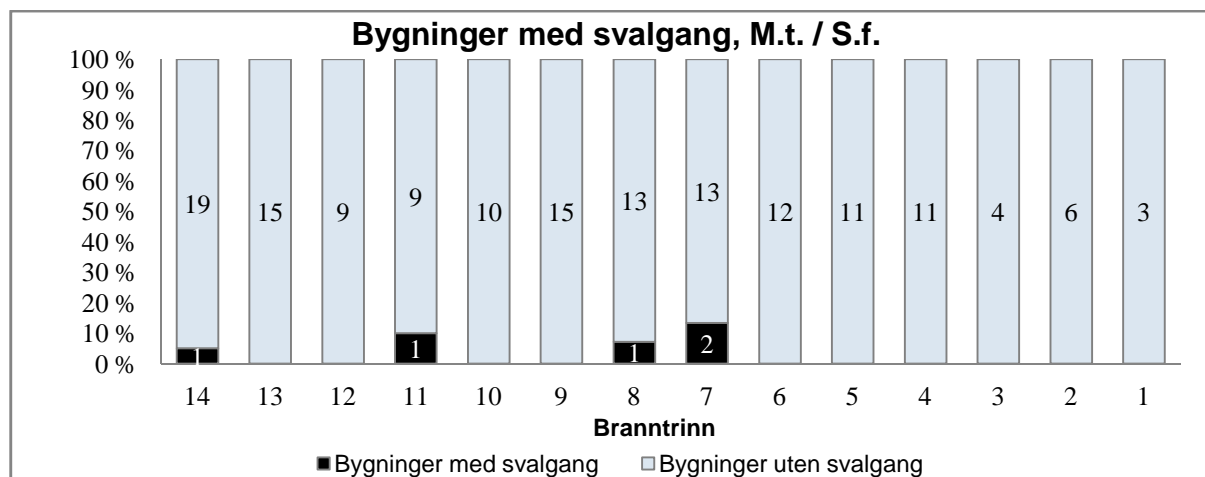
Figur 34. Andel og faktisk antall bygninger konstruert hhv. i stav-/sleppverk, flettverk, stein, laft, samt bygninger i ukjent konstruksjon. Br.tr. 14-1, O6.

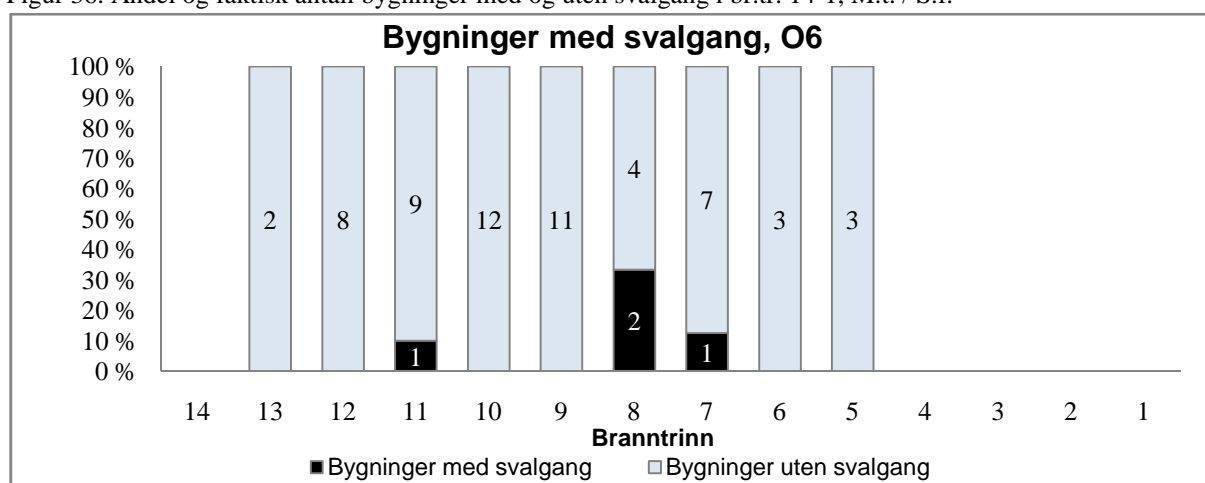
Figur 35. Andel og faktisk antall bygninger konstruert hhv. i stav-/sleppverk, flettverk, stein, laft, samt bygninger i ukjent konstruksjon. Br.tr. 14-1, begge felt.

Med veggkonstruksjon menes her bygningenes yttervegger, da enkelte bygninger har hatt indre skillevegger i annen konstruksjon. De bevarte bygningenes veggkonstruksjon er uklar i to tredjedeler av tilfellene. Mest sannsynlig har bygningene i ukjent konstruksjon vært trebygninger, hvorav en stor andel må ha vært laftet (Fett 1989:50). Blant bygningene med kjent konstruksjon har nærmere tre fjerdedeler vært laftet, 17 % har vært oppført i stav- eller sleppverk, 3 % har vært konstruert i flettverk og 8 % har vært bygget i stein. Bortsett fra én bygning (et lettere tilbygg i tegl på M.t. / S.f.) har alle husene oppgitt med steinkonstruksjon vært steinkjellere, hvor eventuelle overetasjer har vært av ukjent konstruksjon.

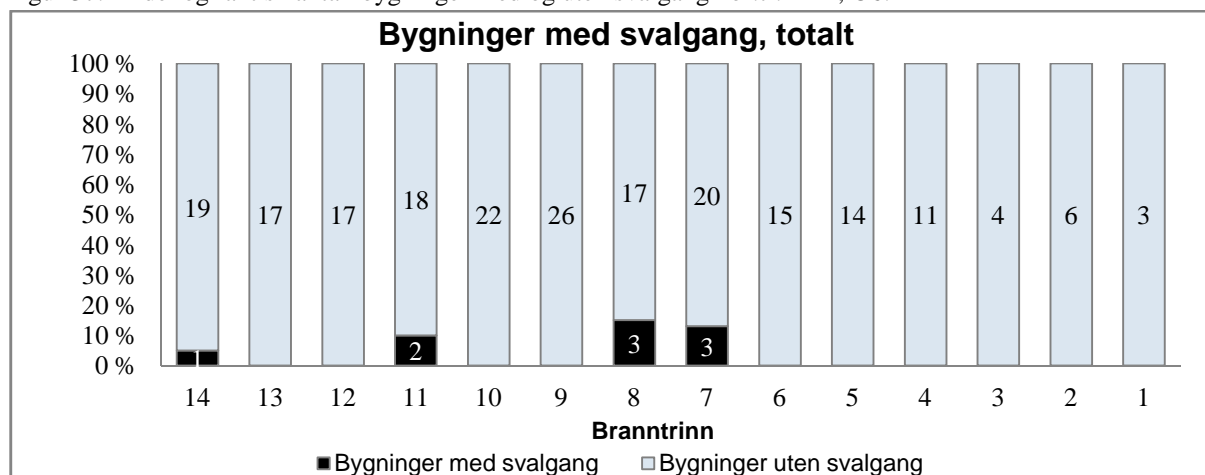
Svalganger (figur 36-38)

Figur 36. Andel og faktisk antall bygninger med og uten svalgang i br.tr. 14-1, M.t. / S.f.

Figur 37. Andel og faktisk antall bygninger med og uten svalgang i br.tr. 14-1, O6.

Figur 38. Andel og faktisk antall bygninger med og uten svalgang i br.tr. 14-1, begge felt.

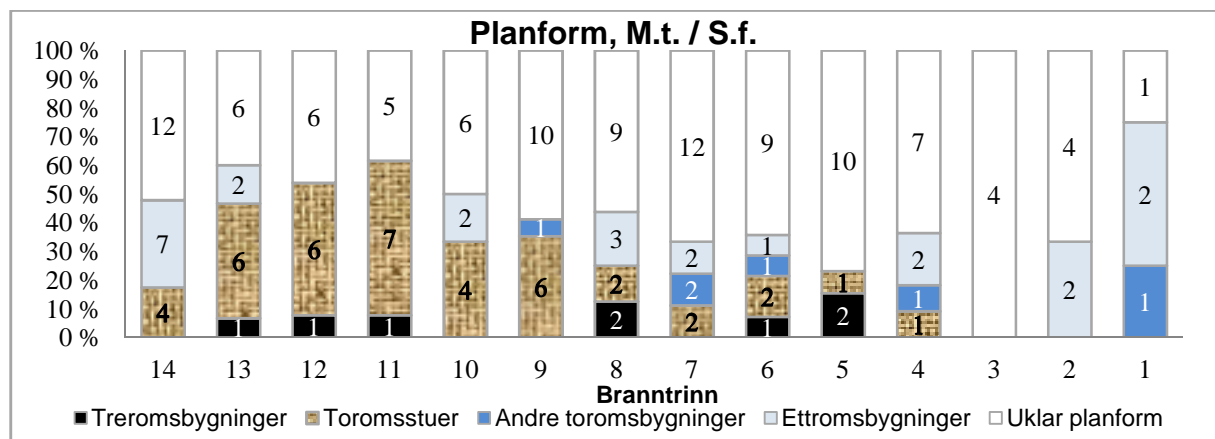
Med ”bygninger uten svalgang” menes bygninger der minst tre av veggene er gravd frem uten at det er spor etter svalgang i tilknytning til disse. Pga. dårlige bevaringsforhold betyr det at beregningsgrunnlaget i O6 kun strekker seg t.o.m. branntrinn 5. Det er en viss sannsynlighet

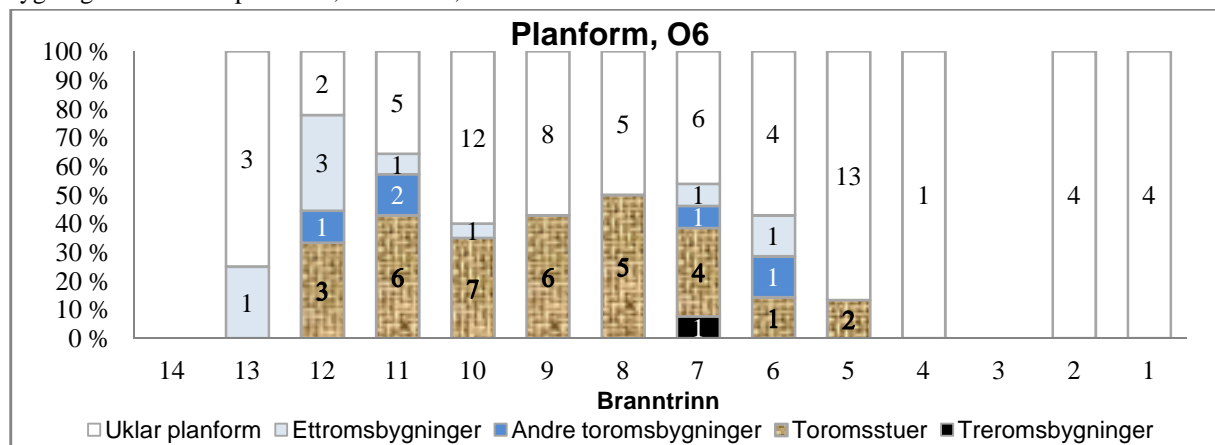
for at enkelte av bygningene kan ha hatt svalgang langs den fjerde og ukjente veggen. I flertallet av tilfellene er det imidlertid kortveggen som ikke er fremgravd, mens flertallet av de dokumenterte svalgangene har ligget langs langveggen.

Alle konstruksjonene tolket som svalganger i diagrammene ovenfor er imidlertid forbundet med usikkerhet. Levningenes form, lokalisering og kombinasjon med andre attributter støtter antakelsene, men det må likevel tas forbehold. Med utgangspunkt i foreliggende tolkning ser svalgangene ut til å ha vært mest utbredt omkring midten av 1200-tallet.

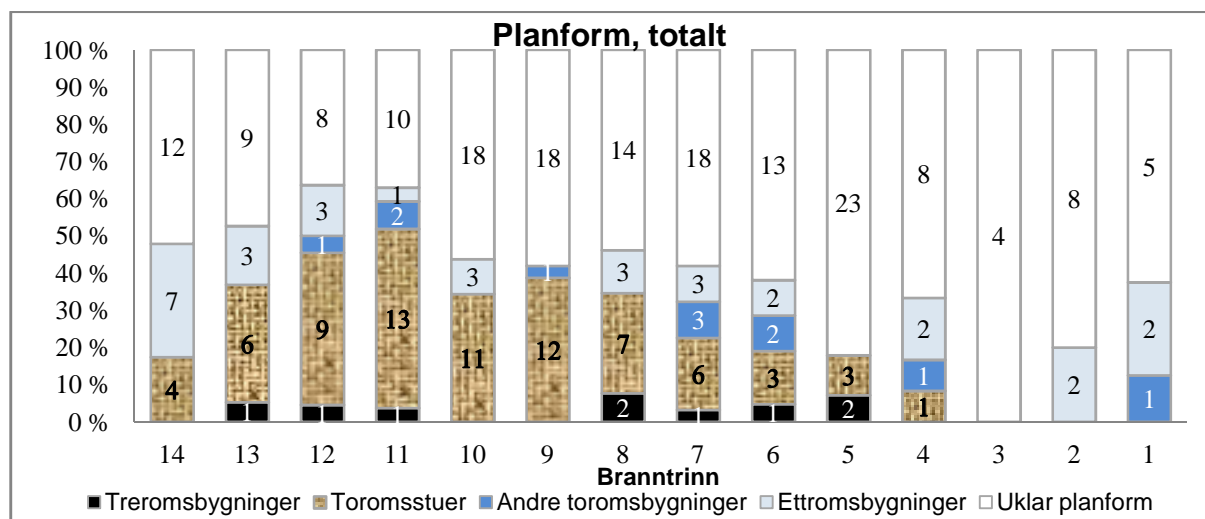
Planform (figur 39-41)

Figur 39. Andel og faktisk antall treromsbygninger, toromsstuer, andre toromsbygninger, ettromsbygninger og bygninger med uklar planform, br.tr. 14-1, M.t. / S.f.

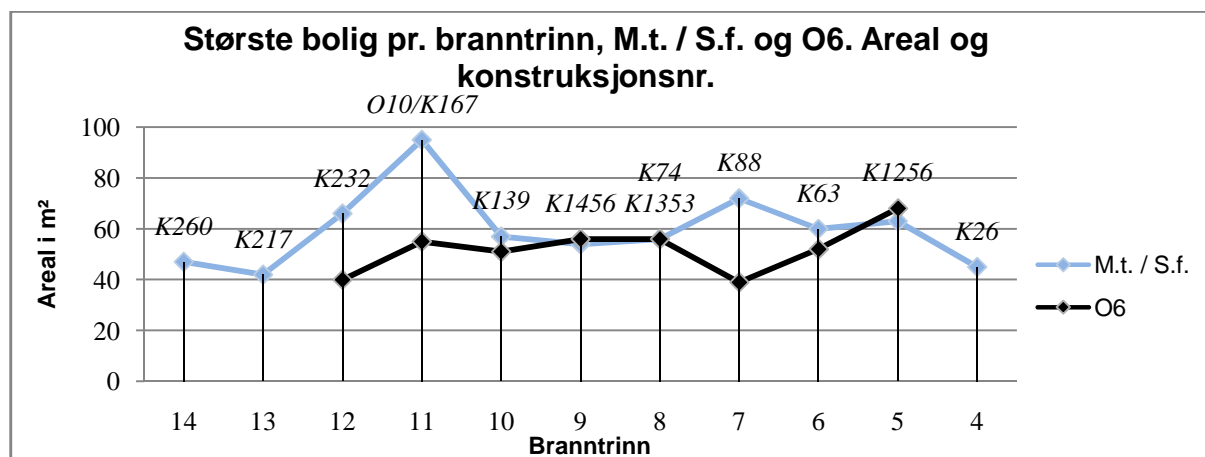
Figur 40. Andel og faktisk antall treromsbygninger, toromsstuer, andre toromsbygninger, ettromsbygninger og bygninger med uklar planform, br.tr. 14-1, O6.

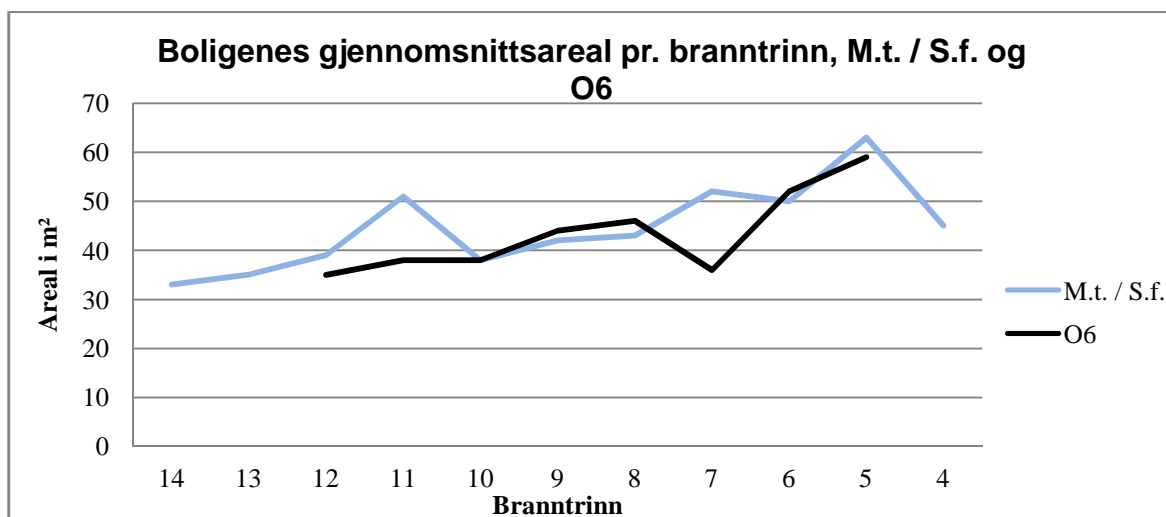
Figur 41. Andel og faktisk antall treromsbygninger, toromsstuer, andre toromsbygninger, ettromsbygninger og bygninger med uklar planform, br.tr. 14-1, begge felt.

Bygningsrestene fremviser et begrenset antall planformstyper, da 60 % av husene med kjent planform har vært toromsstuer (hvorav 5 % med delt forrom), mens 23 % kun har hatt ett rom. For øvrig har 8 % prosent av husene hatt tre rom, mens den resterende delen har hatt to rom, men sannsynligvis ikke vært toromsstuer. Alle bygningene med kjent planform i branntrinn 1 og 2 er halvt nedgravde kjellere. Eventuelle overetasjer kan muligens ha bestått av et annet antall rom. Mens 10 % av bygningene på M.t. / S.f. har hatt tre rom, gjelder det kun 2 % i O6.

Boligstørrelse (figur 42-43)

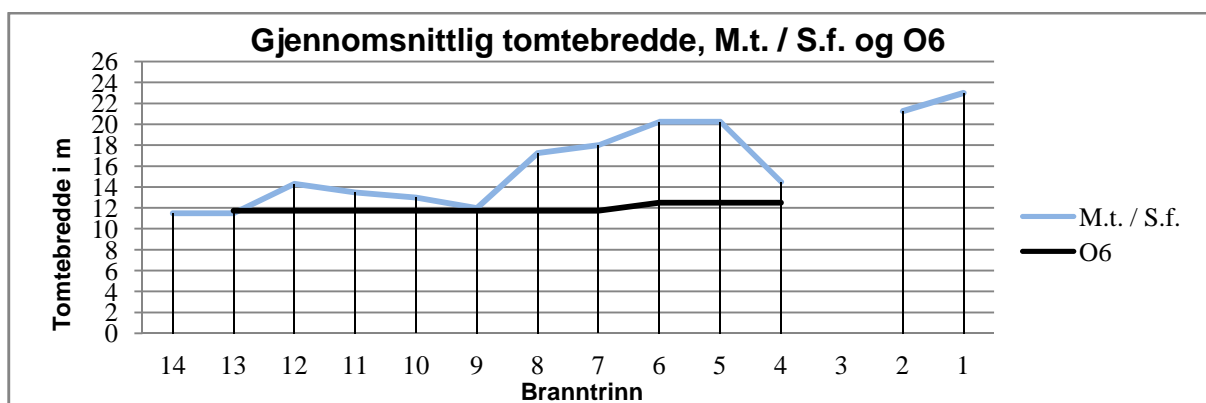
Figur 42. Den største boligens areal i m² på hvert felt, samt konstruksjonsnummeret til den totalt største boligen, br.tr. 14-4 (ingen bygninger med klar boligfunksjon etter br.tr. 4, og i O6 heller ikke i br.tr. 13 og 4).

Figur 43. Boligenes gjennomsnittsareal i m² på hvert felt, br.tr. 14-4.

I tillegg til de 75-78 dokumenterte toromsstuene (hvorav 67 målbare) antas X16 (ettromsbygning med ildsted fra branntrinn 14) samt O10/K167 (treromsbygning med to ildsteder fra branntrinn 11) å ha vært boliger (jfr. tabell 1 og 4). Sistnevnte er den største boligen som er sporet på feltene. Etter br.tr. 4 er ingen av bygningene bedømt som boliger. Imidlertid kan den 135 m² store steinkjelleren K1 i branntrinn 1 ha vært en del av et renessansebyhus (jfr. s. 77) og har i så fall vært den største boligen i undersøkelsesmaterialet. Mens en bolig i O6 gjennomsnittlig har vært 43,5 m² (br.tr. 12-5), har en bolig på M.t. / S.f. i samme periode hatt et gjennomsnittsareal på 47,25 m².

Tomtebredde (figur 44)

Figur 44. Gjennomsnittlig tomtebredde i meter på begge felt, br.tr. 14-1. Tomteinndelingen er uklar på M.t. / S.f. i br.tr. 3.

På M.t. / S.f. har to til tre tomter vært målbare i hvert branntrinn (med unntak av i branntrinn 1, med kun én målbar tomt), mens man gjennomgående har kunnet måle tre tomter i O6. I motsetning til på M.t. / S.f. ser tomtegrensene i O6 ut til å ha vært meget stabile. Tomtene her er gjennomsnittlig smalere enn på M.t. / S.f., med unntak av i branntrinn 13 (1075-1100) og branntrinn 9 (1200-1223).

Kapittel 5

Bygårdsbebyggelse og sosialt spill

Hvordan og i hvilken grad kan de utvalgte trekkenes forekomst og utvikling ha sammenheng med et sosialt spill blant byboerne i det gamle Oslo? Trekkene undersøkes etter hvert som de gjør seg gjeldende i tre perioder, hvor inndelingen følger sammenfallende endringer i materialet. Resultatene settes avslutningsvis inn i en større historisk sammenheng.

Periode I: 1025 – 1223 (branntrinn 14 – branntrinn 9)

Tilhugne sviller

Bygninger på tilhugne sviller kan ha vært et sjeldent syn i Oslo frem til nærmere midten av 1100-tallet (jfr. figur 30-32). Fra 1137 (br.tr. 11) og frem til ca. 1200 (t.o.m. br.tr. 10) sees imidlertid en markert økning og utbredelse av trapesformede sviller på begge felt, før de nærmest forsvinner fra materialet etter århundreskiftet. Firkantede sviller ble trolig tatt i bruk i noenlunde samme tidsrom som de trapesformede, men ble aldri like utbredt.

De eldste bevarte firkantede svillene in situ opptrer to branntrinn før de tidligste trapesformede typene (hhv. i br.tr. 14 (1025-1075) og br.tr. 12 (1100-1137)). I motsetning til husene på trapesformede sviller er det ikke bevart mer enn én bygning på firkantede sviller i hvert branntrinn frem til den siste forekomsten omkring 1200, men de sistnevnte kan ha skilt seg ut i større grad. Tre av bygningene har vært sin tids største bolighus (K260, O10/K167 og K139), hvorav to også har vært største bevarte bygning. Både K260 og O10/K167 kan ha hatt sval, og O10/K167 har i tillegg hatt en unik treromsplan (jfr. s. 66). Den lille boden V15 (br.tr. 13, 1075-1100) er også oppført på firkantede sviller. Den har imidlertid stått på samme tomt som K260 i branntrinnet før, noe som muligens ikke er tilfeldig. Det er sporet for få bygninger på firkantede sviller til å utlede foreløpige konklusjoner. Den sjeldne forekomsten kombinert med annen særlig og synlig investering i husene (størrelse, planform og muligens svalgang, hvor sistnevnte i perioden var et enda sjeldnere trekk) er imidlertid merkbar.

De to eldste bygningene på trapesformede sviller (K190 i br.tr. 12 og K203 i begynnelsen av br.tr. 11) har også hatt øvrige arbeidskrevende attributter. K190 var av en sjelden treromstype (jfr. s. 65), og har ligget i samme gård som den uvanlig store stuen K232. K190 og K232 er de største i branntrinnet, men sannsynligvis har kun K232 fungert som bolig. K203 fra branntrinnet etter er den største toromsstuen på M.t. / S.f., men er overgått av en stue i O6. Det begrensede utvalget eldre trapesformede sviller ser likevel ut til å ha vært

forbeholdt bygninger i et høyere sjikt hva gjelder nedlagt arbeidsinnsats, materialer og bygningsteknisk kompetanse. Sett i sammenheng med husene på firkantede sviller fra samme periode forsterkes inntrykket av tilhugne sviller som et relativt eksklusivt og muligens også aktivt stiluttrykk (jfr. s. 15, 17).

Utover på 1100-tallet er trapesformede sviller blitt tatt i bruk nærmest på hver eneste tomt på feltene (i bygning K2164, K1597, K1560, K1563, K1441, K197, K218, K2163 og K2189), og lokalisert ulike steder i gårdene. Flere av dem ligger delvis utenfor feltkanten, noe som hemmer tolkningen. Minst halvparten av bygningene ser ut til å ha vært boliger (mellomstore), som man gjerne investerte mer i enn i de andre bygningene i gården (jfr. Christensen 1995:84). Ingen av de øvrige fremstår som enklere uthus. Med et mulig unntak av treromsstuen K1563 med trapp ser imidlertid ingen av de tolkbare bygningene ut til å skille seg ut på samme måte som de eldre bygningene med tilhugne sviller. Både Aanensen et al. (2000), Berg (1989:30) og Christie (1974:34) har nettopp regnet trapesformede sviller for å ha vært relativt utbredt i laftebygninger i Norge, og en skikk som har holdt seg lenge. På M.t. / S.f. og i O6 sees imidlertid en plutselig nedgang etter 1200.

Det er vanskelig å finne byggetekniske årsaker til den relativt kraftige og kortvarige utbredelsen. I en undersøkelse av bebyggelsen i havneområdet i middelalderens Tønsberg konkluderer Chris McLees med at bygningene i en eldre fase ble fundamentert på trapesformede sviller lagt rett på bakken, og at teknikken så ble ”erstattet av en annen hvor veggene ble satt på fundamenter laget av stabberekker” (McLees 1999:4). Trapesformede sviller har utvilsomt hatt en stabiliserende og vannavledende funksjon, som kan ha blitt mindre aktuell ettersom fundamenteringen jevnt over ble sterkere etter midten av 1200-tallet (jfr. s. 52). Andelen bygninger på trapesformede sviller på M.t. / S.f. og i O6 sank imidlertid påfallende allerede 50 år før denne endringen fant sted. Over halvparten av de bevarte bygningene i Gamlebyen med trapesformede sviller har dessuten hatt en viss form for fundamentering. Fundamentering ble også generelt mer utbredt samtidig som andelen trapesformede sviller økte (se Fett 1989:39; Molaug 1992c:5,8).

De tilhugne svillenes stabiliserende egenskaper kan riktignok ha vært av betydning ved oppføringen av de eldste bygningene på tilhugne sviller, da disse gjennomgående befant seg i det øverste størrelsessjiktet. Bygningene har nettopp hatt begrenset eller ingen fundamentering. Imidlertid bør store, men runde sviller ha fungert tilnærmet likt som de trapesformede. I flere andre store bygninger (f.eks. stretebygninger) frem mot 1250 (fundamenteringsskiftet, jfr. s. 52) har man tilsynelatende også valgt annerledes.

Den kortvarige utbredelsen kan i mindre grad ha vært et resultat av spesielle

bygningstyper. Minst halvparten av bygningene på tilhugne sviller har vært toromsstuer, en bygningstype det snarere ble bygget flere av i branntrinnet etter nedgangen (begynnelsen av 1200-tallet). Riktignok blir toromsstuene færre mot midten av 1200-tallet, og andelen er også en del lavere på 1000-tallet, da de tilhugne svillene var sjeldne. Korrelasjonen er likevel ikke sterk nok til å forklare den sterke og relativt plutselige strømmingen, selv om toromsstuenes utbredelse kan ha hatt en viss betydning i et større perspektiv.

Undersøkelsesmaterialet er begrenset, og bildet vil sannsynligvis forandre seg noe ved studier av større områder. I alle tilfeller fant den økende utbredelsen sted på begge felt samtidig, uten at byggetekniske behov eller endrede bygningstyper kan ha spilt en avgjørende rolle. Økningen bør derfor i noen grad reflektere byboernes streben etter det tidsriktige eller det sosialt anerkjente, hvor de trapesformede svillene tilsynelatende ble forbeholdt bygninger av en viss standard og betydning. Arne Berg (1989:30) hevder nettopp at trapesformede sviller først og fremst ble tatt i bruk i forseggjorte hus (se også Aanensen et al. 2000:112). Imidlertid har bygningene på trapesformede sviller utover på 1100-tallet trolig hatt et mer allment preg enn de for en stor del tidligere tilfellene på tilhugne sviller. Disse kan ha representert noe stilfullt for sin tid (jfr. s. 18). Det stilfulle kan delvis ha vært et resultat av svillenes relative sjeldenhet, kostbarhet eller særlige håndverksmessige kvalitet (jfr. s. 16, 17, 21), i den forstand at det har krevd mer energi og kompetanse å hugge til en svill enn å bruke en stokk i dens naturlige form. Delvis bør det stilfulle også ha vært et resultat av de tilhugne svillenes sammenfall med andre potensielle statusuttrykk i de eldste bygningene, som igjen kan ha reflektert eiernes sosiale posisjon, eller posisjonen de har strebet etter. Anvendelse hos bygårdseiere med høy sosial anseelse kan nettopp ha tilført status (jfr. s. 16). Trolig har bruken av tilhugne sviller i de tidlige tilfellene delvis vært et resultat av byggetekniske overveielser i forbindelse med bygningenes størrelse (jfr. s. 60), men den karakteristiske forekomsten kan også vitne om intensjonell markering av sosial posisjon. Mens de tilhugne svillenes denotasjon og ”funksjonelle alibi” (jfr. s. 16) kan ha vært ”stabilt fundament”, kan de samtidig ha gitt konnotasjoner om noe relativt høyt sosialt rangert. Uansett hva den opprinnelige stilistiske meningen har vært, kan det se det ut til at andre har ”trodd på” eller oppfattet konnotasjoner og sosiale signaler (jfr. 16), og siden imitert dem i stor utstrekning.

De firkantede svillene kan strengt tatt ikke betraktes som stilfulle i samme grad som de trapesformede, da en stil først blir stilfull idet den blir etterlignet av andre (jfr. s. 18). De firkantede svillene ser gjennomgående ikke ut til å ha fått feste i den mer nøkterne bygningsmassen. Muligens kan begrensningen forklares byggeteknisk. Trapesformede sviller bør f.eks. ha ledet bort vann mer effektivt enn de firkantede. De trapesformede svillene kan også ha gitt

et sterkere estetisk og arkitektonisk drag, som av et sokkelparti (Berg 1989:30).

Muligens kan den markerte utbredelsen fra midten av 1100-tallet også vitne om en konkurranse om sosial status, eller noen huseieres forsøk på å øke sin symbolske kapital (jfr. s. 17-18). De trapesformede svillene kan slik til en viss grad ha blitt brukt til å manipulere, forhandle frem eller forandre den sosiale orden (jfr. s. 17). Imitasjonen og allmenngjøringen kan imidlertid ha ført til at bygårdseierne høyere på den sosiale stigen har søkt å omdefinere seg med nye symboler (jfr. s. 17-18). Muligens kan den plutselige nedgangen etter 1200 nettopp ha skyldtes at de tilhugne svillene mistet sin anseelse og aktualitet. Den relativt kortvarige utbredelsen i undersøkelsesmaterialet bør reflektere en foreløpig strømning, snarere enn en normativ stilendring (jfr. s. 18).

Selv om forekomsten og utbredelsen av tilhugne sviller delvis og i varierende grad kan ha bunnet i byggetekniske forhold og endrede bygningstyper, kan svillene også ha hatt sammenheng med et sosialt spill der de tidlige tilfellene muligens har manifestert sosial status i de lokale omgivelsene. Den påfølgende, brede imitasjonen kan ha bunnet i en streben etter tidsriktighet eller høyere sosiale posisjoner. De tilhugne svillenes vide gjennomslag kan nettopp ha bidratt til synkende anseelse og aktualitet rundt 1200.

Boligstørrelse

I periode I har boligenes gjennomsnittstørrelse stort sett vært lavere enn i resten av undersøkelsesperioden, og forskjellene mellom boligene har tilsynelatende vært minst før 1100. Frem til slutten av perioden ser de største boligene imidlertid ut til å ha hatt visse fellestrekk utover sine store arealer, med unntak av i br.tr. 13 (1075-1100). I tillegg til å bygge stort har det tilsynelatende også vært spesielt investert på andre måter, enten i boligene selv eller i bygårdene for øvrig. Den største boligen i hvert branntrinn skiller seg dermed ikke ut kun i kraft av størrelsen. Det må likevel understrekes at det kun er bygningenes nederste deler som er bevart, slik at en rekke øvrige detaljer og trekk ved bygningene har gått tapt.

Den største boligen i br.tr. 14 (K260) har som nevnt hatt kvadratiske sviller og muligens også en svalgang langs den ene veggen, trekk som ellers ikke kan spores i branntrinnet. K232 i br.tr. 12 har ligget på periodens bredeste tomt, og i samme bygård som den allerede omtalte K190 med tre rom og trapesformede sviller. I br.tr. 11 har den uvanlig store treromsboligen O10/K167 (jfr. figur 45) trolig hatt svalgang og firkantede sviller, og i likhet med K232 ligget på periodens bredeste tomt. K139 i br.tr. 10 har hatt firkantede sviller, som den eneste i branntrinnet.

Den største boligen K1456 i br.tr. 9 (1200-1223) er derimot vanskeligere å se i

sammenheng med andre potensielle uttrykk for status. Samtidig har det for første gang stått flere enn én bygning i det øvre størrelsessjiktet på hvert av feltene, og gjennomsnittsstørrelsen er høyere enn tidligere.

Å trekke slutninger om sosial manifestering er vanskelig når størrelsesforskjellene er små (Wason 1997:138). I periode I er det kun K232 i br.tr. 12 og O10/K167 i br.tr. 11 som i høy grad skiller seg ut arealmessig. Kombinert med de ovenfor omtalte trekk kan bygningene og bygårdene de tilhører ha vært ment å uttrykke en noe høyere sosial status enn bygningene og bygårdene i omgivelsene. I likhet med de tilhugne svillene kan boligens store arealer betraktes som stiluttrykk (manifesteringer av størrelsesvariasjon, jfr. s. 17) aktivt brukt for å fremheve eller eventuelt heve eiernes sosiale posisjon i lokalmiljøet. O10/K167 har riktignok inneholdt to ”stuer” eller hovedrom (jfr. figur 9), og kan muligens ha vært bygget for to hushold. Antall beboere kan dermed ha vært det avgjørende motivet for å bygge stort (jfr. s. 22). Husholdets størrelse kan imidlertid også være relatert til sosial status (jfr. Wason 1997:140). Samtidig er hvert av hovedrommene i O10/K167 større enn noen av de andre på feltet, og sett i sammenheng med boligens øvrige trekk bør den også ha gitt signaler om sosial posisjon.

Arealforskjellene mellom K260 i br.tr. 14 og K139 i br.tr. 10 og de andre boligene i de respektive periodene har vært betraktelig mindre. Boligens gjennomsnittsstørrelse i de to branntinnene har samtidig vært lavere enn i resten undersøkelsesperioden. Større boliger kan dermed i kraft av sin relative sjeldenhet ha medført eller vært ment å uttrykke høyere sosial status (jfr. s. 16). Bygningens attributter ser også ut til å ha krevd en større mengde materialer, mer arbeidskraft og en noe høyere kompetanse enn de øvrige bygningene i samtiden. Størrelsen til K260 og K139 kan derfor ha bidratt til sosial markering. Etter år 1200 (br.tr. 9), da de største boligene tilsynelatende ikke har skilt seg ut på andre måter, har flertallet av boligene vært over 40 m². Store boliger ser dermed ikke lenger ut til å ha vært forbeholdt de få, og arealet kan ha blitt et mindre iøynefallende og relevant sosialt symbol. Muligens har sosial status blitt definert og uttrykt gjennom andre kanaler.

Boligstørrelsen i periode I kan ha hatt sammenheng med det sosiale spill ved at de største boligene i kraft av relativ sjeldenhet og kombinasjon med andre potensielle statusuttrykk kan ha vært ment å signalisere en viss sosial status i lokalmiljøet. Muligens kan gjennomsnittsstørrelsens økning mot slutten av perioden (etter 1200) ha svekket de større arealenes konnotative, statusmessige betydninger.

Planform: Treromsbygninger og treromsstuer

Bygningsmassen i periode I fremviser et mer homogent planformmønster enn i periode II (se

figur 41), noe som i stor grad skyldes en høyere andel toromsstuer. Det er treromsbygningene (bygninger med tre rom på rekke) som skiller de to feltene i størst grad, selv om utvalget er begrenset. Ingen slike er sporet i O6 i periode I, mens tre bygninger er gravet frem på M.t. / S.f. Imidlertid vil den såkalte treromsstuen studeres innledningsvis.

Blant toromsstuene i O6 i periode I kan 14 % (K1729, K1575 og K1563) ha hatt treromsplan, mens tegn på delt forrom kun er sporet i 3 % (K210) på M.t. / S.f. K210 på M.t. / S.f. ble oppført mot slutten av 1000-tallet (br.tr. 13), mens bygningene i O6 har stått på 1100-tallet (br.tr. 12 og 10). Andelen treromsstuer er imidlertid usikker. Tolkningene bygger primært på funn av to ulike gulvtyper i forrommet, men i flertallet av de dokumenterte toromsstuene i undersøkelsesmaterialet er det her kun bevart få eller ingen rester av gulv. Det er ikke sporet treromsstuer i resten av undersøkelsesperioden.

Ifølge Christensen var treromsstuen i bruk i hele Sør-Norge i middelalderen, og er den best dokumenterte stuen fra perioden. Imidlertid ser den først og fremst ut til å ha stått på de litt større gårdene (1995:88-89). Ifølge Berg er de bevarte eksemplene fra middelalderen store og rikt utstyrte, og må ha vært bolig for de best situerte i sine bygder. I de senere århundrer ser de riktignok ut til å ha vært sosialt jevnt fordelt (1989:156).

I treromsstuen var forrommet delt inn i forstue og kleve eller kove. Koven ble brukt som oppbevaringsrom eller ekstra soverom. Både forstuen og koven hadde dør direkte ut mot hovedrommet, uten at det er dokumentert døråpning mellom de to forrommene (Berg 1989:156; Christensen 1995:85-89). I minst halvparten av treromsstuene fra M.t. / S.f. og O6 (K210 og K1575, muligens også K1563) kan det imidlertid ikke ha vært dør fra koven og ut i hovedrommet (Fett 1989:32; Flodin et al. 1992:3.2). Muligens er K210 på M.t. / S.f. derfor feiltolket (Fett 1989:32), men det er svært sannsynlig at stuene i O6 har hatt et lite oppbevaringsrom innenfor forrommet (Molaug, personlig kommunikasjon 2007). Dermed skiller de seg ut fra de øvrige bevarte og staselige treromsstuene fra middelalderen, i tillegg til at ingen av de totalt fire fremgravde eksemplene har befunnet seg i det øvre størrelsessjiktet.

Imidlertid kan treromsstuene i O6 se ut til å ha vært elaborert på andre måter. Den eldste, K1729, som også er én av de to eldste toromsstuene i O6, kan ha hatt en steintrapp foran inngangen. Steintrapper er ikke sporet i det øvrige undersøkelsesmaterialet, bortsett fra i br.tr. 1 (Schia 1987c:64-65). En slik investering kan muligens tyde på en viss markering av betydning. De øvrige mulige treromsstuene K1575 og K1563 har hatt trapper av tre, de eneste dokumenterte i materialet. I tillegg har K1563 hatt trapesformede sviller. K1563 og K1575 har ligget på samme tomt, og bygården kan ha skilt seg ut i området.

Riktignok er alle de tre treromsstuene kun gjennomsnittlig og noe under gjennom-

snittlig store. Siden de tre trappene er de eneste som er bevart, er grunnlaget også relativt svakt for å trekke slutninger om sosiale konnotasjoner. K210 på M.t. / S.f. har ikke hatt tilsvarende attributter, men har ligget på periodens bredeste tomt, og i samme bygård som treromsbygningen K213. Planformens synlighet har i alle tilfeller vært lav (jfr. s. 17), da boligenes moderate størrelse ikke har skilt dem fra andre toromsstuer. Treromsformen i det foreliggende materialet kan dermed neppe regnes for et effektivt uttrykk for status, selv om husets gjester kan ha vært viktige ”mottakere”. Planformen kan heller ikke betraktes som stilfull, idet formen knapt ble emulert. Imidlertid er bevaringsforholdene som nevnt dårlige, og det er vanskelig å trekke slutninger om utbredelse og forskjeller mellom feltene.

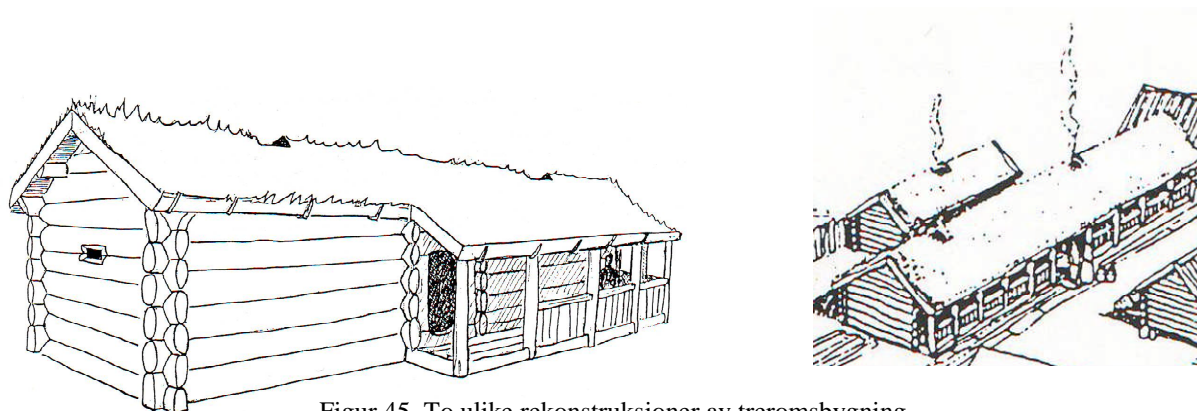
De større treromsbygningenes utbredelse kan muligens gi et noe klarere bilde. Den eldste treromsbygningen K213 og den nærmest identiske K190 (bygget på samme tomt i neste branntrekk) har befunnet seg i det øvre størrelsessjiktet (henholdsvis 52 og 60 m²) og har vært uvanlig lange, med tre gjennomgående rom og ildsted i det østligste (Fett (1989:84) har imidlertid trukket ildstedtolkningen i tvil). Funksjonen er uklar og er så vidt blitt drøftet av flere; f.eks. foreslår Sørheim (1989:142) en funksjon som verksted eller fjøs. Planformen, konstruksjonen (sleppverk) og ildstedet kan imidlertid også minne om en løe- / låvetype som er bevart fra middelalderen og bygget helt frem til vår tid (jfr. Berg 1989:209-212).

Treromslåven har i følge Berg vært svært utbredt – den fantes på gårder over hele Nord- og Mellom-Europa og enda videre (1989:209). I en større sammenheng kan en derfor neppe betrakte treromslåven som et utpreget symbol på status, selv om mindre gårder og husmannsplasser ofte kun hadde låver med to rom (Berg 1989:210). K213 og K190 er imidlertid i tilfelle de eneste bevarte treromslåvene i Gamlebyen, og konstruksjonen (som den utgravde grunnplanen tilsier) bør ha krevd større ressurser og høyere kompetanse enn byggingen av de øvrige husene i samtiden. Begge kan også ha stått i forbindelse med bygninger eller bygningselementer som skiller seg ut og som dermed kan ha bidratt til å markere sosial posisjon. K190 har vært den eldste bygningen med trapesformede sviller, og har ligget i samme bygård som den uvanlig store toromsstuen K232. K213 har som nevnt stått på samme tomt som den mulige treromsstuen K210, og har ligget på periodens bredeste tomt. Bygningenes planform samt ytre form og størrelse bør uansett ha vært så unik og iøynefallende at en viss form for sosial markering synes tilforlatelig. Det er imidlertid ikke bevart tilsvarende planformer i resten av undersøkelsesperioden, med et mulig unntak i O6 i 2. halvdel av 1200-tallet (K1263). Muligens skyldes den begrensede utbredelsen bygningenes funksjon, som enten kun i liten grad fant sted, eller som siden antok nye former. Eventuelt har ikke bygningstypenes statusmessige konnotasjoner vært tilstrekkelig sterke i omgivelsene (jfr.

uintendert mening, s. 15).

Petter B. Molaug (personlig kommunikasjon, 2007) foreslår på sin side at K213 og K190 kan ha hatt samlingsfunksjoner, f.eks. som haller i miniatyr. Da lite tyder på at bygningene har ligget på felles grunn (se f.eks. Schia 1991:166), kan slike sentralitetsfunksjoner vitne om bygårdseiernes relativt høye sosiale status (se f.eks. Wason 1994:141).

Ytterligere en treromsbygning er sporet i periode I. Den 95 m² store O10/K167 (figur 34) fra det påfølgende brannttrinnet (11, 1137-1159) er den eneste bevarte bygningen i materialet som både har hatt tre rom og sannsynlig boligfunksjon (se Fett 1989:34), med unntak av toromsstuene med delt forrom. Bygningen består tilsynelatende av en midtgang med stue på hver side. Bortsett fra steinkjelleren K1 i br.tr. 1 er O10/K167 det største huset i undersøkelsesmaterialet. Da treromsbygningen som nevnt også har hatt firkantede sviller og sannsynligvis svalgang, fremstår den som den mest ressurskrevende konstruksjonen blant alle trelevningene (riktignok med utgangspunkt i grunnplanen). Den spesielle planformen kan betraktes som et stiluttrykk hvor det individuelle er spilt opp mot gruppeuttrykket på en innovativ måte, noe som Wiessner (1990:109) anser for å være en stor del av det å være ”stylish” (stilfull). Da planformen aldri siden er sporet i materialet, er den imidlertid ikke stilfull i Burke’s bruk av ordet (jfr. s. 18). En manglende etterligning kan imidlertid også bunne i de særlige ressursene O10/K167 har krevd. Treromsformen i seg selv har riktignok neppe krevd betydelig flere ressurser enn to toromsstuer (evt. én toromsstue og ett eldhus) av til sammen tilsvarende størrelse. Det er imidlertid bevart enda en toromsstue eller eldhus på samme tomt som O10/K167, noe som gir bygården det største bolig- / matlagingsarealet blant alle gårdene i undersøkelsesmaterialet. Selv om ikke treromsformen ble imitert i ettertid, noe som også delvis kan bunne i at andre ikke fullstendig har akseptert eller ”trodd på” eventuelle

Figur 45. To ulike rekonstruksjoner av treromsbygning O10/K167 (t.v.: etter Fett 1989:38; t.h.: etter Schia 1987e:183).

signaler om status (jfr. s. 15, 16), er det sannsynlig at formen bl.a. har fungert som et middel til å fremheve bygårdseierens sosiale posisjon i nærmiljøet.

På Folkebibliotekstomten i Trondheim er det til sammenligning også kun dokumentert én bolig med tre rom (eventuelle treromsstuer ikke regnet med) i samme tidsrom som periode I, nærmere bestemt fra midten av 1000-tallet (Alström 1991:37; Forsåker og Göthberg 1986:171,176). Imidlertid har boligfunksjonen trolig begrenset seg til ett av rommene, og bygningen har vært betydelig mindre enn O10/K167 (63 m²). For øvrig er det dokumentert ytterligere fem treromsbygninger (hvorav én stretebygning) på Folkebibliotekstomten i perioden (Alström 1991:44,27; Alström og Hodkinson 1986:133; Christophersen og Nordeide 1986:43; Flodin et al. 1987:101-102,281), men flertallet har trolig stått på 1200-tallet, helt frem til år 1300 (periode II). Andelen bygninger med kjent planform er imidlertid uklar. I alle tilfeller må treromsbygninger på 1000- og 1100-tallet ha vært et relativt sjeldent syn både i Oslo og Trondheim, selv om bygningstypen kan ha blitt mer utbredt i Trondheim enn i Oslo i ettertid.

De store og sjeldne treromsbygningene kan dermed peke seg ut i den for øvrig homogene bygningsmassen hva gjelder sammenhengen med det sosiale spill. Med sine forbindelser til andre potensielle statussymboler gir de inntrykk av å manifestere en viss sosial posisjon i nærmiljøet, selv om planformen fikk for lite gjennomslag til å kunne klassifiseres som stilfull i det foreliggende materialet. Treromsstuene har på sin side tradisjonelt vært assosiert med de noe høyere sosiale sjikt, men eksemplene i undersøkelsesmaterialet er såpass små og få at planformen neppe har representert et effektivt uttrykk for status.

Periode II: 1223 – 1523 (branntrinn 8 – branntrinn 3)

Fundamentering: Grunnmur

Den første betydelige utbredelsen av grunnmurer fant som nevnt sted i br.tr. 7 (1254-1287, jfr. figur 29, s. 52), og kan se ut til å ha sammenheng med den samtidige generelle styrkingen av bygningenes fundamenter. Styrkingen kan ha vært en reaksjon på nye miljøbetingelser. De opparbeidede kulturlagene etter 200 års virksomhet i området har sannsynligvis hatt dårligere bæreevne enn tidligere, og råtefaren har muligens også vært noe høyere (Fett 1989:43). En tettere fundamentering er også blitt tolket som tegn på at bygningene ble tyngre på grunn av flere etasjer (f.eks. Flodin et al. 1992:3.3). Anlegging av grunnmur, den mest ressurskrevende fundamenttypen, kan ha vært spesielt nødvendig i hellende terreng (Berg 1989:30; Christie 1974:17), samt i søkk, der fuktighet lett har samlet seg opp.

To bevarte grunnmurer er eldre enn br.tr. 7. Den tidligste, under K325 på M.t. / S.f. i br.tr. 12 (1100-1139), peker seg ut i det øvrige materialet. Bygningens form og funksjon er

dessverre ukjent, da størsteparten ligger utenfor feltkanten. Grunnmuren består av flate heller i to – tre skift, en type som ikke er dokumentert i det øvrige undersøkelsesmaterialet. En hellelagt grunnmur har nødvendigvis krevd større arbeidsinnsats enn direkte bruk av mer eller mindre ubehandlet bruddstein i fundamenteringen, eller evt. istykkerslåtte kvernsteiner. Terrenget var også forholdsvis flatt på lokaliteten (Schia 1987c:166, 1987d:169), og muren har ikke vært lagt i den svakt hellende retningen. Det er heller ingen andre spor etter grunnmurer på stedet i høyere lag. Fundamenteringen på den hellelagte muren bunner dermed ikke i åpenbare byggetekniske forhold.

Derimot kan det påvises at grunnmuren er helt av samme karakter som steinhellene i Klemenskirken fra tidlig på 1100-tallet (Schia 1987c:135). Kirkelige og kongelige byggherrer bør nettopp ha fungert som en ”referansegruppe” (jfr. s. 18) for byboerne (Molaug 2001:767, se f.eks. Burke 1999:221). Muligens kan huseierne også ha hatt forbindelse med steinhuggerne ved Klemenskirken (Molaug, personlig kommunikasjon 2007). Grunnmuren i K325 har tilsynelatende skilt seg ut fra bygningsfundamentene i nærområdet og i andre deler av byen, og den har trolig vært mer iøynefallende enn noen av de andre fundamentene som er sporet i samme periode. Muren kan derfor reflektere sosial markering. En fullstendig utgravning av bygården kan gi et sterkere tolkningsgrunnlag. Den manglende imiteringen i de etterfølgende periodene kan muligens skyldes en relativt høy kostnad i forhold til visibilitet og funksjonelt behov. Bygningens ukjente kontekst gjør det naturligvis også usikkert hvorvidt grunnmuren kan ha båret konnotasjoner om sosial status såpass tidlig i bebyggelsesutviklingen, og om bygårdseierne rundt har ”trodd på” eventuelle sosiale signaler.

Den andre grunnmuren før br.tr. 7 kan derimot se ut til å være oppført hovedsakelig av byggetekniske grunner. Den lille toromsstuen K158 i br.tr. 10 var kun delvis oppført på mur, av rund, istykkerslått stein, og den har hovedsakelig vært lagt under den indre skilleveggen. Kommunikasjonspotensialet må dermed ha vært lite.

Til sammenligning er det kun dokumentert to mulige grunnmurer på Folkebibliotekstomten før 1475 (se Christophersen et al. 1988; Flodin 1986:179; Hodkinson 1986:106-107). De aktuelle bygningenes form og funksjon er uklare, men den begrensede utbredelsen vitner i alle tilfeller om en sjelden fundamenttype. Andelen bygninger på grunnmur ser generelt ut til å ha vært enda lavere i Trondheim enn i Oslo.

Etter midten av 1200-tallet (br.tr. 7), da grunnmurene ble merkbart utbredt i Oslo-materialet, lå alle på den bredeste tomten på hvert felt. I O6 var feltets eneste treromsbygning (K1263) den første som ble reist på grunnmur. Imidlertid gjaldt dette bare veggen ut mot gårdsplassen, det vil si den mest synlige for omverdenen. Muren var for øvrig ikke lagt på

eventuelle hellende punkter i terrenget. En bygning i samme gård (K1252) har også vært fundamentert på grunnmur, men for lite er gravd frem til å foreta en tolkning. I firkantgården på den bredeste tomten på M.t. / S.f. (se figur 17) har kun én av de to grunnmurene vært synlig for omgivelsene, og de aktuelle bygningene (K51 og K57) har ikke vært blant de største på feltet. K88 på samme tomt er derimot den største toromsstuen i undersøkelsesmaterialet. Denne er imidlertid delvis lagt rett på bakken og delvis fundamentert på stabber.

I br.tr. 7 (1254-1287) ser fundamenttypen dermed ikke ut til å ha vært spesielt talende for en bygårdseiers status eller ambisjon. Riktignok ser grunnmurene ut til å begrense seg til de to største bygårdene, og i O6 er det påfallende at kun den synligste veggen under K1263, som i seg selv var en sjelden bygningstype, er fundamentert på mur. Grunnmurene i perioden kan derfor til en viss grad ha vært assosiert med eller anvendt til å manifestere sosial status.

Ikke før rundt midten av 1300-tallet ser man igjen en utbredelse av bygninger på grunnmur, som etter hvert skulle gjelde en større andel enn tidligere. Ingen av de noenlunde bevarte eksemplene fra perioden kan nå sies å skille seg ut når det gjelder størrelse, utforming eller konstruksjon, og flere av grunnmurene er lagt på den minste tomten på M.t. / S.f. I tillegg har de bevarte murrestene ofte ligget under mindre synlige vegger. Dårlige bevaringsforhold kan imidlertid gi et noe skjevt bilde av grunnmurenes plassering. De funksjonelle og byggetekniske fordelene kan i alle tilfeller ha stått i forgrunnen, kanskje muliggjort av økte ressurser hos den jevne gårdeier. Den bredere bruken bør samtidig ha svekket grunnmurens eventuelle sosiale konnotasjoner. Mot slutten av undersøkelsesperioden er flertallet av de bevarte bygningene fundamentert på stein, enten i form av grunnmurer eller steinkjellere.

Sammenhengen mellom forekomsten og utbredelsen av grunnmurer og byboernes sosiale spill er mindre klar enn hva gjelder andre trekk i undersøkelsesmaterialet. Funnene kan imidlertid tyde på at det eldste tilfellet (K325) samt den første merkbare utbredelsen omkring 150 år etter til en viss grad har båret konnotasjoner om eller vært anvendt til å manifestere sosial status. Førstnevnte ser imidlertid ikke ut til å ha blitt imitert. Den enda mer signifikante og økende utbredelsen etter pestbølgene i andre halvdel av 1300-tallet ser i stor grad ut til å bunne i byggetekniske forhold, og eventuelle sosiale signaler kan ha blitt svekket.

Boligtørrelse

De største boligene i periode II har gjennomgående skilt seg ut fra de største boligene i periode I. Stort sett ser de sistnevnte også ut til å ha markert seg gjennom andre og sjeldne attributter, som tilhugne sviller, svalganger og treromsplan. I periode II kan de derimot ikke skjernes fra bygningene i omgivelsene (riktignok kun bedømt ut fra grunnplanen), sett bort fra

størrelsen og stueformen. Bevaringsforholdene er imidlertid noe dårligere enn i periode I. To tredjedeler av de største boligene har ligget på den bredeste tomten på sitt respektive felt, men antallet tomter gravd frem i hele sin bredde er færre enn tidligere.

Samtidig er de største boligene i periode II kun 1/5 større enn gjennomsnittsboligen, mens den tilsvarende forskjellen i periode I er 1/3. Boligstørrelsen alene ser med andre ord ut til å ha blitt et mindre effektivt middel for å uttrykke sosial posisjon i lokalmiljøet. Som antydnet under "Periode I" kan den tilsynelatende svake forbindelsen med andre potensielle statusuttrykk nettopp ha sammenheng med at størrelsen ikke lenger har vært en primær statuskanal; store arealer har ikke vært tilstrekkelig sjeldne og dermed synlige (jfr. s. 16, 17). Boligarealet ser dermed ikke ut til å korrelere med graden av øvrig statusmanifestering.

Imidlertid bør små forskjeller mellom boligarealene kunne ha blitt forsterket nettopp ved å tilføre iøynefallende attributter. Muligens kan den tilsynelatende lavere investeringen i bolighusene (toromsstuene) i periode II også reflektere toromsstuenes eventuelt endrede rolle. Det samlede antall toromsstuer i materialet ble halvert fra periode I til II. Bygårdseierne kan samtidig ha investert mer i andre boligtyper, som f.eks. overetasjene i bodene ut mot stretet (jfr. s. 3). Muligens kan de yngste og fåtallige toromsstuene også ha fått nye funksjoner, som skytningsstue (jfr. neste avsnitt), felles eldhus og bolig for tjenestefolkene (Bjøve 2005:79). Ifølge Vibeke Bjøve tyder det lave antall stuer, deres mer heterogene orientering enn tidligere samt en synkende mengde gjenstandsfunn på at toromsstuen hadde mistet en stor del av sin status som bolig (Bjøve 2005:79-80).

Boligene i br.tr. 7 (1254-1287) skiller seg noe ut fra resten av perioden, idet 4 av 5 toromsstuer har vært under 40 m². Den femte toromsstuen har imidlertid vært den største i hele undersøkelsesmaterialet – K88 på 71,5 m². I følge Schia (1991:57) kan bygningens størrelse tyde på at den har fungert som skytningsstue (felles serveringssted). Hvis K88 har vært felleseid, må den private stuestørrelsen ha gått midlertidig og relativt kraftig ned. Hvis bygningen derimot har fungert som privatbolig, synes det trolig at eieren har søkt å manifestere sosial status.

Til forskjell fra i periode I ser boligstørrelsen (toromsstuenes størrelse) i periode II i mindre grad ut til å kunne relateres til byboernes sosiale spill. Dels kan størrelsens konnotasjoner om status ha blitt svakere ettersom gjennomsnittsstørrelsen har økt og forskjellene er blitt mindre. Dels kan også toromsstuene i større eller mindre grad ha utspilt sin rolle og dermed sin status som husbondens bolig. Manifestering av status, derunder gjennom størrelse, kan i økende grad ha funnet sted i andre boligtyper.

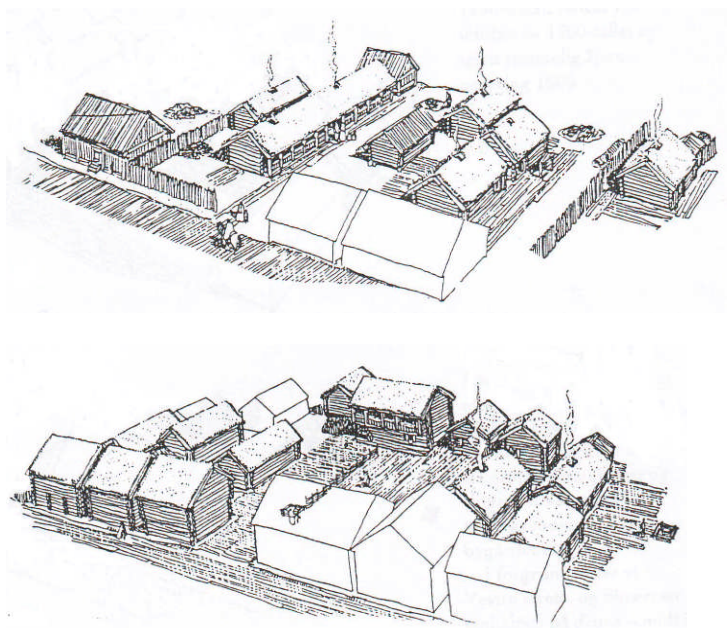
Planform: Treromsbygninger

Mens toromsstuene fortsatt dominerer i O6 (blant bygninger med kjent planform), fremviser M.t. / S.f. nå en større planmessig variasjon. Treromsbygningene utgjør en høyere andel.

Den eneste bevarte treromsbygningen i O6 (K1263) har opptrådt i br.tr. 8 (1223-1254). K1263 har sannsynligvis vært et uthus (se Flodin et al. 1992:3.3). Grunnplanen tilsier at den har vært mindre iøynefallende enn de eldre treromsbygningene på M.t. / S.f. En kan imidlertid ikke utelukke flere etasjer, da den bevarte fundamenteringen tilsynelatende har vært solid (bl.a. med grunnmur som mulig uttrykk for status, jfr. s. 68-69). K1263 har sannsynligvis også ligget på den bredeste og tettest bebygde tomten i O6. Siden svært lite er bevart på de andre tomtene, er det vanskelig å trekke noen videre konklusjoner.

For øvrig er det kun bevart treromsbygninger langs Vestre strete på M.t (figur 46). Bygningene har vært oppført mellom br.tr. 8 og 5 (1223-1352), et tidsrom Schia har kalt

”ekspansjonsperioden” (jfr. 1987d:186). Stretebygningene har ligget tett og mest sannsynlig i flere etasjer. De dårlige bevaringsforholdene i O6 gjør at stretebebyggelsen på de to feltene kun er forsvarlig å sammenligne i br.tr. 8 og 7 (1223-1287) (se også Smedstad 1991). I tillegg til å ha færre rom, er stretebygningene i O6 mindre og mer spredt enn på M.t. Muligens kan bygningsrestene gjenspeile en noe dårligere evne eller

Figur 46. Intensivering langs stretet: Rekonstruksjon av bebyggelsen på M.t. / S.f. rundt 1150 (br.tr. 11, øverst) og ca. hundre år senere (br.tr. 8, nederst), da den eldste treromsbygningen langs stretet er dokumentert (ytterst til venstre i bildet) (tegnet av Marianne Brochmann, etter Schia 1991:164).

vilje til å investere i fasadene langs stretet. Et gradvis sterkere innslag av markedsrettet produksjon og konsumpsjon har trolig løftet gaterommets betydning (Bjøve 2005:77-82; Carelli 2001:206-209; Christophersen 1980:217-218), og Vestre strete har sannsynligvis vært en sentral arena (jfr. Nedkvitne og Norseng 2000:263). Gårdeierne på M.t. / S.f. har tilsynelatende hatt økonomisk kapasitet til å utnytte stretets tiltrekningskraft; de store

stretebygningene med den stramme rominndelingen kan ha vært godt tilrettelagt for et større antall leietakere (jfr. Carelli 2001:207). En samtidig halvering i andelen toromsstuer kan tyde på at også gårdeierne selv har bosatt seg i stretebygningenes øvre etasjer (jfr. Bjøve 2005:54-57; Molaug 2001:775; jfr. s. 3).

Tradisjonelle planformer, i første rekke toromsstuen, har dominert lengre i O6. Håndverksvirksomheten og det tilhørende utsalget i O6 har muligens ikke vært like utadrettet som den eventuelle detalj- og engroshandelen på M.t. / S.f. Funn av skomakeravfall i O6 tyder f.eks. på at håndverket har funnet sted i de tilbaketrukne stuebygningene i like stor grad som i bodene ut mot stretet (Tørhaug 1998:114-115). Muligens møtte kjøpmennene og småhandlerne skarpere konkurranse enn skomakerne, som var organisert i eget laug (Nedkvitne og Norseng 2000:271) og i stor grad virket innenfor et avgrenset, mindre område av byen. Tilstedeværelse og deltagelse i gaterommet - det å "være i verden" (Christophersen 2001:61) - kan dermed ha vært enda mer betydningsfullt for kjøpmennene og kremmerne i Vestre strete enn håndverkerne lenger nord. Før større områder er gravet ut må tolkningene imidlertid forbli spekulasjoner.

Treromsbygningenes utbredelse kan ha hatt sammenheng med det sosiale spill nettopp ved markering av tidsriktighet, urbanitet (se f.eks. Christophersen 2001:58-61) og deltagelse, samt av de økonomiske forutsetninger og følgende muligheter som bør ha ligget til grunn. Samtidig bør virksomheten langs stretet også ha vært bestemmende for bygningenes utforming. Eventuelle sosiale forskjeller mellom feltene blir drøftet videre i kap. 6.

Svalganger

To tredjedeler av bygningene tolket med svalgang i undersøkelsesmaterialet ble oppført rundt midten av 1200-tallet (br.tr. 8 og 7, 1223-1287). De øvrige tre tilfellene stod i andre halvdel av 1000-tallet (br.tr. 14) og rundt midten av 1100-tallet (br.tr. 11). Berg (1989:164) hevder nettopp at svalganger i tilknytning til stuer i tidlig middelalder må ha vært et sjeldent syn.

Alle de tre eldste bygningene med mulig svalgang har trolig fungert som boliger (K260, O10/K167, K1765). To av dem, toromsstuen K260 og treromsbygningen O10/K167, synes å ha krevd en større arbeidsinnsats enn de øvrige på samme tid, gjennom størrelse, planform og byggeteknikk. Som tidligere nevnt har begge vært de største bygningene i sitt branntrekk, og hver av dem har stått på firkantede sviller. K1765 er derimot en mindre toromsstue, men boligfunksjonen i seg selv bør som omtalt ha medført en noe høyere investering enn hva gjelder andre bygninger på tomten (jfr. Christensen 1995:84).

Blant de fem eller seks bygningene (jfr. tabell 7-8) med mulige svalganger i br.tr. 8 og 7 var derimot kun halvparten boliger (toromsstuene K1272, K1246 og muligens også K1314). Alle boligene stod i O6. Boligene ser ikke ut til å ha skilt seg ut på annen måte, men bevaringsforholdene er relativt dårlige. Den andre halvparten (muligens L32, I45 og I04) har stått rett bak stretebygningene på M.t., som har økt i antall samtidig med utbredelsen av svalganger. Funksjonen til L32, I45 og I04 er ukjent, men solid fundamentering kan tyde på at slike ”bakbygninger” ofte har hatt flere etasjer. Både I45 og I04 har vært store (rundt 50 m² grunnplan). I enda større grad enn bakbygningene antas det at stretebygningene i perioden har hatt flere etasjer, med svalganger som etasjenes ytre forbindelser (Molaug 2001:775; Schia 1987d:182-185). Stretebygningenes svalganger kan imidlertid ha vært begrenset til overetasjene (se f.eks. ill. i Schia 1987d:184), noe som ikke har etterlatt tolkbare spor i materialet. I den grad de omtalte ”bakbygninger” har hatt flere etasjer, kan svalgangene hovedsakelig ha vært praktisk betinget.

Trolig har også svalgangene i toromsstuene i O6 fylt funksjonelle behov. De beskyttet tømmeret, og førte til at det ble et forholdsvis stabilt og tørt klima i rommet innenfor (jfr. s. 22). Tidspunktet for utbredelsen kan imidlertid også tyde på at svalgangene hadde ønskede sosiale og symbolske konnotasjoner. Svalgangene kan primært ha blitt assosiert med de nye, fleretasjes bygningstypene, som trolig var reist etter ideer fra utenlandske, kulturelt mer avanserte bysamfunn (Molaug 2001:777). Selv om stretebygningene blant dem kan ha hatt et noe rusket preg (Fett 1989:85), har de trolig gitt et mer urbant, dynamisk og tidsriktig inntrykk enn de eldre og mer tilbaketrukne hustypene i bygården, som f.eks. toromsstuen (se Christophersen 2001:58-61). Det er ikke dokumentert tilsvarende ”bakbygninger” i O6 som på M.t. Det må imidlertid påpekes at to av de tre boligene med mulig svalgang i O6 ble reist i br.tr. 8, ett trinn før det med noen grad av sikkerhet er sporet svalganger i ”bakbygningene” på M.t. / S.f. (Svalgangen til bakbygning L32 i br.tr. 8 kan vel så sannsynlig kan ha vært et forrom, jfr. Fett 1989:35, tabell 7.) Den omtalte styrkingen av bygningenes fundamenter, som klarest gir inntrykk av fleretasjes bygninger, skjer heller ikke før i brannttrinnet etter (br.tr. 7). Likevel kan utbredelsens sammenfall med utbyggingen langs Vestre strete muligens vitne om en sammenheng, nettopp før fleretasjes bygninger kan ha blitt et vanlig skue.

Det er dermed ikke usannsynlig at bygningselementer eller stiluttrykk fra mer avanserte, urbane og ”dynamiske” hustyper er blitt tatt opp i den tradisjonelle og mer skjermede bygningsmassen. Slik kan byboerne ha søkt å øke eller eventuelt demonstrere sin kulturelle kapital, og svalgangene kan sådan ha vært en del av et sosialt spill. Muligens kan svalgangene ha uttrykt høyere sosial status i O6, hvor de tradisjonelle og eldre bygnings-

typene i større grad preget bebyggelsen. I takt med at de multifunksjonelle, fleretasjes bygningstypene ble en mer naturlig og etablert del av bybebyggelsen, kan svalgangenes aktualitet og konnotasjoner om det kulturelt avanserte ha sunket. Andelen toromsstuer har imidlertid også vært nedadgående. Generelt er sporene etter svalganger foreløpig for få og usikre til at tolkningene kan anses som noe mer enn spekulasjoner.

Svalganger kan ikke spores rundt bygningers førsteetasje etter 1287, før de trolig har opptrådt som en del av det såkalte renessansehuset fra slutten av 1500-tallet (jfr. Christensen 1995:123; Ekroll 1991:83). De tidligste, mulige eksemplene (i br.tr. 14 og 11) kan i kraft av sin sjeldenhet, ”kostbarhet” (jfr. s. 16, 17) og kombinasjon med annen investering i bygningene i noen grad ha fungert som ledd i huseiernes sosiale posisjonering i lokalmiljøet. Som nevnt hevder Christensen (1995:95) at svalgangenes estetiske virkning nettopp må ha betydd mest.

Tomtestørrelse

I en undersøkelse av tomtestørrelsens eventuelle forbindelse med et sosialt spill kan det være hensiktsmessig å finne ut hvorvidt bygårdene eller bygningene på de største tomtene har skilt seg ut fra bebyggelsen på de øvrige og mindre tomtene. Med utgangspunkt i tomtebreddene (tomtelengdene blir diskutert nedenfor) er det imidlertid forholdsvis små forskjeller innad på feltene, i særlig grad i O6. Det er også et begrenset antall målbare tomter på hvert felt. Selv om en rekke potensielle statusuttrykk er sporet på den til enhver tid største tomten (på M.t. / S.f.), er det ofte vanskelig å skjelne mellom bygårdene. Det synes derfor mest fruktbart å basere undersøkelsen på en sammenligning mellom feltene, der skillelinjene er klarere. Diskusjonen omkring eventuelle sosiale forskjeller vil fortsette i kap. 6.

Som nevnt er tomtebreddene på M.t. / S.f. og i O6 forsøkt beregnet ved hjelp av antatte grenselinjer (jfr. s. 23-24). Tomtelengdene byr på større usikkerhet. På S.f. har man funnet mulige grenselinjer 30 meter bak i bygårdene (jfr. Schia 1987e:206-207), nærmere bestemt omtrent midtveis mellom Vestre og Østre strete (en halv gårdslengde). Lengden bør imidlertid ha variert noe, slik som bredden (Schia 1987e:217-218). En hel bygård i O6 kan derimot ha vært 45-55 m (mellom Nordre strete og et mulig strete i øst som man ikke har sikre spor etter), men det utgravde feltet strekker seg kun inntil 24 m bak Nordre strete. Det er ikke funnet tilsvarende bakre grenser som på M.t. / S.f, og det er ingenting i bebyggelsesstrukturen som tyder på at bygårdene i O6 har vært delt i to (Molaug 1992e:3). Hvis tomtene i O6 har vært minst 45 meter lange (en antatt hel bygårdslengde), og gårdene på M.t. / S.f. har

vært ca. 30 m lange (en antatt halv bygårdslengde), vil flesteparten av tomtene i O6 ha vært større enn dem på M.t. / S.f., selv om de sistnevnte stort sett har vært bredere (jfr. figur 44).

Imidlertid bidrar visse forhold til å trekke de hele bygårdslengdene i O6 i tvil. Med få unntak har bebyggelsestettheten på feltet gjennomsnittlig vært høyere enn på M.t. / S.f. i hele undersøkelsesperioden (se tabell 3-10). Hvis ikke tomtene i O6 har hatt store, åpne bakgårder med spesielle funksjoner (som f.eks. garverivirksomhet, jfr. Schia 1991:89; Tørhaug 1998:21), og når man tar i betraktning at hver tomt eller bygård har vært bebodd av ett hushold (i gjennomsnitt 7-8 voksne individer, iflg. Schia 1987e:224), kan tettheten og presset i området virke forunderlig stort.

Skriftlige kilder vitner om at gårdene i O6 var eid av kongen i hvert fall rundt år 1300 (Nedkvitne og Norseng 2000:272; se Huitfeldt-Kaas og Unger 1851:74 [1304]; Tank 1916:1341 [1622]), og det antas at skomakerne allerede på slutten av 1100-tallet ble plassert i området ut fra kongelige forordninger (Molaug 1992d:10; Schia 1991:84-86). Fra begynnelsen av 1200-tallet og frem til omkring 1500 kan det se ut til at tyskere dominerte eller utgjorde en vesentlig del av skomakerne i Oslo (Dyrvik et al. 1979:73; Nedkvitne og Norseng 2000:272). I høymiddelalderen var de fleste av dem trolig ugifte, og oppholdt seg i Oslo kun i kortere tid (Nedkvitne og Norseng 2000:272). Det synes dermed trolig at mange skomakere og deres hushold har leid seg inn i deler av bygårdene snarere enn å eie, og at leieforholdene ikke nødvendigvis har satt arkeologiske spor. Opplysninger i skriftlige kilder tyder imidlertid på at skomakerne kjøpte husene utover på 1300-tallet, men at Mariakirken overtok tomtene (Nedkvitne og Norseng 2000:272; se Huitfeldt-Kaas og Unger 1864:385 [1413]).

I motsetning til på M.t. / S.f. er tomtegrensene i O6 meget stabile, og bebyggelsen har tilsynelatende hatt en mer ordnet og regelmessig struktur (Molaug 1992e:3). Denne høyere grad av standardisering kan også peke mot eventuell utleievirksomhet. F.eks. ble leiegårdene i det tidligste Christiania bygget på tomter som i merkbar grad var utparsellert etter faste måleenheter, i motsetning til gårdene som ble eid og bebodd av velstående byborgere (Roede 2001:75). Som i Christiania må den homogene bebyggelsesstrukturen i O6 riktignok tolkes i lys av skriftlige kilder.

Eventuelt kan bygårdene i O6 ha vært delt mellom ulike eiere uten å følge et geometrisk delingsmønster, dvs. at et hushold har eid bygninger eller deler av bygninger ulike steder i gården. En slik deling er belagt i de skriftlige kildene (Schia 1987e:1999). På M.t. / S.f. er det sannsynlig at stretebygningene eller deler av dem i perioder er blitt leid ut til kremmere, håndverkere, dagleiere osv., men til forskjell fra i O6 bodde husbonden og hans familie trolig i den samme gården, i mer tilbaketrunkne toromsstuer. Axel Christophersen

anser eierne av de store gårdene, som man sannsynligvis har funnet eksempler på på M.t. / S.f. fra 1200-tallet (jfr. figur 44), som en sosial, økonomisk og kulturell overklasse i det middelalderske bysamfunnet (Christophersen 2001:60-61). Eie- og leiehierarkiet i middelalderbyene er av historikere blitt kalt "besittelsesstigen" ("tenurial ladder"), hvor beboernes sosiale status ble bestemt av hvilket trinn de stod på (Lilley 2002:200-204). På "besittelsesstigen" ville bygårdseiere på M.t. / S.f. stå høyere enn eventuelle leietakere i O6, samt eventuelle eiere, hvis tomtene var mindre og området ikke var mer attraktivt enn M.t. / S.f. Den påfallende store mengden gårder fra området rundt O6 (Korskirkenes sogn) nevnt i de skriftlige kildene fra høymiddelalderen tyder nettopp på at gårdene gjennomgående var mindre enn lenger syd (Nedkvitne og Norseng 2000:95). Områdets attraktivitet vil drøftes videre i kap. 6.

Tar man kun utgangspunkt i tomtebreddene, som er mest forsvarlig å sammenligne på dette tidspunkt, synes det klart at eiendommene på M.t. / S.f. i de fleste perioder har hatt bredere fasader mot stretet. Særlig fra 1200-tallet blir ulikhetene mellom feltene betydelige, da tomtebreddene ved sammenslåing har økt kraftig på M.t. / S.f. Riktignok kan kun to av tomtene måles i hele sin bredde. Noe senere har i hvert fall én av tomtene i O6 også blitt en del bredere (jfr. tabell 8 og 9), men tomtene her er til dels betraktelig smalere enn på M.t. / S.f.

En eventuell generell økning av tomtebreddene i Oslo på 1200-tallet kan ifølge Molaug ha sammenheng med at bygningenes grunnplaner var større enn tidligere (Molaug 1992e:3). Ulf Alström foreslår på sin side at en mulig omstrukturering av tomtene kan ha sammenheng med Magnus Lagabøters bylov (Alström 1991:59). Det er imidlertid vanskelig å finne reguleringer i byloven som skulle ha medført en større omlegging av tomtegrensene (se Robberstad 1923). Det må også antas at tomter i et tettbygd strøk ikke enkelt har kunnet utvides, og at behovet for større plass snarere har resultert i bygging i høyden. Ved oppkjøp av nabotomter kan en breddeøkning i alle tilfeller vitne om relativt gode økonomiske kår, og muligens også om en sosial markering i landskapet.

Som berørt under "Planform" kan de større fasadene på M.t. / S.f. betraktes som bredere kontaktflater mot de urbane omgivelsene. Større synlighet i det offentlige rom kan lettere ha ledet vei til sosial posisjon enn besittelse av smalere og mer skjermede eiendommer, og samtidig vitnet om økonomisk posisjon. Bygårdseierne på M.t. / S.f. kan slik ha hatt bedre muligheter for å markere sin sosiale status i omgivelsene. Trolig stod beboerne i O6 lenger ned på "besittelsesstigen" i deler av middelalderen. Imidlertid er ikke besittelsesforholdene

bestemmende for områdets samlede status (se f.eks. Hansen 2003). Diskusjonen videreføres som nevnt i kap. 6.

Periode III: 1523 – 1624 (branntrinn 2 – branntrinn 1)

Veggkonstruksjon: Steinkjellere

I periode III har nærmere halvparten av det totale antall bevarte bygninger vært eller hatt steinkjellere (jfr. s. 50, figur 35). Fra br.tr. 1 er det også gravd frem en steinkjeller / steinbygning på de nærliggende feltene ”Nordre felt” (N.f.) og ”Oslogate 7” (O7) (Molaug 1988b:11-18; Schia 1979b:14-15).

Ifølge Ekroll (1991:75) er det i alt kjent ca. 40 steinkjellere i det gamle Oslo som er tolket til å være i bruk i perioden 1537-1624, i tillegg til alle kjellerrommene i den tidligere bispeborgen og i Olavsklosteret. Mange av kjellerne har hatt hvelv, og minst 14 av de 40 har antagelig hatt en overetasje av stein. I skriftlige kilder er det omtalt flere profane steinbygninger som skal ha blitt oppført så tidlig som på begynnelsen av 1300-tallet. Antall steinhus og kjellere ser imidlertid ut til å ha økt sterkt utover 1500-tallet (Ekroll 1997:142), noe som også reflekteres på M.t. / S.f., O6 samt på N.f. og i O7. Ekroll (1991:84) hevder at steinkjelleren ikke kan tolkes som et ”motepåfunn” siden utbredelsen var såpass stor; tilsynelatende hadde hver bygård en steinkjeller. Han anser endringen snarere som av funksjonell og praktisk art, da steinkjelleren tilsynelatende erstattet loftet og andre uthus som et mørkt, kjølig og trygt lagerrom. Endringen bidro også til at mer plass ble frigjort i bygården.

Christensen (1995:122-125) ser fremveksten av steinkjellere snarere som et resultat av én av de store revolusjonene i den norske byggeskikkens historie: Innføringen av det nord-europeiske renessansehuset. Impulsene kom først og fremst fra Nederland og Nord-Tyskland. Steinkjelleren var et trekk ved renessansens byhus som avløste den middelalderske bygården, og som for øvrig gjerne bestod av to laftede etasjer med svalganger, murte piper med peis eller ovn samt vinduer. Byene, kystområdene og landets overklasse var tidligst åpne for impulsene fra utlandet. Renaissanceens ideer og innvirkningen på byggeskikken i andre deler av den vestlige verden (Sverige, Nord-Amerika (i form av den georgianske stilen fra rundt 1700), England og Danmark) er bl.a. blitt diskutert av Andrén (1985), Deetz (1977), Johnson (1993), Rosén (2004) og Thomasson (1997). Enkelt fremstilt mener forskerne i større eller mindre grad å kunne spore en endring fra det kollektive til det individuelle, fra det organiske, irrasjonelle og asymmetriske til det planlagte, rasjonelle og balanserte, og fra folkelig, regional tradisjon til spredning av vidtfavnende, arkitektoniske ideer. Den gradvis endrede

verdensoppfatningen gav lignende utslag i byggekulturen over store områder – og blir av Deetz betraktet som en form for ”populærkultur”, som sprer seg raskt og horisontalt, i motsetning til middelalderens folkekultur, som bestod av ”trege” og vertikale tradisjoner (Deetz 1977:40-41,92-93).

Imidlertid kan ikke steinkjelleren sies å være et betegnende eller nødvendig trekk ved renessansehuset, som i første rekke kjennetegnes av økt differensiering og inndeling av rom, og en tilsynelatende holistisk plan og symmetri bak det hele (Deetz 1977:115-117; Ekroll 1991:81-83; Thomasson 1997:704,708-710). I Danmarks byer var steinkjellerne snarere en viktig del av de store kjøpmannsgårdene i stein, slik de fremstod både i høy- / senmiddelalder og renessanse (Kristensen 2003:177; Thomasson 1997:707-710). De få steinkjellerne som er kjent fra Oslos middelalder, ble mest sannsynlig også brukt til lagring av handelsvarer (Ekroll 1991:82). Thomasson (1997:722) har tolket den private steinbyggingen i Danmarks byer i høy- og senmiddelalderen som tegn både på fremveksten av et borgerskap, samt som uttrykk for konkurranse mellom byboerne som en følge av endrede hierarkiske strukturer.

Det er trolig derfor ikke tilfeldig at den større utbredelsen av steinkjellere i Oslo noe senere, på 1500-tallet, inntraff samtidig med økonomiske oppgangstider og fremveksten av et profesjonelt, moderne handelsborgerskap i byen (Nedkvitne og Norseng 2000:380; Schia 1991:155). I sin hovedfagsoppgave mener Torbjørn Landmark (1998:75-79) at byggingen av steinkjellerne nettopp har fungert som et ledd i det nye borgerskapets ”sosialt demonstrative forbruk” (”conspicuous consumption”, Veblen 1965 [1899]). Den nye byggeskikken var ifølge Landmark en del av en mer eller mindre bevisst strategi for å skape og underbygge en felles borgerlig identitet, for å markere sosial avstand til laverestående grupper i samfunnet, og for å danne motstand mot den etablerte eliten (det gamle, jordeiende aristokratiet). I likhet med Landmark knytter Schia (1988:118; 1991:155) steinkjellerne til byens borgerskap, og anser kjellerne for nærmest å ha overtatt for de tidligere storslåtte katolske kirkebygningene. Steinkjellerne representerte flyttingen av kapital ”fra kirken og dens bydannende rolle med idealer om fellesskap, til borgernes privatisering og innsats til egen ære” (Schia 1991:155). Rent praktisk bør en del av steinen i kjellerne også ha stammet fra de eldre monumentalbygningene, som nå lå i ruiner (Ekroll 1991:78; se f.eks. Sprauten 1992:130,132).

På Folkebibliotekstomten i Trondheim har man kunnet spore en tilsvarende utvikling som i Oslo, med en tydelig fremvekst og utbredelse av kjellere etter 1598. Til forskjell fra M.t. / S.f. og O6 var imidlertid en mengde av kjellerne, både de tidligste og senere, av tre (Christophersen 1988:81,150-160). Siden trekjellerne ble bygget side om side med steinkjellerne, mener Even Bjørland i sin hovedfagsoppgave (2006:99) at det ”aldri var ’ute’ å

byggje i tre” – snarere kunne størrelsen være vel så betegnende for sosial status som byggematerialet. I følge de skriftlige kildene ble tomtene i det undersøkte området eid og bebodd av byens sosiale toppskikt, hvorav de fleste var beskjeftiget med kjøpmannskap i annen halvdel av 1600-tallet (Christophersen 1988:81). I datidens Trondheim kan trekjellere derfor ha vært en akseptert og utbredt konstruksjon på borgerskapets eiendommer. En nærmere undersøkelse av omtalte og bevarte steinkjellere med hvelv i Trondheim fra 1600- og 1700-tallet har samtidig vist at deres geografiske fordeling har stått i nær relasjon til kapitalfordelingen i byen (Kregnes 1999:53). Samtidig som en steinkjeller med hvelv var betraktelig mer brann- og tyverisikker enn en trekjeller, mener Jonny Kregnes at slike kjellere også har fungert som ”manifestasjon av sosial prestisje” (1976:29). Roede (2001:239-240) ser også en klar sammenheng mellom steinkjellere (spesielt hvelvede kjellere) og husholdningenes velstand i det tidlige Christiania. Det store flertallet av befolkningen, særlig i de midtre og lavere sjikt, måtte nøye seg med mindre brannsikre, men langt rimeligere ”bjelkekjellere”.

Som nevnt har Ekroll (1991:84) hevdet at steinkjellerne vitner om en allmenn endring i måten å bo på, som tilsynelatende fant sted i enhver bygård. Sannsynligvis har renessansekjelleren vært nærmere knyttet til det daglige husholdet enn middelalderens steinkjellere, men handelsvarer har fortsatt inntatt en viktig plass (se f.eks. Kregnes 1999:53; Molaug 1988b:18). F.eks. hadde kjøpmennene i det tidlige Christiania alltid behov for kjellere, som ofte var overhvelvet (Roede 2001:240).

Mengden og størrelsen på steinkjellerne på M.t. / S.f. og også N.f. (se s. 74) på 1500- og 1600-tallet kan muligens vitne om en relativt kapitalsterk kjøpmannsklasse, som både kan ha visualisert sin nyervervede makt og dominans, men som også kan ha manifestert sin historiske forankring i det offentlige rommet, som Vestre strete (se Christophersen 2001:61, jfr. s. 71-72). I den borgerlige økonomien som utviklet seg fra slutten av middelalderen inntok kjøpmennene, særlig storhandlerne, vel ansette posisjoner i bysamfunnet. Deres anseelse økte kraftig idet handelen ble et viktig grunnlag for statens inntekter (Nedkvitne og Norseng 2000:278,378; Sprauten 1992:89). Håndverkerne tilhørte på sin side den lavest eller midterst rangerte delen av borgerstanden (Lilley 2002:214; Nedkvitne og Norseng 2000:274; Roede 2001:65; Sprauten 1992:42). Muligens er det derfor ikke tilfeldig at det kun er funnet spor etter en enkelt, mindre steinkjeller i O6, tilbaketrasket i forhold til de tilsvarende på M.t. / S.f. Et kart over Oslo før 1624 med alle helt eller delvis utgravde steinkjellere inntegnet (Schia 1988:108) viser imidlertid en forholdsvis jevn geografisk fordeling, selv om det er en konsentrasjon langs Vestre og Østre strete og i området rundt Hallvardskatedralen, den gamle bispegården (da privatbolig, jfr. s. 81) og den nye bispegården (tidligere Olavsklosteret).

Trolig vitner steinkjellerne derfor først og fremst om sterk økonomisk vekst som en stor del av byens innbyggere tok del i, men som har vært knyttet til en borgerlig tradisjon og en mer eller mindre bevisst identitetsskaping under nye økonomiske forhold. Imidlertid kan den borgerlige dynamikk, identitet og smak, som f.eks. konstruksjonen av steinkjellere, også ha fungert som et forbilde for andre deler av bybefolkningen. I det nye borgerskapets etableringsfase på 1500-tallet tok også håndverksborgere og embetsmenn del i handelen, før disse ble skjøvet ut på 1600-tallet (Dyrvik et al. 1979:59). Den mest fremadstormende og kapitalsterke delen av kjøpmannsstanden bør gradvis ha dannet en referansegruppe i bysamfunnet. Steinkjellerne kan slik betraktes som en ”indeks” på handelsborgerskapet (jfr. s. 17), som i økende grad har symbolisert en relativt høyt posisjonert gruppe. I takt med at steinkjellerne spredte seg i bygårdene, kan indeksrelasjonen til dels ha blitt svekket.

Borgernes klatring på den sosiale og økonomiske rangstigen har sannsynligvis gjort dem særlig mottakelige for nye skikker i kulturelt mer avanserte områder, nærmere bestemt den urbane eliten i europeiske land som Norge stod i handelskontakt med. Steinkjellerne i Oslo bør derfor både kunne betraktes som en del av en normativ endring i byggeskikken som ble tatt opp i novasjonsmiljøer (som de urbane elitene) og spredt i hele nordvest-Europa, og som en del av de borgerlige tradisjoner og behov, med kontinuitet tilbake til middelalderen. Like fullt som kjellerne har fylt praktiske behov, bør de ha vært relatert til det sosiale spill. Steinkjelleren var en kostbar og tradisjonelt sett sjelden konstruksjon, den kan ha gitt konotasjoner om eiernes forbindelser med kulturelt mer avanserte områder, og den kan ha blitt tilført sosial anseelse nettopp ved å indeksere det fremadstormende, velstående borgerskapet. Borgere kan igjen ha investert i kjellere for ytterligere å forhandle frem og befeste sine egne posisjoner, både i bysamfunnet og innenfor sin mangfoldige stand (jfr. s. 18). Steinkjellernes visibilitet kan riktignok ikke ha vært høy etter Carr’s og Neitzel’s oppfatning (jfr. s. 17), men bør relativt raskt ha blitt kjent blant eiernes forbindelser og naboer. Kjellernes relativt hurtige utbredelse kan også reflektere en streben etter tidsriktighet, det ”moderne” og det dynamiske i en større del av befolkningen, samtidig som konstruksjonen trolig har vitnet om relativ velstand, og med sine praktiske fordeler har festet seg som et varig trekk ved bebyggelsen.

Boligstørrelse

Som nevnt kan ingen av husene fra 1456 til 1624 (br.tr. 3 - 1) foreløpig bestemmes som boliger (jfr. s. 58). Imidlertid kan den største steinkjelleren K1 i det yngste brannttrinnet (delvis bygget i br.tr. 2, figur 47) samt kjelleren K2 på N.f. ha vært eksempler på det allerede omtalte renessansebyhuset, med boligfunksjon i én eller to overetasjer (Ekroll 1991:81-83). I

så tilfelle kan K1 på M.t. / S.f. ha vært dobbelt så stor (ca. 135 m²) som den største toromsstuen som noensinne er sporet på feltene, mens K2 på N.f. har vært minst 75-80 m². Arealene må fordobles ytterligere hvis husene har hatt boligfunksjon i to etasjer. Imidlertid bestod

Figur 47. Østrommet i steinkjeller K1 på M.t. / S.f. (br.tr. 1 og 2) sett mot nordvest (fra Schia 1987d:60).

andreetasjen som oftest kun av et lavt loftsrom (Christensen 1995:126).

Både K1 og K2 skiller seg betraktelig ut fra de øvrige kjellerne i perioden, hvor de målbare har hatt et areal på mellom 15 og 28 m². Størrelsen på den eneste steinkjelleren i O6 kan ikke fastslås, men har mest sannsynlig vært betydelig mindre enn K1 og K2. De største privatresidensene i byen for øvrig lå i to ombygde monumentalbygninger fra middelalderen – østfløyen i det tidligere Olavsklosteret (biskopens nye residens), samt den gamle bispegården (borgermester Christen

Mules og senere handelsmannen Niels Tollers residens, jfr. Sprauten 1992:133). Bygningenes størrelse er uklar, men sistnevnte har bl.a. inneholdt en festsal på hele 90-100 m², samt omfattet to fløyer i tillegg (Ekroll 1991:85). Til sammen må grunnplanen dermed ha vært en god del større enn i den største bygningen i materialet (K1 på ca. 135 m²). For øvrig er ikke en tilstrekkelig andel av Oslos renessansehus bevart eller dokumentert godt nok til å foreta en sammenligning av størrelsesforholdene her.

Arealøkningen i renessansen har for en stor del bunnet i at bolighuset overtok funksjoner som ulike bygninger hadde hatt tidligere (Christensen 1995:118,125-126; Ekroll 1991:83-84; Thomasson 1997:714). Utvidelsen hadde imidlertid ikke vært mulig uten det nyinnførte pipeildstedet, som åpnet for oppvarming av flere etasjer og rom (Christensen 1995:125-126; Rosén 2004:202). Lokale drivkrefter for sammenslåingen av funksjoner var ifølge Christensen (1995:118) et behov for å spare på tømmeret, som var blitt en eksportnæring, samt økt vekt på forbedring og rasjonalisering av tekniske løsninger. Som tidligere omtalt må byhusets utforming i Oslo imidlertid ses i sammenheng med impulser som gjorde seg gjeldende i hele Nord-Europa. Både K1 og K2 har imidlertid mest sannsynlig stått side om side med mindre, enetasjes bolighus, og må i all hovedsak ha representert den velstående delen av bybefolkningen (Christensen 1995:124).

Den betydelige arealøkningen i periode III bør derfor i relativt høy grad ha hatt sammenheng med byboernes sosiale spill. Selv om størrelsen kan betraktes som et resultat av en praktisk omstrukturering av bygården, ble renessansens impulser tidligst tatt opp av borgere med nær tilknytning til kulturelt mer avanserte miljøer, og som samtidig hadde økonomiske forutsetninger for å bygge såpass monumentale hus (Christensen 1995:122). De store boligene, som effektivt markerte seg i omgivelsene, kan derfor også reflektere eiernes manifestering av sosial status i det for øvrig relativt tradisjonelle bygningsmiljøet.

Sammenfatning i historisk lys

Periode I (1025-1223)

Beboerne på M.t. / S.f. og i O6 i byens eldste hundreår (1025-1137) har stort sett levd i en fredelig tid (Nedkvitne og Norseng 2000:47; Sigurðsson 1999:73-74). Bebyggelsestettheten har vært relativt lav, med begrenset hushold- og håndverksaktivitet på begge felt (Molaug 2002d:60; Wikstrøm 2006:49,68,95-96). Bygningene har gjennomgående vært enkle, og boligene forholdsvis små. Spesielle kjennetegn og detaljer (f.eks. tilhugne sviller) har kun opptrådt enkeltvis i det bevarte materialet; tilsynelatende har ingen dominerende strømninger funnet sted. Delvis kan det skyldes det noe lavere antall bygninger i de tre eldste branntrinnene. Bygningsdetaljer som senere kan ha nådd en større utbredelse (tilhugne sviller, svalganger og grunnmurer) ser imidlertid ikke ut til å ha opptrådt tilfeldig i den eldste tiden. Trekkenes relative kostbarhet, deres sjeldne forekomst samt kombinasjon med andre potensielle statusuttrykk i bygningene eller bygårdene kan tyde på at de til dels ble anvendt for å manifestere sosial status i omgivelsene, og til dels også assosiert med noe stilfullt i lokalmiljøet. Funksjonelle betraktninger bør imidlertid også ha virket inn, noe som tydeligst kan ha kommet til uttrykk i de tilhugne svillenes egnethet som fundament for store bygninger. Undersøkelsesmaterialet er begrenset, og den svake elaboreringen av husene (på grunnplan) kan også vitne om liten vilje til eller behov for å investere mer enn nødvendig i bygården, i en periode da byen og den urbane virksomheten nærmest var på pionerstadiet.

Imidlertid er det sporet et større innslag av mer avanserte planformer i de tre eldste branntrinnene enn i den senere delen av periode I, nærmere bestemt to større treromsbygninger på M.t. / S.f., samt én mulig treromsstue på hvert av feltene. Treromsbygningene er sjeldne i det bevarte bygningsmaterialet både fra Oslo og Trondheim i perioden, og kan uansett funksjon og i kombinasjon med andre mulige statuselementer ha vakt en viss sosial oppsikt – selv om de ikke ser ut til å ha blitt imitert i ettertid. Tradisjonelt har middelalderens

treromsstuer vært assosiert med de noe høyere sosiale lag, men de totalt tre eksemplene fra Oslo er så små og få at planformen foreløpig ikke ser ut til å ha fungert som et effektivt uttrykk for status.

I br.tr. 11 (1137-1159) gjør bebyggelsestettheten på begge felt et kraftig sprang fremover, og spor etter hushold- og håndverksaktiviteter øker betydelig (Molaug 2002d:60; Wikstrøm 2006:71). Nedkvitne og Norseng mener gjenoppbyggingen markerer en "ny giv" i byens utvikling, med sterk vekst utover på 1100-tallet (Nedkvitne og Norseng 2000:80,104). Midten av 1100-tallet kan imidlertid også ha vært en vanskelig tid for byboerne, med borgerkrig og usikkerhet fra 1130-årene, og en halvering av Oslo bispedømme omkring midten av århundret (Nedkvitne og Norseng 2000:73-74,254). Vanskelighetene har imidlertid ikke satt synlige spor i bygningsmaterialet fra M.t. / S.f. og O6. I perioden har det funnet sted en distinkt og relativt kraftig utbredelse av bygninger på tilhugne sviller, noe som kan vitne om økt investering i husene generelt. Utbredelsen kan samtidig reflektere en streben etter tidsriktighet eller økt kulturell kapital, samtidig som svillenes eventuelle opprinnelige konnotasjoner om status og aktualitet kan ha blitt svekket.

Boligene har gjennomgående vært mindre i periode I enn i periode II og III, selv om enkelttilfeller har skilt seg ut. De få større boligene kan nettopp i kraft av sin sjeldenhet ha vitnet sterkere om sosial status enn tilsvarende boliger i senere perioder, noe som kan se ut til å ha blitt aksentuert ved kombinasjon med andre potensielle statusuttrykk.

Periode II (1223-1523)

Periode II innledes med en omstrukturering og utvidelse av tomtene på M.t. / S.f., tettere bebyggelse langs stretet på samme felt samt en tilsynelatende konsentrert utbredelse av svalganger på grunnplan i det samlede bygningsmaterialet. Andelen toromsstuer synker på M.t. / S.f., tilsynelatende en generasjon før det samme skjer i O6.

Samtidig kan byboerne ha opplevd fredeligere tider, etter at borgerkrigene hadde rast siden 1130 (Sigurðsson 1999:112-113). Befolkningen økte fortsatt kraftig, og konge- og kirkemakten ekspanderte (Nedkvitne og Norseng 2000:96,101; Sigurðsson 1999:113). Det nye embetsverket som vokste frem på 1200-tallet (se f.eks. Magnus Lagabøters bylov fra 1276 (Robberstad 1923)) gav individet bedre rettsikkerhet og utfoldelsesmuligheter enn tidligere (Nedkvitne og Norseng 2000:254), og kan ha vært en medvirkende årsak til eller forutsetning for den oppblomstrende aktiviteten langs Vestre og Nordre strete.

Vestre strete kan imidlertid ha spilt en særlig betydningsfull rolle idet en markedsrettet økonomi gjorde seg gradvis mer gjeldende på 1200-tallet, og det har tilsynelatende vært

investert noe mer i fasadene på M.t. / S.f. enn i O6. De tettbygde, store flerromsbygningene kan ha markert det urbane, kulturelt avanserte og tidsmessige, samt manifestert bygårdseierens økonomiske betydning i det nye landskapet. Fasadene ser også ut til å ha vært betraktelig bredere langs Vestre strete, noe som i mange tilfeller bør ha reflektert relativ velstand. Den noe mer tradisjonelle bebyggelsen i O6 kan samtidig vitne om ulike næringsmessige behov i de to områdene. Investeringen i kontakten med gaterommet kan likevel ha gitt byboerne på M.t. / S.f. en noe mer fremtredende plass i bysamfunnet.

Den mulige utbredelsen av svalganger i 1. etasje i begynnelsen av periode II kan delvis være et funksjonelt resultat av den tiltagende byggingen i høyden langs med og også bakenfor stretet. Svalgangene i flere av tidens toromsstuer kan derimot tyde på etterligning og inspirasjon, så lenge de avanserte og ”urbane” bygningstypene ennå var et relativt fremmedartet element i bebyggelsen. En slik etterligning har i tilfelle kun forekommet i O6, der det også ser ut til å ha stått færrest fleretasjes bygninger. Tolkningen må imidlertid tas med forbehold (jfr. s. 56).

Muligens har bygårdene i O6 har vært leid ut i deler av høymiddelalderen. Besittelsesforholdene har imidlertid ikke alene vært bestemmende for områdets sosiale status, selv om ”besittelsesstigen” sannsynligvis har vært nært forbundet med annen sosial posisjonering. Områdets generelle attraktivitet diskuteres videre i kap. 6.

Kirkens, kongens og andre jordeieres økte inntekter på 12- og 1300-tallet (Nedkvitne og Norseng 2000:201-202) bør ha kommet store deler av byen til gode. Tomtene kan ha blitt bredere på begge felt, riktignok på bekostning av de tilgrensende eiendommene. Toromsstuene har gjennomsnittlig vært større enn tidligere, og fremviser knapt forskjeller feltene i mellom. Idet store boliger er blitt vanlig, kan sammenhengen med eierens sosiale status imidlertid ha blitt svakere. I høy- og senmiddelalderen kan stadig flere byboere ha bosatt seg i andre bygninger i bygården, mest sannsynlig i lofts- og stretebygningenes overetasjer. Toromsstuen kan følgelig ha mistet noe av sin sosiale betydning og status som bolighus.

Grunnmuren, et sjeldent og relativt ressurskrevende fundament, kan før 1300 delvis ha vært ment å manifestere eierens sosiale status. Den første betydelige utbredelsen i andre halvdel av 1200-tallet bør imidlertid også ha bunnet i nye byggetekniske behov. Etter 1300 kan grunnmurens funksjonelle og byggetekniske fordeler ha stått i forgrunnen, kanskje muliggjort av økte ressurser hos den jevne gårdeier. Den økte andelen i hundreåret etter Svartedauden kan delvis gjenspeile at den jevne byboer, som håndverkerne og kjøpmennene, nå fikk en større del av produksjonen (Nedkvitne og Norseng 2000:338-339,368-369). I samme periode bosatte en rekke hanseatiske handelsmenn seg fast i byen, og skulle trolig i de

følgende årene utgjøre det mest velstående og mektige sjiktet i byens borgerskap (Benedictow 1995:195; Dyrvik et al. 1979:57-59; Nedkvitne og Norseng 2000:366). Muligens kan den økte bruken av stein i bygningskonstruksjonen, som fra slutten av 1500-tallet kom til uttrykk i steinkjellerne, derfor også ha vært utslag av sterkere fremmed innflytelse. De fleste hanseatene i Oslo kom fra Rostock (Nedkvitne og Norseng 2000:358), der en relativt omfattende utbygging i stein fant sted allerede på 1200-tallet (Mulsow 1999:369).

Periode III (1523-1624)

Steinkjellerne som ble utbredt mot slutten av 1500-tallet og begynnelsen av 1600-tallet kan delvis ha vært et resultat av renessansens normative stilendring, som ble tatt opp i novasjonsmiljøer og spredt over hele nordvest-Europa. Like fullt har steinkjellerne hatt røtter tilbake i middelaldersk, borgerlig tradisjon. Kjellernes utbredelse kan derfor gjenspeile den økte betydningen og anseelsen til handelsborgerskapet, som i merkantilismens tidsalder på 1600-tallet var tiltenkt en nøkkelrolle (Dyrvik et al. 1979:86-88). Den kostbare konstruksjonen har sannsynligvis manifestert og korrelert med relativ velstand. Den markante utbredelsen vitner samtidig om sterk økonomisk vekst, samt om en mulig higen etter det tidsriktige, dynamiske og ”moderne”. Steinkjellernes praktiske fordeler bør ha medvirket til at konstruksjonen fikk et varig feste i bebyggelsen. Sammenslåingen av funksjoner bidro til at det klassiske renessansebyhuset var betydelig større enn middelalderens boliger. Samtidig har byen trolig fremdeles vært preget av mindre, enetasjes bolighus. Renaissancebyhuset kan derfor også ha vært ment å signalisere tilknytning til kulturelt mer avanserte miljøer, samt de økonomiske forutsetningene for en såpass monumental konstruksjon.

Kapittel 6

Utleddning og avslutning

Sosiale forskjeller mellom midtre / søndre og nordre bydel?

Selv om undersøkelsens hovedmål er å undersøke sosiale ytringer i det arkeologiske materialet, vil det nå søkes å utlede en tolkning av de sosiale ”realiteter” – dvs. om eventuelle sosiale forskjeller mellom M.t. / S.f. (søndre / midtre bydel) og O6 (nordre bydel).

Den eldste bybebyggelsen kan ha nådd O6 rundt 50 år etter at de første beboerne slo seg ned på M.t. / S.f. i første halvdel av 1000-tallet. Frem til nærmere midten av 1100-tallet var bebyggelsestettheten lav på begge felt. Bygningene lå mest spredt i O6, og andelen boliger var tilsynelatende betydelig lavere enn på M.t. / S.f. (37,5 % mot 75 %). Forskjellene kan vitne om færre byboere i den nordre delen av byen, som dels kan ha holdt til sesongmessig (jfr. Molaug 1992e:2). Det sparsomme gjenstandsmaterialet gir riktignok ingen tydelige indikasjoner på næringsmessige forskjeller mellom feltene i perioden. Både på M.t. / S.f. og i O6 ser det ut til å ha foregått en viss håndverksvirksomhet, men trolig ikke som hovederhverv. Maritim virksomhet, jordbruk og fehold har også funnet sted på begge felt (Molaug 2002d:60; Tørhaug 1998:51-55,117; Wikstrøm 2006:49,68-69,97).

Imidlertid kan bygningenes fremtoning reflektere visse ulikheter. Relativt sjeldne og ressurskrevende elementer som svalgang, tilhugne sviller og grunnmur opptrer kun på M.t. / S.f. i perioden. I de første nærmere 75 år med bybebyggelse i O6 er ingen av husene blitt elaborert på tilsvarende måte. En mer spredt, perifer og tildels mindre bofast befolkning har muligens ikke hatt behov for, vilje eller evne til å bygge husene sine med spesiell flid eller forsyne dem med representative elementer. Det må riktignok understrekes at kun bygningenes nederste deler er bevart.

O6 kan imidlertid neppe betraktes som et ”fattig” område i byens eldste tid. Én av de to eldste toromsstuene på feltet kan ha hatt delt forrom og steintrapp utenfor, noe som må ha krevd relativt stor innsats. Muligens kan også en fleretasjes bygning ha blitt oppført på feltet i samme branntrinn, i så fall et merkbart tidlig eksempel (jfr. Molaug 2001:775,777). Riktignok kan det ha stått en toromsstue med delt forrom på M.t. / S.f. allerede i branntrinnet før, og det er samtidig sporet en bygning her som muligens har hatt flere etasjer (jfr. Schia 1987d:182).

Forskjellene mellom feltene kan antakelig best beskrives i relasjon til de ulike ”dryppe ned”-perspektiver (jfr. s.18-19). Mens steintrapper og toromsstuer med delt forrom knapt er blitt dokumentert i materialet etter den eldste tiden (steinen kan riktignok ha blitt gjenbrukt i

andre konstruksjoner), er både svalganger, tilhugne sviller og grunnmurer tilsynelatende blitt relativt utbredt på begge felt i senere perioder. Potensielt stilfulle elementer ser ut til å ha opptrådt tidligst på M.t. / S.f., og kan i senere perioder ha spredt seg til husholdninger på begge felt. Hvis elementene delvis har fungert som sosiale ytringer, kan visse bygårdseiere på M.t. / S.f. ha blitt betraktet som del av en referansegruppe.

Det er riktignok få tydelige tegn på at de aktuelle trekkene har vært i bruk lenger i O6 enn på M.t. / S.f., noe som i tilfelle kunne ha vitnet om et behov på M.t. / S.f. for å opprettholde sosial distanse. Mønsteret gir snarere inntrykk av en relativt homogen befolkning, men med et høyere ”sosialt tak” på M.t. / S.f. Flertallet av de potensielt stilfulle bygnings-elementene opptrådte første gang i de tre eldste branntrinnene (1025-1137), mens O6 kan ha vært en geografisk og sosial periferi. Den tidligste imitasjonen eller elaboreringen i O6 kan ha vært et utslag av områdets økte betydning og anseelse, idet bebyggelsestettheten og skomakervirksomheten samtidig ser ut til å ha vært i kraftig vekst (jfr. Tørhaug 1998:94-96). I nærheten vokste det kirkelige senteret rundt bispekirken frem, noe som bør ha bidratt til å forskyve byens sentrum mot nord (jfr. Nedkvitne og Norseng 2000:100).

Fra midten av 1100-tallet til midten av 1300-tallet (da det har stått toromsstuer på begge felt) har boligene på M.t. / S.f. i gjennomsnitt vært 9 % større enn boligene i O6. Imidlertid har to særlig omfangsrike boliger på M.t. / S.f. (O10/K167 og K88, blant i alt 29 målbare boliger på feltet i perioden) hatt en sterk innvirkning på resultatet. Ved å se bort fra disse er gjennomsnittsstørrelsen omtrent lik på begge felt.

Iøynefallende bygningstyper hva gjelder størrelse og planform ser riktignok ut til å karakterisere M.t. / S.f. snarere enn O6, selv om de utgjør et lite antall. Tre store treromsbygninger ble oppført på M.t. / S.f. i løpet av perioden 1075-1159, og en uvanlig stor toromsstue ble bygget etter midten av 1200-tallet. I O6 har det kun stått en mindre treromsbygning i andre halvdel av 1200-tallet, mens en toromsstue i tilsvarende sjikt som den på M.t. / S.f. ble oppført i første halvdel av 1300-tallet. M.t. / S.f. har som omtalt i kap. 5 skilt seg ytterligere ut med et større antall treromsbygninger inntil stretet fra første halvdel av 1200-tallet, og en tidligere og raskere ”urbanisering” (flere større, fleretasjes bygninger og færre toromsstuer) også innover i gården. Samtidig er de få fremgravde tomtene blitt betraktelig bredere enn i O6, noe som bør ha signalisert en viss økonomisk og sosial posisjon (jfr. s. 76).

Den raskere urbaniseringen på M.t. / S.f. reflekterer trolig et sterkt befolkningspress, som både kan ha bunnet i generell befolkningsvekst (jfr. Christophersen 1980:218) og områdets økte attraktivitet i et gradvis mer markedsrettet økonomisk landskap. Bygårdseierne på M.t. / S.f. kan ha utnyttet de økonomiske realiteter, samt ha markert kjennskap til det tids-

riktige, urbane liv i kulturelt mer avanserte områder. Den noe mer tilbaketrukkede og tradisjonelle bebyggelsen i O6 kan reflektere Nordre stretes mer perifere økonomiske betydning, og muligens også gårdeierens noe dårligere muligheter til å foreta investeringer i samme størrelsesorden som på M.t. / S.f. Forskjellene kan imidlertid også ha sammenheng med ulike næringsmessige behov og besittelsesforhold (jfr. s. 72, 75-76). Den eventuelle utbredelsen av svalganger i O6 rundt midten av 1200-tallet kan riktignok muligens vitne om de urbane og tidsriktige bygningstypenes attraktivitet og statusmessige konnotasjoner (jfr. s. 73-74).

På grunn av de svært fragmenterte kulturlagene i O6 er det fra senmiddelalderen vanskelig å sammenligne bebyggelsen på de to feltene. Imidlertid kan utbredelsen av steinkjellere, som gjerne er gravd ned i bedre bevarte lag, gjenspeile en signifikant forskjell: Mens det yngste brannttrinnet (1567-1624) kan fremvise tre steinkjellere (samt én trekjeller på syllmur og steinbrolegning) på M.t. / S.f., hvorav én er av betydelig størrelse, er det kun dokumentert en liten, tilbaketrukket steinkjeller i O6. Steinkjelleren var som omtalt i kap. 5 en ressurskrevende konstruksjon som tidligst fikk sin utbredelse i velhavende novasjonsmiljøer. Det relativt høye antallet på M.t. / S.f. kan også vitne om handelsborgerlige tradisjoner og virksomheter i området (jfr. s. 4, 79), mens O6 fremdeles kan ha vært preget av de håndverksmessige aktiviteter som trolig hadde funnet sted i århundrer (se f.eks. Nedvitne og Norseng 2000:271-274). Nedkvitne og Norseng (2000:274) påpeker samtidig at de fleste håndverkerne trolig hadde lavere status enn kjøpmennene. F.eks. fikk skomakerlauget aldri noen politisk innflytelse.

Mest sannsynlig har feltenes relative sosiale konnotasjoner variert i løpet av undersøkelsesperioden. Frem til midten av 1100-tallet bærer O6 preg av periferi og relativt lav investering i bygningsmassen, mens et visst antall stilfulle elementer og iøynefallende bygningstyper er sporet i den noe tettere bebyggelsen på M.t. / S.f. Trolig har den midtre / søndre bydelen vært tillagt høyere sosial status enn byens nordre utkant i perioden. Fra midten av 1100-tallet, da den nordre bydelen etableres og en samlet skomakervirksomhet vokser frem i O6, vitner undersøkelsesmaterialet om en geografisk relativt homogen befolkning, hvor boligstørrelsen, tomtestørrelsen og graden av emulering har vært omtrent like stor på hvert felt. Omkring hundre år senere kan den økonomiske utviklingen ha tilgode sett området og virksomheten rundt Vestre strete. En urban og "tidsriktig" bebyggelse på de nå relativt store tomtene på M.t. / S.f. må både ha krevd betydelige ressurser og ha vært innbringende for bygårdseierne. De mindre tomtene i O6 preges lenger av tradisjonelle bygningstyper, som muligens heller ikke har vært eid av beboerne i perioden. Trolig merkes den midtre / søndre bydelen stadig sterkere av handelens bedre betingelser, og følgelig av

kjøpmennenes økende selvrespekt og anseelse. Den differensierte utbredelsen av kapitalkrevende og tidsmessige steinkjellere på 1500- og 1600-tallet kan vitne om forsterkede forskjeller mellom de to områdene.

Det må imidlertid påpekes at den bygningsmessige likheten mellom feltene er betydelig sterkere enn forskjellene, og at de geografiske ulikhetene ikke kan sammenlignes med de tilsvarende i moderne tid. Feltene vitner verken om fattigdom eller særlig rikdom, selv om en kapitalsterk befolkning ser ut til å tre frem på M.t. / S.f. i siste del av undersøkelsesperioden.

Oppsummering og perspektiver

Undersøkelsens hovedmål har vært å avdekke hvordan og i hvilken grad bygårdsbebyggelsen i det gamle Oslo kan reflektere et sosialt spill, i form av manifestering av og streben etter status i et lokalt, urbant miljø. Både byboernes intensjoner og tolkninger er blitt ansett som relevante og tilnærmelige i et studium av de materielle spor. En mening eller betydning er riktignok aldri uttømmende. Undersøkelsesobjektene kan tolkes på alternative måter, med utgangspunkt i ulike forståelseshorisonter. I lys av humanistiske og samfunnsvitenskapelige perspektiver på materiell kultur, mening og sosial posisjonering, og ved undersøkelse og samordning av krysskulturelle og kulturhistoriske kontekster, har et betydelig antall bebyggelsestrekk syntes å egne seg i den foreliggende undersøkelsen og tolkningen av Osloboernes sosiale ytringer.

Bebyggelsesutviklingen i det gamle Oslo kan karakteriseres av konformitet og tradisjon, med spor etter større endringer på 1200-tallet (færre toromsstuer og fortetting langs stretet) og på 1500- og 1600-tallet (utbredelse av steinkjellere og endring av bygårdsstrukturen). Bygningsmassen er relativt nøktern, og løsningene ser i stor grad ut til å ha bunnet i tradisjonsbetingede, funksjonelle og byggetekniske overveielser. Ved nærmere ettersyn i tid og rom er det imidlertid oppdaget markante forskjeller, distinkte uttrykk og forbigående strømninger som er tolket til å ha sammenheng med enkelthusholdningers sosiale posisjonering i lokalmiljøet. Selv om materialet og undersøkelsesområdet er begrenset, kan ikke utviklingen sies å ha vært preget kun av varige stiler som unntaksvis ble avløst av nye estetiske normer, uten at byboerne hadde oppfatninger om det nye og tidsmessige (jfr. s. 18). Riktignok kjennetegnes ikke bebyggelsesutviklingen av den moderne motens logikk (jfr. s. 18-19). Derimot har ”dryppe-ned”-perspektiver vist seg fruktbare ved undersøkelse av et sosialt spill i et urbant, representativt og koherent differensiert (jfr. s. 2) miljø.

De sosiale ytringene har tatt ulike former gjennom undersøkelsesperioden. I den relativt enkle og spredte bygningsmassen i Oslos eldste hundreår kan tilhugne sviller, svalgang og grunnmur ha bidratt til å manifestere bygårdseiernes sosiale posisjon. Elementene kan anses som stilfulle idet de er blitt tatt i bruk på et bredere plan i ettertid. Riktignok har kun de tilhugne svillene fått en umiddelbar og sterk utbredelse, samtidig som bebyggelsestettheten har økt kraftig. Den brå nedgangen etter to generasjoner kan vitne om svillenes synkende attraktivitet og aktualitet.

Frem til rundt 1200 kan de større boligene i kraft av sin sjeldenhet ha vitnet sterkere om sosial status enn tilsvarende boliger i senere perioder. Sjeldne planformer i perioden (primært de større treromsbygningene) bør ha signalisert relativt god tilgang til ressurser, selv om disse av ulike grunner (f.eks. funksjonmessige endringer, relativ kostbarhet, uintentert mening) opptrådte i svært begrenset antall.

Markedsøkonomisk utvikling og et sterkere embetsverk kan ha lagt til rette for økt aktivitet mot gaterommet fra første halvdel av 1200-tallet. Tilsynelatende er det blitt investert mest i fasadene mot Vestre strete, hvor de tettbygde, relativt monumentale bygningene dels kan ha båret konnotasjoner om tidsriktighet, urbanitet og om det kulturelt og økonomisk avanserte. En kortvarig, tilsynelatende samtidig utbredelse av svalganger i de tradisjonelle toromstuene kan muligens vitne om inspirasjon fra de nye bygningstypene. Selv om toromstuene på 1200- og 1300-tallet var større enn tidligere, kan de ha mistet noe av sin opprinnelige status og betydning som bolighus. Byboerne kan samtidig ha investert mer i andre boligtyper.

Grunnmuren kan før 1300 se ut til å ha vært forbeholdt større eller tilsynelatende noe mer velhavende husholdninger. Den økte utbredelsen i det påfølgende århundret kan både ha vært et utslag av byggetekniske behov, sterkere fremmed innflytelse samt økte ressurser hos den jevne gårdeier. Eventuelle sosiale konnotasjoner kan samtidig ha blitt svekket.

Utbredelsen av steinkjellere fra slutten av 1500-tallet kan delvis ha vært en følge av renessansens normative stilendring, men samtidig ha vitnet om handelsborgerskapets økende samfunnsmessige betydning og anseelse. Den kostbare konstruksjonen har sannsynligvis korrelert med og signalisert relativ velstand, som riktignok må ha økt i store deler av bybefolkningen. Den hurtige utbredelsen kan vitne om en mulig higen etter det tidsmessige og ”moderne”, mens kjellernes praktiske fordeler bør ha medvirket til at konstruksjonen fikk et varig feste i bebyggelsen. Det funksjonelt oppdelte og omfangsrike renessansebyhuset kan i en for øvrig tradisjonell bygningsmasse ha konnotert økonomisk stand og tilknytning til kulturelt mer avanserte miljøer.

Som drøftet tidligere i kapittelet har undersøkelsen av de sosiale ytringer også kunnet belyse eventuelle sosiale forskjeller mellom midtre / søndre og nordre bydel. Forholdet kan muligens karakteriseres ved tre faser. Frem til nærmere midten av 1100-tallet kan den nordre bydelens utkantpreg og enklere bygningsmasse ha reflektert en relativt lavere sosial status. I det påfølgende hundreåret, da aktiviteten og bebyggelsestettheten ser ut til å ha økt spesielt i nord, kan den homogene bygningsmassen vitne om sterkere jevnbyrdighet. Fra midten av 1200-tallet kan markedets og handelens tiltagende samfunnsmessige betydning se ut til å ha styrket den midtre / søndre bydelens posisjon, noe som enda tydeligere kan ha kommet til uttrykk i bygningsmassen på 15- og 1600-tallet.

Forhåpentligvis kan undersøkelsen bidra til økt oppmerksomhet omkring og forståelse av hvordan den tilsynelatende likeartede og funksjonelle bygningsmassen i én av landets eldste byer aktivt kan ha blitt anvendt i et sosialt spill, der byboere har markert posisjon eller søkt anerkjennelse i det lokale, urbane miljøet. Selv om særlig middelalderens hierarkier og sosiale fellesskap trolig har øvd betydelig makt over individet, har de enkelte bygårdseiere eller beboere også hatt muligheter til utfoldelse og sosial oppdrift. De sosiale ytringene kan riktignok ha tatt ulike former i forskjellige miljøer og områder, noe som åpner for analyse av potensielle sosiale forskjeller.

Tilsvarende undersøkelser av andre norske middelalderbyer kan trolig avdekke ulike mønstre, f.eks. hva gjelder anvendte uttrykk og eventuelle strømmingers intensitet og langvarighet. Varierende mønstre kan vitne om ulike økonomiske, sosiale og historiske betingelser, kulturelle referanserammer og befolkningssammensetninger i de forskjellige byene. En sammenligning kan også belyse bygningsmessige spredningsmønstre. Disse kan vitne om grad av kontakt, aktuelle referansegrupper, byenes relative sosiale og økonomiske posisjon samt deres utenlandske forbindelser i løpet av undersøkelsesperioden. I et videre perspektiv kan bygningslevninger fra utenlandske områder inkluderes i forskningen, for slik å nærme seg byboernes inspirasjonskilder og kulturelle utveksling over større avstander.

Litteraturliste

Aanensen, Hans Olaf, Jon Brønne og Tore Drange

2000 *Gamle trehus*. Universitetsforlaget, Oslo.

Alström, Ulf

1991 *Hus och gård i Olavs vård. Trondheim ca. 990-1300*. Occasional Papers in Archaeology 2. Societas Archaeologica Upsaliensis, Uppsala.

Alström, Ulf og Brian J. Hodkinson

1986 *Stratigrafisk analyse. Delfelt FA, FT og FU*. Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten, Meddelelser nr. 4. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim, Trondheim.

Andrén, Anders

1985 *Den urbana scenen. Städer och samhälle i det medeltida Danmark*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°. N° 13. Rudolf Habelt Verlag, Bonn.

1986 I städernas undre värld. I *Medeltiden och arkeologin. Festskrift till Erik Cinthio*, redigert av Anders Andrén, Marit Anglert, Mats Anglert, Ulla-Britta Ekstrand, Lars Ersgård, Henrik Klackenborg, Barbro Sundnér og Jes Wienberg, ss. 259-269. Lund studies in medieval archaeology 1, Lunds universitets historiska museum, Lund.

1997 *Mellan ting och text. En introduktion till de historiska arkeologierna*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm.

Bagge, Sverre

2000 *Mennesket i middelalderens Norge. Tanker, tro og holdninger 1000-1300*. Aschehoug, Oslo.

Barrett, John C.

2006 Archaeology as the investigation of the contexts of humanity. I *Deconstructing Context. A Critical Approach to Archaeological Practice*, redigert av Demetra Papaconstantinou, ss. 194-211. Oxbow Books, Oxford.

Barthes, Roland

1967 *Elements of Semiology*. Oversatt av Annette Lavers og Colin Smith. Hill and Wang, New York.

1990 *The Fashion System*. Oversatt av Matthew Ward og Richard Howard. University of California Press, Berkeley.

Benedictow, Ole Jørgen

1995 *Fra rike til provins*. Norges historie, bind 5. J. W. Cappelens forlag, Oslo.

Berg, Arne

1989 *Allment oversyn*. Norske tømmerhus frå mellomalderen, band 1. Landbruksforlaget, Oslo.

Binford, Lewis R.

1983 *Working at Archaeology*. Academic Press, New York.

Bjørddal, Even

2006 Å leve med byen - trekk ved framveksten av det urbane Trondheim. Ein komparativ studie av handlingar og identitetar i ein del av byen ved Nidelva i mellomalder og tidleg moderne tid. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi, Institutt for arkeologi og religionsvitenskap, Vitenskapsmuseet, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.

Bjøve, Vibeke

2005 Fra stofa til strete – endringer i boligfunksjonen i Oslo fra ca. 1025-1450. Upublisert masteroppgave i arkeologi, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.

Blix, Peter

1879 Fortidslevninger i Aaslo. *Den Norske Ingeniør- og Arkitekt-forenings Organ* 2(3):1920,(4):26-27,(6):38-39,(8):49-50.

Blockmans, Wim

1999 The Feeling of Being Oneself. I *Showing Status: Representations of Social Positions in the Late Middle Ages*, redigert av Wim Blockmans og Antheun Janse, ss. 1-16. Medieval texts and cultures of Northern Europe 2, Brepols, Turnhout.

Bourdieu, Pierre

1977 *Outline of a Theory of Practice*. Oversatt av Richard Nice. Cambridge University Press, Cambridge.

1984 *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Oversatt av Richard Nice. Routledge & Kegan Paul, London.

Broadbent, Geoffrey

1980 General Introduction. I *Signs, Symbols and Architecture*, redigert av Geoffrey Broadbent, Richard Bunt og Charles Jencks, ss. 1-4. John Wiley & Sons, Chichester.

Burke, Heather

1999 *Meaning and Ideology in Historical Archaeology. Style, Social Identity, and Capitalism in an Australian Town*. Contributions to Global Historical Archaeology. Kluwer Academic / Plenum Publishers, New York.

Carelli, Peter

2001 *En kapitalistisk anda. Kulturella förändringar i 1100-talets Danmark*. Lund studies in medieval archaeology 26. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.

Carr, Christopher

1995a Building a Unified Middle-Range Theory of Artifact Design: Historical Perspectives and Tactics. I *Style, Society, and Person. Archaeological and Ethnological Perspectives*, redigert av Christopher Carr og Jill E. Neitzel, ss. 151-170. Plenum Press, New York.

1995b A unified middle-range theory of artifact design. I *Style, Society, and Person. Archaeological and Ethnological Perspectives*, redigert av Christopher Carr og Jill E. Neitzel, ss. 171-258. Plenum Press, New York.

Carr, Christopher og Jill E. Neitzel

1995 Integrating approaches to material style in theory and philosophy. I *Style, Society and Person. Archaeological and Ethnological Perspectives*, redigert av Christopher Carr og Jill E. Neitzel, ss. 3-20. Plenum Press, New York.

Christensen, Arne L.

1995 *Den norske byggeskikken. Hus og bolig på landsbygda fra middelalder til vår egen tid*. Pax Forlag, Oslo.

Christie, Håkon

1969 Utforskningen av middelalderens Oslo. *Årbok, Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring* 123:149-158. Oslo.

1974 *Middelalderen bygger i tre*. Universitetsforlaget, Oslo.

Christophersen, Axel

1980 *Håndverket i forandring. Studier i horn- og beinhåndverkets utvikling i Lund c:a 1000-1350*. Acta Archaeologica Lundensia, Series in 4°. N ° 13. CWK Gleerup, Lund.

1988 Oversikt over den bebyggelseshistoriske utviklingen på Folkebibliotekstomta. I *Utgravning, kronologi og bebyggelsesutvikling*, ss. 62-161. Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten, Meddelelser nr. 13, Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim, Trondheim.

- 1989 Dwelling houses, workshops and storehouses. Functional aspects of the development of wooden urban buildings in Trondheim from c. A.D. 1000 to A.D. 1400. *Acta Archaeologica* 60:101-129.
- 1998 "Bo i by" - et SIP-prosjekt. Noen teoretiske utgangspunkt og innledende observasjoner. I *NIKU Strategisk instituttprogram: Norske middelalderbyer. Forskning om norske middelalderbyer*, redigert av Petter B. Molaug, ss. 61-67. NIKU Temahefte 27, Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.
- 2000a Byen er død. Så hva gjør vi med historien? *Meta* (2):3-15.
- 2000b Norm, handling og identitet. I *Norm og praksis i middelaldersamfunnet*, redigert av Else Mundal og Ingvild Øye, ss. 116-141. Senter for europeiske kulturstudier, Bergen.
- 2001 Bóndi, bæjarmadr, burghere. Om folk, hus og fremveksten av urban identitet i norske byer ca. 1000-1700. I *Från stad till land*, redigert av Anders Andrén, Lars Ersgård og Jes Wienberg, ss. 51-62. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Christophersen, Axel, Erik Jondell, Oddlaug Marstein, Sæbjørg W. Nordeide og Ian W. Reed
1988 *Utgravning, kronologi, bebyggelsesutvikling*. Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten, Meddelelser nr. 13. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim, Trondheim.
- Christophersen, Axel og Sæbjørg W. Nordeide
1986 *Stratigrafisk analyse. Delfelt FG-v, FM og FK*. Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten, Meddelelser nr. 5. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim, Trondheim.
- Cliff, Maynard B.
1988 Domestic Architecture and Origins of Complex Society at Cerros. I *Household and Community in the Mesoamerican Past*, redigert av Richard R. Wilk og Wendy Ashmore, ss. 199-225. University of New Mexico Press, Albuquerque.
- Conkey, Margaret og Christine Hastorf
1990 Introduction. I *The uses of style in archaeology*, redigert av Margaret Conkey og Christine Hastorf, ss. 1-4. Cambridge University Press, Cambridge.
- Cordy, Ross H.
1981 *A Study of Prehistoric Change: The Development of Complex Societies in the Hawaiian Islands*. Studies in Archaeology. Academic Press, New York.
- Csikszentmihalyi, Mihaly og Eugene Rochberg-Halton
1981 *The meaning of things. Domestic symbols and the self*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Cuff, E.C., David Francis og Wes Sharrock
1998 *Perspectives in Sociology*. Routledge, London.
- Deetz, James
1977 *In Small Things Forgotten. The Archaeology of Early American Life*. Anchor Press / Doubleday Garden City, New York.
- Dyrvik, Ståle, Anders B. Fossen, Tore Grønlie, Edgar Hovland, Helge Nordvik og Stein Tveite
1979 *Band 1 1500-1850*. Norsk økonomisk historie 1500-1970, bind 1. Universitetsforlaget, Bergen.
- Ekroll, Øystein
1991 Oslo 1537-1624: Mellomalderby eller renessanseby? *Årbok, Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring* 145:73-92. Oslo.
- Fett, Trygve M.
1989 Bygninger og bygningsdetaljer. I *Hus og gjerder*, redigert av Erik Schia, ss. 15-92. De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo, bind 6, Alvheim og Eide, Øvre Ervik.

Fischer, Gerhard

1950 *Oslo under Eikaberg*. Aschehoug, Oslo.

Flodin, Lena

1986 *Stratigrafisk analyse. Delfelt FH og FL*. Fortiden i Trondheim bygrunn:

Folkebibliotekstomten, Meddelelser nr. 9. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim, Trondheim.

Flodin, Lena, Brian J. Hodkinson, Graham S. Horrel og Sæbjørg W. Nordeide

1987 *Stratigrafisk analyse. Delfelt FO, FY-v, FY-ø og FZ*. Fortiden i Trondheim bygrunn:

Folkebibliotekstomten, Meddelelser nr. 10. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim, Trondheim.

Flodin, Lena, Petter B. Molaug og Dagfinn Skre

1992 Stratigrafi og konstruksjoner i de enkelte branntrekk. I *Oslogate 6*, redigert av Petter B. Molaug. Upublisert manuskript, Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Oslo / Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Forsåker, Anna-Lena og Hans Göthberg

1986 *Stratigrafisk analyse. Delfelt FJ, FN og FW*. Fortiden i Trondheim bygrunn:

Folkebibliotekstomten, Meddelelser nr. 7. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim, Trondheim.

Frizell, Barbro S.

2003 *The Rethoric of Building Construction. I Toward an Archaeology of Buildings.*

Contexts and concepts, redigert av Gunilla Malm, ss. 15-30. BAR International Series 1186, Archaeopress, Oxford.

Gadamer, Hans-Georg

1981 *Truth and method*. Sheed & Ward, London.

Gilje, Nils

1987 *Hermeneutikk i vitenskapsteoretisk perspektiv*. Skriftserien nr. 6. Senter for

vitenskapsteori, Universitetet i Bergen, Bergen.

Glassie, Henry

1975 *Folk Housing in Middle Virginia*. The University of Tennessee Press, Knoxville.

Habermas, Jürgen

1986 On hermeneutic's claim to universality. I *The Hermeneutics Reader*, redigert av Kurt Mueller-Vollmer, ss. 294-319. Blackwell, Oxford.

Hansen, Palle Birk

2003 Boderne i Næstved - middelalderlig boligkultur i praksis. I *Bolig og familie i*

Danmarks middelalder, redigert av Else Roesdahl, ss. 193-205. Jysk Arkæologisk Selskab, Højbjerg.

Heiberg, Edvard og Siegwart Petersen (samlere)

1861 [1523-1571] *1523-1571*. Norske Rigsregistrarer, Bind I. Christian Lange, Christiania.

Hillier, Bill og Julianne Hanson

1984 *The Social Logic of Space*. Cambridge University Press, Cambridge.

Hjelmslev, Louis

1961 *Prolegomena to a Theory of Language*. Oversatt av Francis J. Whitfield. The University of Wisconsin Press, Madison.

Hodder, Ian (redaktør)

1982a *Symbolic and structural archaeology*. Cambridge University Press, Cambridge.

Hodder, Ian

1982b Theoretical archaeology: a reactionary view. I *Symbolic and structural archaeology*, redigert av Ian Hodder, ss. 1-16. Cambridge University Press, Cambridge.

Hodder, Ian (redaktør)

1989 *The meanings of things. Material culture and symbolic expression*. Unwin Hyman, London.

Hodder, Ian

1990 Style as historical quality. I *The uses of style in archaeology*, redigert av Margaret Conkey og Christine Hastorf, ss. 44-51. Cambridge University Press, Cambridge.

1991 Interpretive archaeology and its role. *American Antiquity* 56(1):7-18.

2000 Symbolism, meaning and context. I *Interpretive archaeology. A reader*, redigert av Julian Thomas, ss. 86-96. Leicester University Press, London.

Hodder, Ian og Scott Hutson

2003 *Reading the past. Current approaches to interpretation in archaeology*. Tredje utgave. Cambridge University Press, Cambridge. Opprinnelig utgitt 1986, Cambridge University Press, Cambridge.

Hodkinson, Brian J.

1987 *Stratigrafisk analyse. Delfelt FE og FF*. Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten, Meddelelser nr. 3. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim, Trondheim.

Huitfeldt-Kaas, Henrik J. og Carl R. Unger (samlere)

1851 [1304] *Diplomatarium Norvegicum*, bind II. P. T. Mallings Forlagshandel, Christiania.

1864 [1413] *Diplomatarium Norvegicum*, bind VI. P. T. Mallings Forlagshandel, Christiania.

Innis, Robert E.

1986a Introduction. I *Semiotics. An introductory reader*, redigert av Robert Innis, ss. vii-xvi. Hutchinson, London.

1986b Charles S. Peirce. I *Semiotics. An introductory reader*, redigert av Robert Innis, ss. 1-4. Hutchinson, London.

Jakobsen, Trond Gansmo

1996 *Vitenskapsfilosofi. For natur- og humanvitenskapene*. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.

Johnson, Matthew

1993 *Housing culture. Traditional architecture in an English landscape*. UCL Press, London.

1999 *Archaeological Theory. An Introduction*. Blackwell Publishing, Oxford.

Karlberg, Inger og Jan E. G. Eriksson

1994 Middelalderarkeologi. *Vern og virke: årsberetning fra Riksantikvaren og den antikvariske bygningsnemnd.*:22-27. Oslo.

Keller, Karl-Fredrik og Erik Schia

1994 *Middelalderbyen i Oslo. En rekonstruksjon*. William Dall, Prosjekthuset Produksjon, Oslo.

Kjeldstadli, Knut

1996 Habitusser og andre troll – på sporet av vår egen underjordiske. *Dugnad* 22 (3):3-21.

Kregnes, Jonny

1976 Profane hvelvkjellere i Trondhjem før 1807. Upublisert diplomoppgave i arkitektur, Institutt for Arkitekturhistorie, Norges Tekniske Høgskole, Trondheim.

1999 Hvelvkjellere fra 16- og 1700-tallet i det gamle byområdet. I *Arkitektur i 1000 år. En arkitekturguide for Trondheim*, redigert av Helge Solberg, ss. 51-54. Trondhjems Arkitektforening, Trondheim.

Kristensen, Hans Krongaard

2003 Planløsninger i byernes stenhuse. I *Bolig og familie i Danmarks middelalder*, redigert av Else Roesdahl, ss. 169-192. Jysk Arkæologisk Selskab, Højbjerg.

Kristiansen, Kristian

1984 Ideology and material culture: and archaeological perspective. I *Marxist perspectives in archaeology*, redigert av Matthew Spriggs, ss. 72-100. New Directions in Archaeology, Cambridge University Press, Cambridge.

Landmark, Torbjørn

1998 Makt, ideologi og materiell kultur. En studie av arkitektur i Oslos middelalder og renessanse. Upublisert hovedoppgave, Institutt for arkeologi, kunsthistorie og numismatikk, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.

Larsson, Stefan

1999 *Stadens dolda kulturskikt. Lundaarkeologins förutsättningar och förståelsehorisonter uttryckt genom praxis för källmaterialsproduktion 1890-1990*. Archaeologica Lundensia IX. Kulturhistoriska museet, Lund.

Lawrence, Roderick J.

1987 *Housing, dwellings and homes. Design theory, research and practice*. John Wiley & Sons, Chichester.

Lidén, Hans-Emil (redaktør)

1977a *Feltet "Mindets tomt". Stratigrafi, topografi, daterende funngrupper*. De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo, bind 1. Universitetsforlaget, Oslo.

Lidén, Hans-Emil

1977b Stratigrafisk-topografisk beskrivelse av feltet "Mindets tomt". I *Feltet "Mindets tomt". Stratigrafi, topografi, daterende funngrupper*, redigert av Hans Emil Lidén, ss. 11-71. De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, bind 1, Universitetsforlaget, Oslo.

Lilley, Keith D.

2002 *Urban life in the Middle Ages, 1000-1450*. European culture and society. Palgrave, Hampshire.

Locock, Martin (redaktør)

1994a *Meaningful architecture: Social interpretations of buildings*. Worldwide archaeology series no. 9. Avebury, Aldershot.

Locock, Matrin

1994b Meaningful architecture. I *Meaningful architecture: Social interpretations of buildings*, redigert av Martin Locock, ss. 1-13. Worldwide archaeology series no. 9, Avebury, Aldershot.

Lunde, Øivind

1991 Når var det egentlig det begynte? I *"Norsk byarkeologi inn i 1990-årene"*, redigert av Siri Myrvoll, Ann Christensson og Åse Bergset, ss. 21-28. Nytt fra Utgravningskontoret i Bergen 1, Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Bergen, Bergen.

McLees, Christopher

1999 Bryggen i Tønsberg. Elektronisk dokument, <http://www.ninaniku.no/ninaniku/armeldinger/1999/Temaartikler/INdexBryggeneTonsberg.htm>, lest 22. november, 2007.

Markell, Ann B.

1994 Solid statements. Architecture, Manufacturing and Social Change in Seventeenth-Century Virginia. I *Historical Archaeology of the Chesapeake*, redigert av Barbara J. Little og Paul A. Shackel, ss. 51-64. Smithsonian Institution Press, Washington D.C.

Molaug, Petter B. (redaktør)

- 1988a "Nordre Felt". Stratigrafi, topografi og daterende funngrupper. De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo, bind 4. Upublisert manuskript, Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Oslo, Oslo.

Molaug, Petter B.

- 1988b Stratigrafisk-topografisk analyse. Bebyggelsesrester Nordre felt. I "Nordre Felt". Stratigrafi, topografi og daterende funngrupper, redigert av Petter B. Molaug, ss. 10-47. De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo, bind 4, upublisert manuskript, Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Oslo, Oslo.
- 1991 Gamlebyprosjektet - forskningsfront eller repetisjonsøvelse? I *"Norsk byarkeologi inn i 1990-årene"*, redigert av Siri Myrvoll, Ann Christensson og Åse Bergset, ss. 91-102. Nytt fra Utgravningskontoret i Bergen 1, Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Bergen, Bergen.

Molaug, Petter B. (redaktør)

- 1992a Oslogate 6. Upublisert manuskript, Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Oslo / Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Molaug, Petter B.

- 1992b Innledning. I Oslogate 6, redigert av Petter B. Molaug, ss. 1-14. Upublisert manuskript, Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Oslo / Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.
- 1992c Bebyggelsesutviklingen. I Oslogate 6, redigert av Petter B. Molaug, ss. 1-19. Upublisert manuskript, Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Oslo / Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.
- 1992d Datering, gjenstandsmaterialet. I Oslogate 6, redigert av Petter B. Molaug, ss. 1-19. Upublisert manuskript, Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Oslo / Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.
- 1992e Oslogate 6, et utsnitt av Oslo i middelalderen. I Oslogate 6, redigert av Petter B. Molaug, ss. 1-5. Upublisert manuskript, Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Oslo / Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.
- 1997 Oslo. I *Stand, Aufgaben und Perspektiven*, redigert av Manfred Gläser, Wibke Laggin, Doris Mührenberg og Martin Thoemmes, ss. 455-466. Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum, bind 1, Schmidt-Römhild, Lübeck.
- 1998 Funksjonsanalyse på Mikro- og Makroplan i Oslo. I *NIKU Strategisk instituttprogram: Norske middelalderbyer. Forskning om norske middelalderbyer*, redigert av Petter B. Molaug, ss. 37-49. NIKU Temahefte 27, Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.
- 2001 Medieval house building in Oslo. I *Der Hausbau*, redigert av Brigitte Dahmen, Manfred Gläser, Ulrike Oltmanns og Stephan Schindel, ss. 765-782. Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum, bind 3, Schmidt-Römhild, Lübeck.
- 2002a Forord. I *Strategisk instituttprogram 1996-2001. Norske middelalderbyer*, redigert av Petter B. Molaug, ss. 4-5. NIKU publikasjoner 117, Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.
- 2002b Norske middelalderbyer - fra restanseberg til kulturminneforskning. I *Strategisk instituttprogram 1996-2001. Norske middelalderbyer*, redigert av Petter B. Molaug, ss. 7-10. NIKU publikasjoner 117, Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.
- 2002c Utgravningene. Historikk og evaluering. I *Strategisk instituttprogram 1996-2001. Norske middelalderbyer*, redigert av Petter B. Molaug, ss. 11-15. NIKU publikasjoner 117, Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

- 2002d Oslo: Husenes, bygårdenes og bydelenes funksjon. I *Strategisk instituttprogram 1996-2001. Norske middelalderbyer*, redigert av Petter B. Molaug, ss. 54-66. NIKU publikasjoner 117, Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.
- Molaug, Petter B. og Eli Ulriksen
2002 Perspektiver på videre forskning på middelalderbyene. I *Strategisk instituttprogram 1996-2001. Norske middelalderbyer*, redigert av Petter B. Molaug, ss. 82-83. NIKU publikasjoner 117, Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.
- Mulsow, Ralf
2001 Archäologische Erkenntnisse zum mittelalterlichen Hausbau in Rostock. I *Der Hausbau*, redigert av Brigitte Dahmen, Manfred Gläser, Ulrike Oltmanns og Stephan Schindel, ss. 357-376. Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum, bind 3, Schmidt-Römhild, Lübeck.
- Nedkvitne, Arnved og Per G. Norseng
2000 *Middelalderbyen ved Bjørvika. Oslo 1000-1536*. Cappelen, Oslo.
- Neitzel, Jill E.
1995 Elite Styles in Hierarchically Organized Societies: The Chacoan Regional System. I *Style, Society, and Person: Archaeological and Ethnological Perspectives*, redigert av Christopher Carr og Jill E. Neitzel, ss. 393-417. Plenum Press, New York.
- Olsen, Bjørnar
1997 *Fra ting til tekst. Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Olsen, Bjørnar og Harald Johnsen
2000 Hermeneutics and archaeology. I *Interpretive archaeology. A reader*, redigert av Julian Thomas, ss. 97-117. Leicester University Press, London.
- Pane, Roberto
1948 *Architettura e Arti Figurative*. Neri Pozza, Venezia.
- Papaconstantinou, Demetra
2006 Archaeological context as a unifying process. An introduction. I *Deconstructing Context. A Critical Approach to Archaeological Practice*, redigert av Demetra Papaconstantinou, ss. 1-21. Oxbow Books, Oxford.
- Pearson, Michael Parker og Colin Richards (redaktører)
1994a *Architecture and order. Approaches to social space*. Material Cultures Series. Routledge, London.
- Pearson, Michael P. og Colin Richards
1994b Preface. I *Architecture and Order. Approaches to Social Space*, redigert av Michael P. Pearson og Colin Richards, ss. xi-xii. Material Cultures Series, Routledge, London.
1994c Ordering the World: Perceptions of Architecture, Space and Time. I *Architecture and Order. Approaches to Social Space*, redigert av Michael P. Pearson og Colin Richards, ss. 1-37. Material Cultures Series, Routledge, London.
- Peirce, Charles S.
1986 Logic as Semiotic: The Theory of Signs. I *Semiotics. An Introductory Reader*, redigert av Robert Innis, ss. 4-23. Hutchinson, London.
- Price, Neil S.
1995 House and Home in Viking Age Iceland: Cultural Expression in Scandinavian Colonial Architecture. I *The Home: Words, Interpretations, Meanings and Environments*, redigert av David N. Benjamin og David Stea, ss. 109-129. Ethnoscapes, David Canter og David Stea, hovedredaktører, Avebury, Aldershot.

Ricoeur, Paul

1990 Hermeneutics and the Critique of Ideology. I *The Hermeneutic Tradition*, redigert av G. L. Ormiston og A. D. Schrift, ss. 298-334. State University of New York Press, Albany.

Robberstad, Knut (oversetter)

1923 [1276] *Magnus Lagabøters bylov*. Absalon Taranger, Kristiania.

Roede, Lars

2001 *Byen bytter byggeskikk: Christiania 1624-1814*. Con-text, avhandling 5. Arkitekthøgskolen i Oslo, Oslo.

Roesdahl, Else

2003 Boligkultur - et forsømt forskningsområde. I *Bolig og familie i Danmarks middelalder*, redigert av Else Roesdahl, ss. 9-13. Jysk Arkæologisk Selskab, Højbjerg.

Rosén, Christina

2004 *Stadsbor och bönder. Materiell kultur och social status i Halland från medeltid till 1700-tal*. Riksantikvarieämbetet arkeologiska undersökningar skrifter 53, Lund studies in medieval archaeology 35. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Samson, Ross (redaktør)

1990 *The Social Archaeology of Houses*. Edinburgh University Press, Edinburgh.

Samson, Ross

1994 Carolingian Palaces and the Poverty of Ideology. I *Meaningful Architecture: Social Interpretations of Buildings*, redigert av Martin Locock, ss. 99-131. Worldwide Archaeology Series 9, Aldershot, Avebury.

Saunders, Tom

1990 The Feudal Construction of Space: Power and Domination in the Nucleated Village. I *The Social Archaeology of Houses*, redigert av Ross Samson, ss. 181-196. Edinburgh University Press, Edinburgh.

Saussure, Ferdinand

1959 *Course in General Linguistics*, redigert av Charles Bally og Albert Sechehaye. Oversatt av Wade Baskin. Philosophical Library, New York.

Schia, Erik (redaktør)

1979a *Feltene "Oslogate 3 og 7". Bebyggelsesrester og funngrupper*. De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo, bind 2. Alvheim og Eide, Øvre Ervik.

Schia, Erik

1979b Bebyggelsesrester, funksjon og datering. I *Feltene "Oslogate 3 og 7". Bebyggelsesrester og funngrupper*, redigert av Erik Schia, ss. 13-32. De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo, bind 2, Alvheim og Eide, Øvre Ervik.

1986 Oslo. I *Tre norske middelalderbyer i 1970-årene. Fornminnevern og utgravningsresultater Hamar - Oslo - Tønsberg*, redigert av Øivind Lunde, ss. 33-67. Riksantikvarens rapporter 12, Alvheim & Eide, Øvre Ervik.

Schia, Erik (redaktør)

1987a *"Søndre felt". Stratigrafi, bebyggelsesrester og daterende funngrupper*. De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo, bind 3. Alvheim og Eide, Øvre Ervik.

Schia, Erik

1987b Introduksjon. I *"Søndre felt". Stratigrafi, bebyggelsesrester og daterende funngrupper*, redigert av Erik Schia, ss. 9-22. De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo, bind 3, Alvheim og Eide, Øvre Ervik.

1987c Bebyggelsesrester og datering. I *"Søndre felt". Stratigrafi, bebyggelsesrester og daterende funngrupper*, redigert av Erik Schia, ss. 41-168. De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo, bind 3, Alvheim og Eide, Øvre Ervik.

- 1987d Topografi og bebyggelsesutvikling. I "*Søndre felt*". *Stratigrafi, bebyggelsesrester og daterende funngrupper*, redigert av Erik Schia, ss. 169-190. De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo, bind 3, Alvheim og Eide, Øvre Ervik.
- 1987e Bygården. I "*Søndre felt*". *Stratigrafi, bebyggelsesrester og daterende funngrupper*, redigert av Erik Schia, ss. 191-228. De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo, bind 3, Alvheim og Eide, Øvre Ervik.
- 1988 Oslo før brannen i 1624. *Årbok, Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring* 142:107-120. Oslo.
- 1991 *Oslo innerst i Viken: Liv og virke i middelalderbyen*. Aschehoug, Oslo.
- Schia, Erik og Terje Thun
- 1987 Dendrokronologisk analyse av jordfunnet materiale. I "*Søndre felt*". *Stratigrafi, bebyggelsesrester og daterende funngrupper*, redigert av Erik Schia, ss. 477-488. De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo, bind 3, Alvheim & Eide, Øvre Ervik.
- Schiffer, Michael
- 1995 *Behavioral Archaeology: First Principles*. Foundations of Archaeological Inquiry. University of Utah Press, Salt Lake City.
- Scott, Eleanor
- 1990 Romano-British Villas and the Social Construction of Space. I *The Social Archaeology of Houses*, redigert av Ross Samson, ss. 149-172. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Scott, John
- 1996 *Stratification and Power: Structures of Class, Status and Command*. Polity Press, Cambridge.
- Sigurðsson, Jón V.
- 1999 *Norsk historie 800-1300. Frå høvdingmakt til konge- og kyrkjemakt*. Norsk historie 800-2000, bind 1. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Skre, Dagfinn
- 1996 Rural Settlements in Medieval Norway, AD 400-1400. I *Conference Ruralia I*, redigert av Jan Fridrich, Jan Klápště, Zdeněk Smetánka og Petr Sommer, ss. 53-71. Památky Archeologické – Supplementum 5. Institute of Archaeology, Praha.
- Smedstad, Ingrid
- 1991 Oslogate 2-8, 1987-1988. I *Grøftegravinger*, redigert av Erik Schia og Tina Wiberg, ss. 7-62. De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo, bind 10, Alvheim og Eide, Øvre Ervik.
- Solli, Brit
- 1989 Norske middelalderbyer og bydannelse. Et arkeologisk utsyn. *Viking* (52):133-143.
- Spencer, Herbert
- 1966 [1879] *The Principles of Sociology*. The Works of Herbert Spencer, bind 7. Otto Zeller, Osnabrück.
- Sprauten, Knut
- 1992 *Byen ved festningen. Fra 1536 til 1814*. Oslo bys historie, bind 2. J.W. Cappelens forlag, Oslo.
- Stoklund, Bjarne
- 1996 *Det færøske hus i kulturhistorisk belysning*. C. A. Reitzels Forlag, København.
- Svendsen, Lars
- 2004 *Mote: Et filosofisk essay*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Sæther, Tor
- 1987 Branner i Oslo. I "*Søndre felt*". *Stratigrafi, bebyggelsesrester og daterende funngrupper*, redigert av Erik Schia, ss. 23-38. De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo, bind 3, Alvheim og Eide, Øvre Ervik.

Sørheim, Helge

1989 Ildsteder. I *Hus og gjerder*, redigert av Erik Schia, ss. 93-154. De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo, bind 6, Alvheim og Eide, Øvre Ervik.

Tank, G. (samler)

1916 [1622] *Akershusregisteret af 1622. Fortegnelse optaget af Gregers Krabbe og Mogens Høg paa Akershus slot over de derværende breve*. Skrifter utgitt for Kjeldeskriftfondet 44. Grøndahl, Kristiania.

Thomas, Julian

2000 Introduction: the polarities of post-processual archaeology. I *Interpretive Archaeology. A Reader*, redigert av Julian Thomas, ss. 1-18. Leicester University Press, London.

Thomasson, Joakim

1997 Private Life Made Public. One Aspect of the Emergence of the Burghers in Medieval Denmark. I *Visions of the past: Trends and traditions in Swedish medieval archaeology*, redigert av Hans Andersson, Peter Carelli og Lars Ersgård, ss. 697-728. Lund Studies in Medieval Archaeology 19, Central Board of National Antiquities, Stockholm.

Tilley, Christopher

1993 Interpretation and poetics of the past. I *Interpretative Archaeology*, redigert av Christopher Tilley, ss. 1-27. Berg, London.

Tørhaug, Vanja

1998 Skomakerhåndverket i Oslo 1050-1300. En undersøkelse av læravfall, sko og skomakerredskap fra Oslogate 6. Upublisert hovedfagsoppgave i nordisk arkeologi, Institutt for arkeologi, kunsthistorie og numismatikk, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.

Veblen, Thorstein

1965 [1899] *The Theory of the Leisure Class. An Economic Study of Institutions*. The Macmillan Company, New York.

Warnke, Georgia

1988 *Gadamer, Hermeneutics, Tradition and Reason*. Polity Press, Cambridge.

Wason, Paul K.

1994 *The archaeology of rank*. New studies in archaeology. Cambridge University Press, Cambridge.

Weber, Max

1978 *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, redigert av Guenther Roth og Claus Wittich. Oversatt av Ephraim Fischhoff et al. University of California Press, Berkeley.

Werne, Finn

1993 *Böndernas bygge. Traditionellt byggnadsskick på landsbygden i Sverige*. Wiken, Stockholm.

Wiessner, Polly

1989 Style and changing relations between the individual and society. I *The Meanings of Things. Material Culture and Symbolic Expression.*, redigert av Ian Hodder, ss. 56-63. Unwin Hyman, London.

Wiessner, Polly

1990 Is there a unity to style? I *The uses of style in archaeology*, redigert av Margaret Conkey og Christine Hastorf, ss. 105-112. Cambridge University Press, Cambridge.

Wikstrøm, Tone

2006 Utviklingen av hushold og håndverk i Oslos tidlige middelalder. Urbaniseringsprosessen belyst ved aktivitetsanalyser fra Søndre felt og Mindets tomt. Upublisert hovedfagsoppgave i nordisk arkeologi, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.

Wobst, Hans Martin

1977 Stylistic behavior and information exchange. I *For the Director: Research Essays in Honor of James B. Griffin*, redigert av Charles E. Cleland, ss. 317-342. Anthropological Papers 61, Museum of Anthropology, University of Michigan, Ann Arbor.

Yates, Tim

2000 Archaeology through the looking-glass. I *Interpretive archaeology: A reader*, redigert av Julian Thomas, ss. 158-196. Leicester University Press, London.

Appendiks

Liste over bygninger omtalt ved konstruksjonsnummer i undersøkelsen, etter fase og branntrinn. Felt, tomt, antatt funksjon (bygninger uten boligfunksjon er sjelden tolket ytterligere), veggkonstruksjon, omtrentlig størrelse, planform og eventuelle attributter er oppført.

Konstruksjonsnummer	Branntrinn (fase)	Felt	Tomt	Antatt funksjon	Veggkonstruksjon	Størrelse (ca.)	Planform	Attributter
X16	14 (x/14c)	M.t. / S.f.	Nordligste	Bolig	Laft	20 m ²	Ettromsbygning	-
K260	14 (14a)	M.t. / S.f.	Nest nordligste / midterste	Bolig	Laft	47 m ²	Toromsstue	Firkantede sviller, mulig sval
V15	13 (v/ 13b)	M.t. / S.f.	Midterste	-	-	-	-	Firkantede sviller
K217	13 (v/13b)	M.t. / S.f.	Sydligste	Bolig	Laft	42 m ²	Toromsstue	-
K213	13 (u/13a)	M.t. / S.f.	Midterste	Uthus (løe?), hall?	Sleppverk	52 m ²	Treromsbygning	-
K210	13 (u/13a)	M.t. / S.f.	Midterste	Bolig	Laft	-	Treromsstue	-
K1729	12 (1.3, 1.4)	O6	3	Bolig	Laft	40 m ²	Treromsstue	Steintrapp
K325	12 (r/12a)	M.t. / S.f.	Sydligste	-	-	-	-	Grunnmur
K190	12 (r/12a)	M.t. / S.f.	Midterste	Uthus (løe?), hall?	Sleppverk	60 m ²	Treromsbygning	Trapeformede sviller (også en rund svill)
K232	12 (r/12a)	M.t. / S.f.	Midterste	Bolig	Laft	66 m ²	Toromsstue	
K203	11 (q/11c)	M.t. / S.f.	Midterste?	Bolig	Laft	50 m ²	Toromsstue	Trapeformede sviller (kun én bevart)
O10/K167	11 (o/11a)	M.t. / S.f.	Nest nordligste	Bolig	Laft?	95m ²	Treromsbygning	Firkantede sviller, mulig sval
K1597	11 (1.6)	O6	3	Bolig?	Laft?	-	Toromsstue?	Trapeformede sviller (kun én bevart)
K1765	11 (1.6)	O6	4	Bolig	Laft	-	Toromsstue	Mulig sval
K2164	11 (1.6)	O6	5	Bolig?	Laft	35 m ²	Toromsstue?	Trapeformede sviller (kun én bevart)
K1560	10 (2.1, 2.2)	O6	3	Bolig	Laft	31 m ²	Toromsstue	Trapeformede sviller
K1575	10 (2.2)	O6	4	Bolig	Laft	46 m ²	Treromsstue	Tretrapp
K2163	10 (2.2)	O6	5	-	Laft	-	-	Trapeformede sviller
K1563	10 (2.2, 2.3)	O6	4	Bolig	Laft	33 m ²	Treromsstue	Trapeformede sviller, tretrapp
K197	10 (n/10a)	M.t. / S.f.	Sydligste	-	Laft	-	-	Trapeformede sviller (kun én bevart)
K158	10 (n/10a)	M.t. / S.f.	Sydligste	Bolig	Laft	33 m ²	Toromsstue	Grunnmur

Konstruksjonsnummer	Branntrinn (fase)	Felt	Tomt	Antatt funksjon	Veggkonstruksjon	Størrelse (ca.)	Planform	Attributter
K139	10 (n/10a)	M.t. / S.f.	Nest sydligste	Bolig	Laft	57 m²	Toromsstue	Firkantede sviller
K218	10 (n/10a)	M.t. / S.f.	Nordligste	-	-	-	-	Trapesformede sviller (kun én bevart)
K2189	10 (2.3)	O6	5	-	-	-	-	Trapesformede sviller
K1441	10, 9 (2.3, 2.4)	O6	2	Stretebygning	-	-	-	Trapesformede sviller (kun én bevart)
K1456	9 (2.4)	O6	2	Bolig	Laft?	56 m²	Toromsstue	-
K136	8 (8b)	M.t. / S.f.	Nest nordligste?	-	-	-	-	Trapesformede sviller (kun én bevart)
K74	8 (1/8a)	M.t. / S.f.	Nest sydligste	Bolig	Laft?	55 m²	Toromsstue	-
L31	8 (1/8a)	M.t. / S.f.	Nordligste	Stretebygning	Laft	-	Treromsbygning	-
L32	8 (1/8a)	M.t. / S.f.	Nordligste	-	-	-	-	Mulig sval (evt. forstue)
K1353	8 (2.5)	O6	3	Bolig	Laft	55 m²	Toromsstue	-
K1314	8 (2.5)	O6	4	Bolig?	Laft?	-	Toromsstue?	Mulig sval
K1272	8 (2.5)	O6	4	Bolig	Laft	-	Toromsstue	Mulig sval
K51	7 (i/7a)	M.t. / S.f.	Nest sydligste	-	-	33 m²	-	Grunnmur
K57	7 (i/7a)	M.t. / S.f.	Nest sydligste	-	-	-	-	Grunnmur
K88	7 (i/7a)	M.t. / S.f.	Nest sydligste	Bolig	Laft?	72 m²	Toromsstue	-
I04	7 (i/7a)	M.t. / S.f.	Nest nordligste	-	Laft	49 m²	-	Mulig sval
I45	7 (i/7a)	M.t. / S.f.	Nordligste	-	-	50 m² eller mer	-	Mulig sval
K1252	7 (3.1)	O6	3	-	-	-	-	Grunnmur
K1263	7 (3.1)	O6	3	-	Laft	38 m²	Treromsbygning	Grunnmur
K1246	7 (3.1)	O6	4	Bolig	Laft	39 m²	Toromsstue	Mulig sval
K1408	7 (3.1, 3.2)	O6	3	Bolig	Laft	33 m²	Toromsstue	Trapesformede sviller
K63	6 (h/6a)	M.t. / S.f.	Nest sydligste	Bolig	Laft?	60 m²	Toromsstue	-
H08	6 (h/6a)	M.t. / S.f.	Nordligste	Stretebygning	Laft	-	Treromsbygning	-
K1256	5 (4.2)	O6	3	Bolig	Laft?	68 m²	Toromsstue	-
K40	5 (f/5a)	M.t. / S.f.	3	-	-	-	Ettromsbygning?	Grunnmur
K1203	5 (4.3)	O6	3	-	-	-	-	Grunnmur
K25	4 (d,e/4a)	M.t. / S.f.	Nest sydligste	-	-	-	-	Grunnmur
K286	4 (d,e/4a)	M.t. / S.f.	Midterste	-	-	-	-	Grunnmur
K323	4 (d,e/4a)	M.t. / S.f.	Midterste	-	-	-	-	Grunnmur
K26	4 (d,e/4a)	M.t. / S.f.	Nest sydligste	Bolig	Laft?	45 m²	Toromsstue	-

Konstruksjonsnummer	Branntrinn (fase)	Felt	Tomt	Antatt funksjon	Veggkonstruksjon	Størrelse (ca.)	Planform	Attributter
K10	2 (b/2a)	M.t. / S.f.	Sydligste	-	Steinkjeller, ukjent overetasje	13-14 m²	Ettromskjeller	-
K320/K13	2 (b/2a)	M.t. / S.f.	Nest sydligste	-	-	-	-	Grunnmur
K324/K11	2 (b/2a)	M.t. / S.f.	Nest sydligste	-	-	-	-	Grunnmur
K1 (br.tr. 2)	2 (b/2a)	M.t. / S.f.	Nest nordligste	-	Steinkjeller, ukjent overetasje	44 m²	Ettromskjeller	-
K1253	2, 1 (6.1 - 7.3)	O6	4	-	Steinkjeller, ukjent overetasje	-	-	-
K8	1 (a/1a)	M.t. / S.f.	Sydligste	-	Trekjeller	22-23 m²	Ettromskjeller	Grunnmur, steinbrolagt gulv, steintrapp
K7	1 (a/1a)	M.t. / S.f.	Midterste	-	Steinkjeller, ukjent overetasje	25 m²	Ettromskjeller	-
K6	1 (a/1a)	M.t. / S.f.	Midterste	-	Steinkjeller, ukjent overetasje	-	-	-
K1 (br.tr. 1)	1 (a/1a)	M.t. / S.f.	Nordligste	Bolig?	Steinkjeller, ukjent overetasje	135 m²	Torromskjeller	-